

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine

АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ

Analytical Herald in the Sphere of Education and Science

Випуск 22, 2025

Issue 22, 2025

ДОВІДКОВИЙ БЮЛЕТЕНЬ
Reference Bulletin

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ

Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Росток ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : ТВОРИ, 2025. – Вип. 22. – 149 с.

ISBN 978-617-552-886-0

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
(протокол № 11 від 10.07.2025 р.)*

Засновник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Заснований у 2015 р.
Видається двічі на рік

Рецензенти:

ТЮРІНА Тамара Георгіївна

доктор педагогічних наук, професор, професор
кафедри соціології та соціальної роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»

РАЄВСЬКА Яна Миколаївна

доктор психологічних наук, професор, директор
Навчально-наукового інституту психології та
соціальних наук Міжрегіональної академії
управління персоналом, експерт МОН України

Науковий редактор

РОСТОКА Марина Львівна

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу наукового інформаційно-
аналітичного супроводу освіти ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

З М І С Т

НАУКА І ОСВІТА: ЦИФРОВІ ТРЕНДИ

РОСТОКА М. Л.

Цифрова парадигма освітнього менеджменту
(аналітичний огляд).....3

ПЕДАГОГІКА: ЦИФРОВІ ОРІЄНТИРИ

РОСТОКА М. Л., БОНДАРЕНКО Т. С.

Зарубіжний досвід розвитку інженерної
педагогіки: проєктно-грантова еволюція
(аналітичний огляд).....55

ЛУЧАНІНОВА О. П., КРАВЧЕНКО Ю. А.

Стратегії розвитку обдарованості: аксіогенез
цифрової педагогіки (аналітичний огляд).....80

ПСИХОЛОГІЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ: РЕАЛІЇ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

РАШИДОВА С. С.

Психолого-педагогічна організація інклюзивних
освітніх середовищ (аналітичний огляд).....122

ISBN 978-617-552-886-0

ORCIDiD: [0009-0008-7742-7906](https://orcid.org/0009-0008-7742-7906)

DOI: [10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468](https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468)

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2025

National Academy of Educational Sciences of Ukraine
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine

Analytical Herald in the Sphere of Education and Science

Analytical Herald in the Sphere of Education and Science : Reference Bulletin / Sci. Ed. M. L. Rostoka ;
NAES of Ukraine, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine. – Vinnytsia : TVORY,
2025. – Issue 22. – 149 p.

ISBN 978-617-552-886-0

*Recommended for publication by the
Academic Council of
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational
Library of Ukraine
(Minutes No.11 of 10.07.2025)*

Founder
V. Sukhomlynskyi State Scientific and
Educational Library of Ukraine

Founded in 2015
Issued twice a year

Reviewers:

TURINA Tamara Georgiivna

Doctor Sci (in Education), Professor, Professor at the
Department of Sociology and Social Work,
Lviv Polytechnic National University

RAEVSKA Yana Mykolaivna

Doctor Sci (in Psychology), Professor, Director of the
Educational and Research Institute of Psychology and
Social Sciences of the Interregional Academy of
Personnel Management, expert of the Ministry of
Education and Science of Ukraine

Scientific Editor

ROSTOKA Marina Lvivna

Ph. D (in Education), Senior Researcher, Head at the
Department of Scientific Information and Analytical
Support of Education of V. Sukhomlynskyi State Scientific
and Educational Library of Ukraine

CONTENT

Science and Education: Digital Trends

ROSTOKA M. L.

The Digital Paradigm of Educational Management
(analytical review).....3

Pedagogy: Digital Landmarks

ROSTOKA M. L., BONDARENKO T. S.

Foreign Experience of Engineering Pedagogy
Development: Project and Grant Evolution
(analytical review).....55

LUCHANINOVA O. P., KRAVCHENKO J. A.

Strategies for Developing Giftedness: the
Axiogenesis of Digital Pedagogy
(analytical review).....80

Psychology of the Digital Space: Realities of the War Time

RASHYDOVA S. S.

Psychological and Pedagogical Organisation of
Inclusive Educational Environments
(analytical review).....122

ISBN 978-617-552-886-0

ORCIDiD: [0009-0008-7742-7906](https://orcid.org/0009-0008-7742-7906)

DOI: [10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468](https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468)

© V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational
Library of Ukraine, 2025

НАУКА І ОСВІТА: ЦИФРОВІ ТРЕНДИ

Science and Education: Digital Trends

ЦИФРОВА ПАРАДИГМА ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

(аналітичний огляд)

Автор-упорядник

Марина Львівна РОСТОКА

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного
супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
НАПН України

ORCID iD: [0000-0002-1891-5482](https://orcid.org/0000-0002-1891-5482)

Scopus iD: [57222157431](https://orcid.org/57222157431)

Web of Science: [O-6224-2018](https://orcid.org/O-6224-2018)

Bibliometrics: [BUN0026865](https://orcid.org/BUN0026865)

1

Аналітичний огляд «Цифрова парадигма освітнього менеджменту» підготовлено на виконання завдань узагальнювального етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025), а також на реалізацію Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р)², Стратегії розвитку НАПН України на 2023-2027 роки (Рішення загальних зборів НАПН України № 1-1/1-2 від 7 квітня 2023 р.)³, Концепції розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки (Постанова Президії НАПН України від 22 серпня 2024 р. № 1-2/10-146)⁴ та ін.

Один із кластерів цього дослідження сфокусовано на вивченні методології інформаційно-аналітичного супроводу управлінських процесів в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти як на українському, так і на міжнародному рівнях. Проаналізовано цифровий дискурс у цьому сенсі та виокремлено основні драйвери управління цифровізацією та цифровою трансформацією освіти: попит на цифровий контент суб'єктів освітнього та наукового простору; поява великої кількості цифрових освітніх ресурсів – платформ, сервісів, технологій, у тому числі зі штучним інтелектом; потреба в управлінні великими масивами даних; необхідність в діагностиці цифрових складників освітніх процесів; контроль цифрового документообігу та впровадження відповідних

¹ Джерело: <https://online.novaposhta.education/blog/chomu-operacijnij-menedzhment-vazhlivij-dlya-pidpriemstva> (дата звернення 17.04.2025).

² Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 17.04.2025).

³ Джерело: https://naps.gov.ua/uploads/files/sod/2023/strategy_2023-2027.pdf (дата звернення 17.04.2025).

⁴ Джерело: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/> (дата звернення 17.04.2025).

цифрових технологій. Основна увага приділяється джерелам, які висвітлюють ключові аспекти та проливають світло на особливості управління освітою на різних рівнях – загальній середній, професійній та вищій освіті тощо. Стверджується, що цифрова парадигма управління освітою є предметом постійних наукових та дослідницьких дискусій як у контексті управління цифровізацією та цифровою трансформацією освіти, так і безпосередньо в процесі цифровізації та цифрової трансформації процесів управління освітою.

Встановлено, що цифровий освітній розвиток охоплює такі галузі наукових досліджень, як педагогічний менеджмент, інтелектуальний менеджмент, інноваційний менеджмент, стратегічний менеджмент, адаптивний менеджмент тощо. Підкреслено доцільність застосування інноваційних підходів до управління освітніми середовищами та розроблення нових моделей управління освітою в контексті цифровізації освітнього та наукового простору. Проаналізовано українську базу даних дисертацій, монографій, наукових статей. Представлено аналітичні ановані зрізи наукових досягнень українських та зарубіжних дослідників освітнього менеджменту цифрових трансформацій.

Матеріали огляду структуровано у чотири параграфи за такими пріоритетними напрямками: «Цифровий науково-дослідницький дискурс з управління освітою», «Управлінські тренди цифрової трансформації освітніх середовищ», «Освітній менеджмент в умовах цифровізації навчання на виробництві», «Трансдисциплінарне командування як пріоритетний напрям цифрової трансформації освітньо-наукового простору».

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, цифрова трансформація освіти, освітній менеджмент, управління цифровізацією освіти, цифровий інструментарій, штучний інтелект, якість освіти.

1. Цифровий науково-дослідницький дискурс з управління освітою

Управління цифровою трансформацією освіти є одним із головних аспектів в умовах сьогодення, а основним підґрунтям цього процесу має стати упровадження новітніх технологій, у тому числі й цифрових, що стають невід’ємною частиною керівництва освітніми середовищами. У зміст цього поняття покладено також й організацію залучення до освітнього процесу адекватного цифрового інструментарію – платформ, методик, технологій, які сприяють належній якості підготовки фахівців до умов професійної діяльності в цифровому просторі. Безумовно, що управлінський аспект у контексті цифровізації та цифрової трансформації освіти є одним із пріоритетних напрямів

наукових досліджень сьогоденної науки та потребує відповідного цифрового, науково-дослідницького, освітнього і педагогічного дискурсів у цьому контексті.

Зауважимо, що проблематика освітнього менеджменту привертає увагу багатьох українських дослідників таких, як:

❖ Г. Єльнікова (адаптивне управління в освіті, кваліметричні вимірювання управлінської діяльності в освіті, цілеорієнтовані адаптивні процеси в соціально-педагогічних системах, управлінська компетентність, управління освітою персоналу) [13, 38, 43];

❖ М. Кириченко (антикризовий менеджмент підвищення кваліфікації, епістемологічні виміри соціогуманітарного наукового дискурсу) [18, 19, 20, 21, 24, 37];

❖ В. Маслов (педагогічний менеджмент, підвищення кваліфікації керівних працівників освіти, функціонально-посадова компетентність керівників закладів загальної середньої освіти) [38];

❖ В. Олійник (наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти, інноваційні технології та менеджмент відкритої освіти) [31 , 32];

❖ О. Товканець (підготовка фахівців з менеджменту освіти) [39];

❖ І. Шоробура (менеджмент вищої освіти) [45] та ін.

Привертає увагу науковий доробок з управління освітою таких зарубіжних учених, як:

❖ К. Деде [C. Dede] (розроблення нових моделей і типів освітніх систем, освітня політика і лідерство в освіті, проектування та вивчення освітніх середовищ, управління електронним навчанням, штучний інтелект в освітньому менеджменті) [49, 50];

❖ Ф. Пуччіареллі [F. Pucciarelli] і А. Каплан [A. Kaplan] (цифрова революція у цифровому маркетингу та освіті, управління цифровою трансформацією, штучний інтелект в управлінні освітою, майбутнє вищої освіти у контексті цифрової трансформації (MOOC, SPOC, AI, EdTech), стратегія управління складністю та невизначеністю у вищій освіті) [63];

❖ Л. Харасім [L. Harasim] (теорія колаборативної онлайн освіти – Online Collaborative Learning: генерування ідей ↔ організація ідей (управління ідеями) ↔ інтелектуальна конвергенція) [54];

❖ С. Хеннессі [S. Hennessy] (управління професійним розвитком педагогічних кадрів, менеджмент освітніх інновацій) [48, 56, 57] та багато ін.

Тож цифровий дискурс щодо освітнього менеджменту, який актуалізовано нині як пошук відповідей на глобальні виклики всеосяжної цифровізації, що спонукнула трансформаційні зміни майже у всіх освітніх осередках і просторах світу, нині є доцільним і необхідним задля розв'язання багатьох управлінських завдань. Відповідно, здійснюючи аналіз репозиторію «Українські академічні тексти», звернуто увагу на низку дисертаційних праць, які охоплюють проблематику управління освітою в різні хронологічні періоди.

У 2020 р. дослідницею Т. Сич в роботі «Розвиток методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина XX – початок XXI століття)» здійснено теоретичне узагальнення та обґрунтовано методологію дисертації, яка поєднує філософські, загальнонаукові положення наукового пізнання, сутнісні характеристики науки та форми організації наукової діяльності, принципи та закономірності розвитку педагогічної науки й теорії управління, принципи та вимоги історико-педагогічних пошуків, комплекс методологічних підходів (діалектичний, системний, синергетичний, критеріально-комплексний, парадигмальний), виокремлено міждисциплінарні методологічні засади. Доведено доцільність поєднання наукометричних методів із традиційним якісним аналізом першоджерел, що забезпечило отримання об'єктивних кількісних та якісних характеристик методологічного знання з теорії та практики досліджень проблематики управління освітою у період з другої половини XX – початку XXI ст. Здійснено понятійно-термінологічний аналіз дефініцій базових понять «методологія», «методологія дослідження», «методологія пізнання», «методологія науки», «методологія педагогіки», «методика», «метод» та на основі узагальнення категоріальних ознак обґрунтовано формулювання

ключового поняття «розвиток методології дослідження проблем управління освітою». Також конкретизовано суть поняття «проблеми управління освітою», розуміння якого є визначальним для окреслення кола наукової продукції, яка підлягала розгляду відповідно до предмета дослідження. Як можливі перспективи в подальшому розв'язанні завдань управління освітою розглянуто особливості методологічних засад відповідно до вивчення різних типів закладів освіти, технологій реалізації методологічних підходів та наукових методів у контексті управління освітою [36].

На нашу думку, такий підхід може стати однією із альтернатив проведення наукових досліджень у векторі проблеми управління цифровізацією освіти як напрям освітнього менеджменту в умовах цифрової трансформації освітньо-наукового простору.

У 2020 р. Н. Місько захищено результати дисертації «Розвиток наукового тезауруса вітчизняної теорії управління освітою (остання чверть XX – початок XXI ст.)», де здійснено цілісний аналіз та обґрунтовано методологічні підходи до аналізу розвитку наукового тезауруса української теорії управління освітою останньої чверті XX – початку XXI століття. Окреслено понятійно-категоріальне поле, уточнено суть і зміст ключової категорії понять дослідження «науковий тезаурус вітчизняної теорії управління освітою», а також таких дефініцій, як «термінологія», «терміносистема», «тезаурус», «розвиток». Проаналізовано стан розробленості зазначеної проблеми. Підсумовано, що останнім часом дослідження педагогічної термінології здійснюється за такими основними напрямками, як: аналіз структури й функцій понятійно-термінологічного апарату педагогічної науки; аналіз термінології галузей педагогічного знання – загальної педагогіки, дидактики, теорії виховання, теорії управління освітою; розроблення проблеми однозначності термінів у педагогічному дослідженні; аналіз лексики педагогічної науки з лінгвістичних позицій. Визначено критерії оцінювання розвитку наукового тезауруса вітчизняної теорії управління освітою та особливості й тенденції його розвитку: міжсистемне та етнокультурне запозичення понять і термінів; збільшення кількості термінів наукового тезауруса

вітчизняної теорії управління освітою, пік кількості яких припадає на 90-ті роки ХХ ст.; переорієнтація понятійної системи теорії управління освітою на досягнення західної теорії менеджменту; розмежування термінів тезауруса на ті, які активно вживаються в науковій літературі, і терміни, активність та сфера застосування яких значно зменшується; поступове перетворення поняття «менеджмент» на ключове, яке визначає основний напрям змін у теорії і практиці управління освітніми системами й зумовлює появу значної кількості видових понять.

Обґрунтовано основи та методику періодизації розвитку наукового тезауруса вітчизняної теорії управління освітою. Суть методики полягає в реалізації восьми етапів періодизації, у процесі якої використано вибіркового метод формування джерельної бази та метод основного масиву, аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію. Разом з тим межі цих етапів дещо умовні. Проте використання тезаурусного підходу уможливило розроблення моделі наукового тезауруса вітчизняної теорії управління освітою, яка передбачає три рівні: загальний (категоріальний), особливий (конкретно-науковий) і одиничний (особистісний) рівні тезауруса. Підсумовано, що терміносистему кожного із науковців визначають наукова парадигма, його дослідницька культура, наукові інтереси, управлінський досвід, наявність базової управлінської або іншої освіти. Найбільш інтенсивне становлення українського тезауруса відбувається на сучасному етапі розвитку теорії управління освітою, однак понятійна система теорії управління розпорошена в численних публікаціях, у науковому дискурсі відсутній словник управлінських понять, а в педагогічних словниках управлінські поняття майже не представлено. У масовій дослідницькій практиці не використовують формалізовані системи обґрунтування понять, процедури їх виокремлення та формулювання визначень мають переважно інтуїтивний характер. Важливими напрямками подальшого розвитку вітчизняного тезауруса теорії управління освітою є: забезпечення єдності індуктивного (формування понятійних систем розв'язання окремих управлінських проблем та управління окремими типами закладів освіти) та дедуктивного (формування єдиної

понятійної системи управління освітою), засобів формування тезауруса; видання словників, посібників, які містять тезауруси; аналіз понятійних систем усіх типів наукових робіт; зближення з понятійною системою не тільки менеджменту, а і з понятійною системою управління освітою, поширеною в провідних країнах світу [28].

На нашу думку, саме тезаурусний підхід забезпечує підґрунтя розв'язання завдань наукових досліджень, зокрема і у фокусі освітнього менеджменту, забезпечує якісне управління процесами педагогічних досліджень.

У 2021 р. В. Беловою представлено на захист результати дисертації «Система управління середньою освітою в Англії», де крізь призму історичних трансформацій, теоретичних засад і практичної імплементації теоретично обґрунтовано систему управління середньою освітою в Англії та визначено перспективність екстраполяції англійського досвіду в Україні. Розглянуто стан розроблення проблеми управління освітою у закордонному та вітчизняному освітньому просторах на основі досліджень українських і зарубіжних науковців, а також напрацювань міжнародних організацій. Доведено актуальність дослідження проблеми управління освітою в умовах управлінських трансформацій (децентралізаційно-централізаційних процесів) під впливом глобалізації, яка збагатила традиційне ієрархічне державне регулювання наднаціональними та горизонтальними вимірами. Наголошено на важливості порівняльно-педагогічних розвідок українських компаративістів з проблеми управління освітою з огляду на запровадження зарубіжних інновацій: децентралізація в освіті, державно-громадське управління, автономний шкільний менеджмент, шкільне лідерство. До перспективних англійських ідей і практик віднесено: динамічність розбудови системи управління середньою освітою та відкритість до інновацій; комплексність сучасної структури управління середньою освітою, яка поєднує вертикальну (центральный, місцевий рівні і рівень закладу освіти) і горизонтальну (мульти академічні трасти) площини; партисипацію стейкхолдерів у прийнятті рішень; школобазований менеджмент як інструмент підвищення якості освіти. Зазначено, що проведене

дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективними дослідницькими напрямками є порівняльний аналіз систем управління середньою освітою в Англії, Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії, розбудова системи шкільного лідерства у Сполученому Королівстві, особливості функціонування системи управління середньою освітою в Англії в умовах пандемії Covid-19 [1].

У 2021 р. А. Карпенко акцентує увагу на результатах дисертації «Розвиток цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів в університеті», де розглянуто теоретичні й практичні аспекти та виявлено ступінь наукової розробленості проблеми розвитку цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів університету. Проаналізовано праці українських і зарубіжних науковців щодо розвитку цифрової компетентності та широкого впровадження хмарних технологій (можливості й особливості використання), а також вивчено законодавчі документи, що регламентують розвиток вищої освіти та вимоги до неї. Визначено концепції, які дали змогу виокремити сукупність методологічних підходів до реалізації завдань дослідження (системний, компетентнісний, технологічний та особистісно зорієнтований). Схарактеризовано особливості професійної діяльності співробітників організаційно-навчальних підрозділів в університеті. Відповідно до посадових обов'язків співробітників організаційно-навчальних підрозділів в університеті виокремлено функціональне поле використання ними цифрових технологій у професійній діяльності, розкрито суть і структуру їхньої цифрової компетентності. Вперше обґрунтовано поняття «цифрова компетентність співробітника організаційно-навчального підрозділу в університеті», визначено та проаналізовано її структуру, визначено комплекс діагностичних методик і методів для оцінювання рівнів розвитку, розроблено відповідне інформаційно-методичне забезпечення, а також експериментально перевірено й оцінено його ефективність. Наголошено, що дослідження не розв'язує всіх проблем щодо розвитку цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів університету, але дає можливість продовжити наукові розвідки в цьому напрямі. Зазначено, що перспективним для

подальшого наукового пошуку може стати аналіз зарубіжного досвіду розвитку цифрової компетентності співробітників університетів Європи [17].

Відповідно цифровий дискурс у системі освітнього менеджменту розпочався і триває у широкому ключі розв'язання управлінських завдань та є одним із головних чинників для розуміння та уведення ефективних управлінських методів, удосконалення традиційних та упровадження інноваційних підходів. Адже дослідження цифрового науково-дослідницького дискурсу щодо управління освітою уможлиблює якісне оцінювання стану реалізації цифрової трансформації, дає змогу виокремити адекватні цифрові тренди та адаптувати їх у відповідь на виклики в освітньо-науковому просторі. Слід зазначити, що саме цифровий дискурс широко охоплює коло проблем упровадження цифрової технологізації в управління освітою, у тому числі й закладами освіти. До складників освітнього менеджменту можна віднести такі, як: системи управління освітніми процесами або системи управління навчанням здобувачів освіти, сервіси дистанційної освіти, цифрові платформи для навчання, цифровий інструментарій – інтелектуальні (інтернет речей, штучний інтелект та ін.) і хмарні технології, а також засоби і цифрові рішення щодо автоматизації процесів управління освітніми середовищами. Створення нових цифрових освітніх кейсів стає підґрунтям забезпечення якості управління освітою, а значить, й підготовки фахівців, які матимуть високий рівень готовності й компетентності для здійснення професійної діяльності у високотехнологічному середовищі.

Таким чином, продовжуючи аналіз наукових праць у цій галузі, слід звернути увагу на актуальність методології системного підходу в управлінні упровадженням цифрових освітніх технологій, що передбачає врахування як технічних, так і специфічних організаційних аспектів. Зокрема, видається доцільною активізація конструктивної співпраці між різними зацікавленими сторонами – урядом, академічними колами, приватним сектором та громадськими організаціями – з метою створення умов для сталого розвитку управлінських процесів цифровою освітою.

Зазначимо, що у 2016 р. у статті «Про вдосконалення управління освітою і наукою України на основі концепції інтелектуалізації» вже йшлося про те, що інтелектуалізацію управління системою та суб'єктами освіти і науки України в умовах становлення й розвитку економіки знань доказово подано як необхідну й доцільну діяльність, спрямовану на розв'язання більшості наявних й донині в цій системі проблем. Акцентовано, що на основі результатів аналізу ієрархічної структури системи та мережі прямих і зворотних зв'язків між її елементами обґрунтовуються потреба й доцільність реінжинірингу української системи освіти і науки з пріоритетною інтелектуалізацією її системи управління. Визначено також основні напрями й умови інтелектуалізації процесів управління системою освіти, освітніми процесами і процедурами. З цією ж метою запропоновано використати концепцію інтелектокористування, уже відомі управлінські технології інтеграції та мотивації інтелектуальної активності людських ресурсів, а також такі інструменти інтелектуалізованого управління і менеджменту, як синтелектика, синергізація і синархія, експериментальна апробація яких у системах управління й менеджменту виробничих і освітніх закладів продемонструвала певні позитивні результати [9].

Так, процеси інтелектуалізації в системі освітнього менеджменту відіграють значущу роль для систематичності формування й розвитку як інтелектуального освітнього потенціалу, так і у підготовці людини як громадянина нової генерації до існування в умовах глобальної цифрової трансформації, готового до майбутніх викликів Суспільства 5.0, розбудова якого вже сьогодні ґрунтується на досягненнях Освіти 4.0 та потребує адаптивного переходу до Освіти 5.0. Зауважимо, що підхід інтелектуалізації уможливорює появу низки досліджень, що стосуються організаційних механізмів освітнього менеджменту у формуванні інформаційно-комунікаційних середовищ, спровокованих цифровою трансформацією, та особливостей існування та функціонування людини у них.

Так, у монографії О. Дурман «Освітнє інформаційно-комунікаційне середовище: організаційний механізм формування» наведено теоретичне

узагальнення та нове розв'язання актуального наукового завдання в галузі державного управління щодо науково-теоретичного обґрунтування вдосконалення організаційного механізму формування освітнього інформаційно-комунікаційного середовища в контексті розширення концепцій електронного урядування, а також розроблення науково-практичних рекомендацій органам публічної влади щодо вдосконалення процесів управління освітньою галуззю на сучасному етапі. Окреслено такі вектори дослідження, як-от: теоретичні основи генезису системи публічного управління як загальної соціальної системи; соціальні системи як об'єкт еволюції (сучасний стан та причини його виникнення); державне управління та його механізми як основа управління соціальними системами; використання парадигми Good Governance для розбудови ефективної системи державного управління освітньою галуззю; моделі, процеси, структури та технології формування освітнього інформаційно-комунікаційного середовища; модель освітнього простору як системи управління; управлінські процеси та ефективність взаємодії підсистем і елементів освітньої галузі; використання електронних інформаційних технологій для державного управління освітньою галуззю; принципи та інструменти вдосконалення організаційного механізму державного управління освітньою галуззю; системи підтримки ухвалення рішень як один із інструментів формування освітнього інформаційно-комунікаційного середовища; удосконалення організаційного механізму формування освітнього інформаційно-комунікаційного середовища; шляхи подальшого вдосконалення державного управління освітньою галуззю [11].

У статті «Людина та суспільство в контексті цифрової трансформації» розглянуто основні чинники, які впливають на участь людини та суспільства в процесі розвитку цифрової трансформації, та зазначено ризики для соціальної сфери в умовах цифрової трансформації. Визначено основні етапи в розвитку цифровізації населення. Висвітлено суть поняття «цифрова трансформація» і поетапно досліджено його еволюцію та імплементацію в сучасне суспільство. Проведено оцінювання позитивних змін з негативними наслідками цифровізації

та зосереджено увагу на потребах у перевірці ефективності елементів системи управління, а саме функцій, організаційних структур, управлінських технологій. Схарактеризовано основну проблему оцінювання впливу цифровізації на людину та суспільство в цілому: необхідність створення стрункої і вичерпної системи оцінювальних показників можливого негативного впливу на суспільство та людину, формування методів їх вимірювання і приведення у відповідність [40].

На нашу думку, у цьому контексті вагомим внеском у процес експертизи й оцінювання має стати розвиток кваліметричних досліджень управлінських процесів в освіті, зокрема постає потреба у розробленні якісного кваліметричного інструментарію (моделей, структур, онтологій та ін.) та засобів діагностування в адаптивній реалізації освітнього менеджменту цифровізацією та цифровою трансформацією соціально-педагогічних систем.

У статті «Концептуальні засади цифрової трансформації освіти: європейський та американський дискурс» зазначено, що застосування цифрових технологій в освіті нині є однією з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Акцентовано, що цифрові технології дають змогу інтенсифікувати освітній процес, зробити його мобільним, диференційованим та пристосованим до реалій сучасності. Наголошено, що цифрові технології здатні забезпечити неперервність навчання в умовах непрогнозованих впливів (наприклад, пандемій). Актуалізовано, що зазначена проблема у колі європейських та американських освітян активно розробляється. Уточнено значення термінів «оцифрування», «цифровізація», «цифрова трансформація» та обґрунтовано, що, незважаючи на те, що терміни є вузькоспеціалізованими та принципово різними, вони часто використовуються як синоніми або у дуже загальному значенні без урахування семантичних особливостей та сутнісних характеристик. Окреслено концептуальні засади цифрової трансформації освіти у поглядах європейських та американських дослідників, які є системною зміною, що враховує трансформацію організаційної культури, упровадження нових способів прийняття рішень на основі цифрових даних, підвищення рівня цифрових компетентностей усіх працівників закладу

освіти, використання інструментів підтримки та розвитку дидактичних інновацій, проведення наукової діяльності чи налагодження відносин із здобувачами освіти за допомогою нових каналів спілкування [44].

У статті «Концептуальні засади інтелектуальної системи контролінгу управління вищою освітою» зазначено, що використання систем контролінгу управління університетами становить значний виклик, оскільки стратегічні цілі університету не ідентичні тим, що застосовуються в управлінні, орієнтованому на прибуток. Зауважено, що система контролінгу управління університетом має враховувати результати оброблення управлінської інформації для цілей освітнього менеджменту, включаючи взаємовідносини між різними групами зацікавлених сторін. Підкреслено, що специфіка діяльності університету передбачає проведення довгострокових наукових досліджень та освітніх програм, тому контролінговий підхід до управління університетом має забезпечувати довгострокове вимірювання результатів діяльності, а також управління в таких ключових сферах, як наукові дослідження, надання освіти студентам і взаємодія з соціально-економічним середовищем закладу вищої освіти. Розроблено концептуальні засади інтелектуальної системи контролінгу управління закладом вищої освіти на основі когнітивних агентів. Наголошено, що основні результати пов'язані з розробленням концепції, моделі та технологічної бази, включаючи метод штучного інтелекту [52].

У статті «Управління цифровою трансформацією освіти: сучасний науковий дискурс» досліджено наукову рецепцію щодо впровадження та управління цифровою трансформацією вищої освіти, включно з технологічними, методологічними та економічними аспектами. Розглянуто проблеми імплементації нових цифрових освітніх моделей та їх взаємодію з процесами управління закладами вищої освіти. Актуалізовано виокремлення цифрової трансформації як нової сфери наукової парадигми сучасних досліджень у контексті управлінських стратегій та практик вищої школи. Комплексно представлено недоліки та переваги цифрової трансформації освітнього середовища. Доведено, що трансформаційні процеси впливають на традиційну

академічну модель управління освітнім середовищем, яка складалася роками і довела свою актуальність та ефективність в епоху індустріального зростання. Визначено, що суттєвою проблемою є брак досліджень щодо змін цінностей, корпоративної культури компаній (організацій, закладів освіти, наукових установ) внаслідок цифрової трансформації. Проаналізовано проблему формування критеріїв/чинників передумов цифрової трансформації закладів вищої освіти, а також їх зв'язок з управлінською компетентністю та функціоналом компетенцій. Наведено дані провідних консалтингових компаній світу щодо управління закладами освіти в період глобалізації та зміни парадигми освітнього простору. Підсумовано, що подальша інноваційність і конкурентоспроможність закладу освіти будуть тісно пов'язані з упровадженням цифрових технологій, які підтримують та трансформують методологію освітнього процесу, впливають на ефективність управління закладом освіти, уможлиблюють експериментування з різними формами та моделями освіти. Управління цими процесами відіграватиме ключову роль у системі функціонування інноваційного закладу освіти [33].

У свою чергу, в статті «Сучасний стан цифрової трансформації освіти» також зазначено, що нині суспільство перебуває на етапі використання найсучасніших технологій широкого спектра спрямування з різноманітними потребами – від використання роботів, 3D-друку в медицині, технологій оброблення великих обсягів даних, хмарних і безпаперових технологій на підприємствах, технологій в освіті (організація цифрових університетів), квантових технологій, штучного інтелекту, роботів у розробленні техніки до використання інтернет речей у повсякденному житті тощо. Констатовано, що таке використання цифрових технологій потребує від майбутніх випускників закладів освіти знань і вмінь користуватися ними. Зазначено, що в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. вже було наголошено на необхідності цифровізації освіти, яка передбачає безумовне використання цифрових технологій. Відповідно до сьогоденних умов висунуто такі запитання: «Якою нині є цифрова трансформація освіти?», «Чи досягнуто

поставлені завдання концепції на практиці?» У цьому сенсі проаналізовано наукові праці щодо стану цифрової трансформації української освіти, систематизовано отримані результати, зроблено пояснення сучасного стану цифрової трансформації освіти. На основі аналізу наукових праць схарактеризовано ключові поняття. Визначено цифрові технології як найсучасніші технології, які поєднують використання технологій (великих обсягів даних, хмарного середовища, інтернет речей, роботизації, штучного інтелекту, квантових технологій тощо) і мережі інтернет, гаджетів, сучасних ПК. З'ясовано, що цифровізація – це процес використання цифрових технологій, що забезпечує цифрову трансформацію. Окреслено напрями цифровізації освіти. Проаналізовано сучасний стан цифрової трансформації освіти та виокремлено її проблемні кластер. Підсумовано, що використання цифрових технологій в освітньому процесі забезпечує підготовку спеціалістів до конкурентоздатності в сучасному світовому суспільстві. Також зазначено, що постає нагальна потреба у розв'язанні багатьох існуючих проблем цифрової трансформації освіти [12].

У монографії «Трансформація моделей управління освітою в територіальних громадах: стан, проблеми, перспективи» розкрито основні аспекти наукового дослідження «Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування закладів освіти в умовах децентралізації управління освітою». Досліджено чинники, що впливають або можуть впливати на підвищення ефективності управління освітою в територіальних громадах в умовах змін адміністративно-територіального устрою та відновлення України після війни. Опановано такі пріоритетні напрями реалізації освітнього менеджменту, як-от: стратегічний розвиток та проблеми формування єдиного освітнього простору громади; правові аспекти діяльності територіальних громад з питань освіти в процесі децентралізації; нові підходи освіти територіальних громад до управління в умовах децентралізації влади; освітнє партнерство та співпраця громади в умовах воєнного стану; міжнародний досвід державно-громадського управління з розвитку освіти; формування основних орієнтирів розвитку сервісного

обслуговування закладів освіти в умовах децентралізації управління освітою; концептуальні моделі управління системою освіти місцевої громади в період відбудови України [41].

У статті зарубіжних дослідників «Відповідальна цифрова трансформація для сталого суспільства» зазначено, що у сфері цифрової трансформації, яка постійно розвивається, дотримання відповідальних і стійких практик є важливим. Констатовано, що проблема важливості відповідальної цифрової трансформації постійно обговорюється освітянами, науковцями, дослідниками. Звернуто увагу на необхідність спільної роботи академічних кіл, приватних і громадських організацій, громадянського суспільства та окремих людей у розробленні цифрових бізнес-моделей, які створюють спільну цінність, одночасно розв'язуючи суспільні проблеми. Висвітлено появу корпоративної цифрової відповідальності і перехід від індустрії 4.0 до індустрії 5.0, яка зосереджується на підходах, орієнтованих на людину, і партнерстві між людиною та штучним інтелектом. Акцентовано на потребі в трансдисциплінарних дослідженнях і системному підході, що охоплюють різні виміри стійкості. Наголошено на інтеграції принципів стійких інформаційно-комунікаційних технологій в ініціативи цифрової трансформації. Стверджено, що організації можуть зробити внесок у більш стійке та відповідальне цифрове майбутнє [62].

У статті «Управлінські виміри цифрової трансформації освіти в контексті формування потенціалу розвитку регіонів» зазначено, що для забезпечення розвитку людського потенціалу вагомим чинником є належне управління в системі освіти, оскільки освіта забезпечує трансляцію знання, формування професійних компетентностей та дає змогу людині, що здобула освіту, не тільки включатися у структуру суспільного відтворення, а й забезпечувати власне особистісне зростання. Виокремлено суть цифрової трансформації освіти та головні напрями управління цим процесом. Визначено, що цифрова трансформація освіти – це не просто забезпечення сучасними технічними засобами закладів освіти, а й зміна бачення, підходів, організаційних процесів для досягнення загальних цілей сталого розвитку та надання освітніх послуг.

Проаналізовано показники субіндексу цифрової освіти в регіональному розрізі за даними Міністерства цифрової трансформації України у 2022 р. Доведено, що управління у сфері цифрової трансформації освіти має бути спрямовано на підвищення ефективності освітнього процесу та поєднувати такі вектори реалізації, як оцифрування навчально-методичного контенту; запровадження у практику адміністрування освітнього процесу сучасних LMS; утвердження нових цифрових освітніх сервісів і цінностей цифрового навчання; легітимація нових освітніх форматів для онлайн та офлайн навчання; створення системи цифрового управління мережею закладів вищої освіти на основі автоматизації збирання освітніх статистичних даних. Наголошено, що вектор зусиль суб'єктів публічного управління на формування та застосування окреслених напрямів цифрової трансформації освіти сприятиме підвищенню якості освітніх послуг та за рахунок формування людського потенціалу – розвитку потенціалу регіонів. Підсумовано, що цифрова трансформація освіти сприятиме зменшенню витрат з державного бюджету України і місцевих бюджетів на підтримку системи управління освітою; підвищенню оперативності й гнучкості ухвалення управлінських рішень; підвищенню інноваційної та цифрової культури населення регіонів; наданню можливості взаємного доступу до дослідницької інфраструктури науково-педагогічним працівникам з різних регіонів через використання цифрових сервісів; реалізації потенціалу людських ресурсів незалежно від їх територіального розташування; розвитку цифрової економіки [27].

У статті «Управління змінами в цифровій трансформації освіти» наголошено на необхідності співпраці та врахуванні інтересів різних стейкхолдерів у досягненні успіху в цьому процесі. Акцентовано на потребах ефективної комунікації, діалогу та спільного прийняття рішень зі стейкхолдерами під час цифрової трансформації освіти, що уможливлуватиме зниження опору до змін та створюватиме сприятливу атмосферу для співпраці та досягнення спільних цілей. Зауважено, що успішна цифрова трансформація освіти потребує активної участі та співпраці різних стейкхолдерів, таких як

педагогічні працівники, здобувачі освіти, батьки, адміністрація, шкільна рада, місцева громада та інші зацікавлені учасники освітнього оточення. Йдеться про те, що кожен стейкхолдер відіграє важливу роль у сприянні та успіху змін. У цьому ключі зазначено, що:

- педагоги мають використовувати цифрові інструменти та ресурси для покращення навчання та залучення здобувачів освіти до пізнавальної діяльності;
- батьки є важливими стейкхолдерами, оскільки їхня підтримка може сприяти успішному впровадженню цифрових ініціатив;
- адміністрація та шкільна рада відповідають за стратегічні рішення та створення сприятливого середовища для цифрової трансформації освіти;
- місцева громада та інші зацікавлені сторони можуть бути важливими партнерами у цифровій трансформації освіти, сприяючи обміну кращими практиками та наданню ресурсів.

Стверджено, що в разі виникнення суперечностей та опору важливо проводити ефективну комунікацію та діалог зі стейкхолдерами з урахуванням їхніх думок. Аргументовано, що загалом успіх цифрової трансформації освіти залежить від спільних зусиль, відкритості до інновацій та партнерства між різними стейкхолдерами. Зазначено, що це потребує постійної комунікації, навчання, розвитку та готовності до змін. Звернуто увагу на те, що, забезпечуючи підтримку, співробітництво та врахування потреб кожної сторони, цифрова трансформація може покращити освітні процеси, підвищити якість навчання та забезпечити кращі умови для розвитку здобувачів освіти. Підсумовано, що для досягнення успіху в цифровій трансформації освіти необхідно постійно вдосконалювати комунікаційні процеси, враховувати думки та погляди стейкхолдерів та забезпечувати їх активну участь у процесі прийняття рішень. Передбачено, що в перспективі подальших досліджень доцільно звернути увагу на процес оцінювання впливів цифрової трансформації на якість освітнього процесу та досягнень здобувачів освіти, проаналізувавши ефективності цифрових інструментів, дистанційного навчання у контексті отримання академічних результатів та вивчення процесів розвитку цифрової грамотності потенційних здобувачів освіти [26].

---

2. Управлінські тренди цифрової трансформації освітніх середовищ

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ І ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Цифровізація управління закладами освіти є багатозадачним комплексом завдань, що потребує врахування численних чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ. Упровадження цифрових технологій у всіх ланках освіти дає можливість створювати інноваційні методи навчання та управління, що сприяють підвищенню якості освіти та ефективності управління нею. Однак цей процес потребує системного підходу та подальших досліджень для максимізації потенціалу цифрових технологій у освітній сфері.

Так, у статті «Удосконалення інформатизації управління закладом загальної середньої освіти» уточнено суть, визначено організаційно-педагогічні умови та запропоновано удосконалення процесів інформатизації закладу загальної середньої освіти на засадах програмно-цільового підходу за допомогою комплексно-цільової програми. Описано технологію розроблення програми, визначено її структуру, проблему, мету, зміст, принципи та термін реалізації.

Підкреслено, що запропоновану програму розраховано на три роки і вона складається з п'яти етапів: інформаційно-аналітичний, планово-прогностичний, організаційно-виконавчий, регулятивно-корегувальний, узагальнювальний. Проблема – відсутність цілеспрямованості, системності й упорядкованості роботи керівника закладу освіти зі створення інформаційного освітнього середовища, удосконалення інформатизації управлінської діяльності, педагогічної діяльності, діяльності здобувачів освіти, розвитку інформаційної культури учасників освітнього процесу. Означена проблема може бути вирішеною в результаті розв'язання суперечностей між реальним рівнем розвитку інформаційної культури учасників освітнього процесу та необхідним рівнем відповідно до сучасних освітніх вимог, а також між потребами закладу освіти в керівниках і педагогах з високим рівнем розвитку інформаційної культури і відсутністю моделей розвитку їх інформаційної культури в системі науково-методичної роботи закладу загальної середньої освіти [8].

У статті «Інноваційні технології освітнього менеджменту» досліджено проблему управлінської діяльності з упровадження інноваційних технологій в закладах освіти. Розкрито суть понять «освітні інновації», «технологічність в освітньому менеджменті». З'ясовано основні елементи, характерні риси освітньої інновації, технології та методи впровадження інновацій в освітній процес, зміст управління інноваційним процесом. Розкрито етапи впровадження інноваційних технологій, основні чинники, які впливають на розвиток інноваційної потенціалу закладу освіти та педагогічні умови ефективного управління інноваційними процесами. Наголошено, що засобами управлінських технологій здійснюється взаємодія керівника з учителями, батьками, громадськістю. Зауважено, що до найбільш поширених технологій в управлінні сучасною школою належать: технології проєктування; технології планування; технології прийняття управлінського рішення; технології стимулювання інноваційної діяльності; PR-технології; маркетингові технології. Запропоновано комплекс управлінських дій з упровадження інноваційних технологій в освітньому закладі. Узагальнено педагогічні умови ефективного управління інноваційними процесами в закладах освіти. Доведено, що важливим для керівника закладу освіти є володіння не тільки управлінськими функціями, а й знання основ педагогічної інноватики [30].

У статті «Моделювання системи управління закладом загальної середньої освіти з використанням цифрових освітніх технологій» розглянуто особливості цифровізації як суспільного явища та визначено її вплив на освітні та управлінські процеси, що відбуваються в закладах загальної середньої освіти. Опрацьовано суть системи управління організацією, її елементів і принципів. Проаналізовано зв'язок поняття «система управління закладом загальної середньої освіти» з теорією організації як наукою. Запропоновано модель системи управління закладом загальної середньої освіти із застосуванням сучасних цифрових освітніх інструментів. Розкрито функції управління та приклади використання цифрових технологій під час їх виконання. Визначено ключовий перелік онлайн-сервісів забезпечення ефективної комунікації між

керуючою та керованою підсистемами закладу загальної середньої освіти та досліджено особливості цифровізації окремих етапів прийняття управлінських рішень [34].

У статті «Формування інформаційно-цифрової компетентності керівника закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект» проаналізовано й визначено специфічні умови та обґрунтовано чинники, що сприяють розвитку інформаційно-цифрової компетентності управлінця. Зауважено, що формування інформаційно-цифрової компетентності керівника – це проблема, від успішного розв’язання якої значною мірою залежить ефективність функціонування закладу загальної середньої освіти. Наголошено, що у зміст управління освітою покладено те, як керівник відіграє важливу роль у розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Зазначено, що нині директори закладів загальної середньої освіти мають володіти низкою загальних і професійних компетентностей, навичками стратегічного проєктування, системного моделювання, організації ефективних міжособистісних і професійних комунікацій у педагогічному колективі. Підкреслено, що однією з ключових компетентностей керівника закладу освіти є інформаційно-цифрова компетентність [5].

У статті «Алгоритм управління змінами в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти» розкрито актуальність дослідженої проблеми, яку аргументовано тим, що зміни є атрибутом функціонування закладу освіти і проявляються вони в усіх різновидах його діяльності. Зазначено, що зміни є супровідним елементом, які з’являються відповідно до поточних ситуацій, та виникають під впливом різноманітних тенденцій розвитку зовнішнього середовища. Розглянуто специфіку та проаналізовано алгоритми управління освітніми змінами в роботах українських і закордонних учених. Розроблено алгоритм управління освітніми змінами, що передбачає п’ять етапів: підготовка, залучення, реалізація, корекція і закріплення змін. Проведено експериментальне дослідження ефективності побудованого алгоритму та конкретизовано зміст кожного етапу.

Перспективами подальших досліджень є аналіз алгоритмів і критерії оцінювання якості змін [7].

У статті «Особливості управлінської діяльності в умовах упровадження технологій змішаного навчання в закладі загальної середньої освіти» зазначено, що низка вчених України та світових дослідників вивчають організаційно-педагогічні основи управління закладом освіти, проте під впливом глобальних освітніх змін суспільство вимагає нового погляду на означену проблему. Зауважено, що завдяки сучасним технологіям, котрі використовуються в закладі освіти, управлінський аспект набуває новітніх та інноваційних відтінків системи організації освітньої діяльності. Стверджено, що процес навчання може відбуватися будь-де та у будь-який час, єдина умова – підключення до мережі «Інтернет». Зазначено, що така форма навчання надає змогу впровадженню інтерактивних технологій викладання освітнього матеріалу. Виокремлено й проаналізовано управлінські функції та задачі, необхідні для організації інноваційного освітнього процесу, скерованого вимогами часу. Визначено завдання і зміст управлінської діяльності успішного керівника закладу освіти щодо розвитку професійної компетентності педагогічних кадрів. Наголошено на важливості визначення рівня системності у діяльності закладу загальної середньої освіти та вказано на необхідність створення ефективної функціонуючої системи, що відповідає міжнародним стандартам [3].

Продовжуючи тематику управління процесами змішаного навчання, звернемо увагу на статтю «Управління загальноосвітньою школою в умовах змішаного навчання», де порушено проблеми, які виникають під час організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Розглянуто зміст понять «управління», «управління закладом освіти», «змішане навчання». Аргументовано, що із метою організації вискоєфективного освітнього процесу в умовах упровадження змішаного навчання в закладі загальної середньої освіти необхідно вивчати та враховувати особливості управлінської діяльності. Зазначено, що невід’ємною частиною управління є процес його здійснення, який складається із послідовних етапів і які прийнято називати універсальним управлінським циклом, а саме:

розроблення і прийняття рішення, моделювання, організація, регулювання, контроль, корекція та ін.. Акцентовано увагу, що головною метою управління є забезпечення стабільного функціонування та розвитку закладу освіти. Відповідно обґрунтовано, що управлінська діяльність керівника закладу загальної середньої освіти в умовах змішаного навчання потребує від нього високого рівня інформаційної культури, а це передбачає широке використання в управлінському та освітньому процесах комп'ютерно-орієнтованих методів, електронних навчальних засобів та дистанційних форм навчання. Доведено, що дистанційний формат є одним із напрямів управління закладом загальної середньої освіти в умовах змішаного навчання, а дистанційні освітні технології можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти від дошки з крейдою до електронної дошки й комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної [35].

У статті «Діджиталізація закладу освіти як ефективна модель управління якістю надання освітніх послуг» проаналізовано основні дефініції та теоретико-методологічні підходи щодо цифровізації закладу освіти та порушено проблеми формування єдиного інформаційного освітнього простору закладу освіти з огляду на використання інформаційно-комунікаційних технологій управління якістю освіти. Пропоновано діджиталізовану модель управління якістю надання освітніх послуг та проаналізовано її ефективність. На основі аналізу суті основних дефініцій та теоретико-методологічних підходів проблеми дослідження з'ясовано, що якість освіти як результат діяльності певного закладу освіти визначається в тому числі й за ступенем діджиталізації (високий рівень навчальних досягнень здобувачів освіти; підвищення рівня компетентності педагогічних кадрів у галузі ІКТ, включеність закладу освіти до інноваційної діяльності, сучасні матеріально-технічні ресурси). Формування єдиного інформаційного освітнього простору школи на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій управління якістю освіти дасть можливість суттєво поліпшити якість освіти. Дієве функціонування єдиного інформаційного освітнього простору для управління якістю освіти сприяє

підвищенню якості освіти, дає можливість адміністрації закладу здійснювати динамічний інформаційний супровід, проводити аналіз ситуацій, моделювати прогнозовані процеси в закладі з метою подальшого прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Розроблена модель та отримані результати можуть бути впроваджені в освітній процес інших закладів загальної середньої освіти [25].

У статті «Освітній менеджмент: тенденції ефективного використання технологій управління багатoproфільним закладом позашкільної освіти» окреслено суть менеджменту, здійснено аналіз ефективного використання освітнього менеджменту в сучасному управлінні багатoproфільним закладом позашкільної освіти. Доведено, що менеджмент освітніх інновацій здійснюється за певними принципами, що постають як норми та орієнтири, зокрема: гуманізм, демократизм, національна спрямованість, єдність загальнолюдського і національного характеру навчання, співтворчість, життєтворчість, диференціація та індивідуалізація, оптимізація й відкритість, інноваційність. Висвітлено значимість і важливість управління багатoproфільним закладом позашкільної освіти, цілеспрямованої, активної взаємодії керівника з іншими учасниками освітнього процесу з метою забезпечення координації зусиль щодо оптимального функціонування установи та переведення її на більш якісний рівень. Проаналізовано організаційний, інформаційний та комунікаційний аспекти структури управління багатoproфільним закладом позашкільної освіти. Визначено перспективу подальших досліджень у сфері формування нової управлінської культури, необхідної для менеджменту багатoproфільним закладом позашкільної освіти; основні напрями його розвитку в системі позашкільної освіти [29].

ВИЩА ТА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

У 2019 році опубліковано монографію «Конкурентні моделі управління якістю вищої освіти у XXI столітті», де здійснено ґрунтовний аналіз з вивчення і узагальнення кращого світового досвіду функціонування та застосування моделей управління якістю вищої освіти та зосереджено результати

фундаментального наукового дослідження «Глобальні імперативи конкурентоспроможності національних систем вищої освіти». Досліджено закономірності та особливості маркетингового, акредитаційного і профорієнтаційного механізмів та інструментарію забезпечення якості вищої освіти. Розглянуто моделі освіти країн таких, як: Італія, Латвія, США, Німеччина, Фінляндія Франція, та ін. Зазначено на основних аспектах американської премії Малькольма Болдріджа. Розглянуто європейську модель досконалості EFQM, японську модель якості «Кайдзен», моделі управління якістю освіти в рамках Болонського процесу. Проаналізовано зазначену проблему через глобальний вимір забезпечення якості вищої освіти. Досліджено низку національних систем та моделей оцінювання якості вищої освіти, зокрема розкрито кластери управління цим процесом в Україні: нормативно-правове та інституціональне забезпечення, ліцензування освітньої діяльності та акредитація освітніх програм українських закладів вищої освіти, вимірювання якості та досконалості освіти в Україні за моделлю EFQM, стратегічні напрями розвитку національної системи управління якістю вищої освіти в Україні. Доведено, що для забезпечення конкурентоспроможності системи вищої освіти України й посилення позицій українських закладів вищої освіти у міжнародних рейтингах постала необхідність розроблення та послідовної імплементації середньострокової комплексної Національної програми нарощення якості у сфері вищої освіти, в якій доцільним є приділення уваги цілям, інструментам і шляхам досягнення ділової досконалості в освіті [22].

У статті «Цифрова трансформація вищої освіти: закордонний та вітчизняний досвід» зазначено, що останні зміни в суспільстві, спричинені пандемією Covid-19 та воєнним станом в Україні, показали ще більшу значимість цифрової трансформації вищої освіти. Констатовано, що цифрова трансформація вищої освіти спонукає заклади вищої освіти до створення цифрових середовищ, переходу від звичних засобів навчання до цифрових тощо. Аргументовано, що з кожним роком дедалі більше науковців різних країн приділяють цій проблемі увагу і розглядають її у певному контексті. Досліджено досвід цифрової

трансформації вищої освіти як в Україні, так і за її межами. З'ясовано, що дослідники аналізують цифрову трансформацію у різних аспектах, зокрема в контексті індустріальної революції 4.0, розробляють концентричну інформаційну технологію цифрової трансформації закладів вищої освіти, вивчають досвід з онлайн-навчання у період пандемії Covid-19 та досліджують спільні напрями цифрової трансформації закладів освіти країн ЄС та США. Зауважено, що з'явилась низка праць, у яких розглянуто цифрову трансформацію закладів вищої освіти в умовах воєнного стану, а також визначено критерії оцінювання готовності цих закладів до цифрової трансформації, виокремлено компоненти цифрового кампусу. Акцентовано, що в окремих роботах зосереджено увагу на цифровій трансформації як одному з найбільших каталізаторів сучасного бізнес-середовища, у тому числі й вищої освіти. Проаналізовано думки здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників щодо цифрової трансформації у вищій освіті Німеччини. Стверджено, що єдиного підходу до цифрової трансформації вищої освіти немає, а кожен дослідник розглядає проблему в окремому контексті – чи то у період пандемії, чи то у період воєнного стану тощо. Проте всіма наголошено на важливому факті й всі вони погоджуються, що за сучасних умов постала нагальна потреба в цифровій трансформації закладів вищої освіти для забезпечення якісного освітнього процесу в усіх його аспектах. Прогнозовано, що перспективою подальших досліджень може стати розроблення моделі цифрової трансформації підготовки саме майбутніх фахівців з інформаційних технологій, оскільки майбутні ІТ-фахівці сприятимуть подальшій цифровій трансформації освіти шляхом розроблення актуальних цифрових освітніх ресурсів [2].

У статті «Сталий університет: цифрова трансформація і не тільки» зазначено, що університети зосереджуються на стратегії цифрової трансформації, щоб залишатися конкурентоспроможними в глобальній освіті. Акцентовано, що вплив стійкої цифрової трансформації в університетах можна сприймати як системний і систематичний. Встановлено, що коли нематеріальний, але вражаючий вплив ідентифікується як система, застосована концептуальна

модель може стати проєктованою та реалізованою. Доведено, що концептуальні моделі цифрової трансформації є життєво важливими для університетів і бізнес-шкіл у досягненні стійкості в умовах швидких технологічних змін. Проте зосереджено увагу на тому, що бракує практичних, реалізованих і простих цифрових трансформаційних моделей, які поєднують технології, системні та освітні явища. Наголошено, що ця теоретична прогалина є значною, вражаючою і її не можна ігнорувати. Для усунення зазначеної прогалини критично досліджено зв'язок між стійкою цифровою трансформацією та її впливом на університети з використанням інноваційного якісно обґрунтованого теоретичного підходу, який використовує три різні процедури кодування – відкриту, осьову та вибірккову з наступною транскрипцією якісних даних. Запропоновано концептуальну модель стійкої цифрової трансформації, нові пропозиції для критичного аналізу останніх, але численних випадків щодо стійкості, цифрової трансформації, зелених технологій та реалізованих підходів в освітній галузі/університетах. Підсумовано: щойно університети визнають можливості цифрової трансформації, вони зможуть трансформуватися в операційну ефективність, що є життєво важливим для сталого розвитку їхнього бізнесу. Конкретизовано, що дослідження засвідчують ефективність використання стійкого плану під час проєктування, розроблення та реалізації проєктів цифрової трансформації в університетах. Запропоновано численні ціннісні пропозиції щодо екологічного впровадження цифрової трансформації як нового потенційного дослідження [60].

У статті «Стратегія вищої освіти в цифровій трансформації» зазначено, що цифрова трансформація у світовій індустрії вищої освіти визначає майбутню дорожню карту для сталої стратегії управління освітою. Розроблено якісну модель, яка відстоює те, як цифрова трансформація як рушійна сила може бути використана для створення конкурентних переваг для університетів. Зазначено, що створення конкурентної переваги є відносною, розвивається та важливою концепцією у формулюванні стратегії. Констатовано, що в останні роки особливо в індустрії освіти поняття

формування конкурентної переваги кидається виклик глобальними явищами, такими як глобалізація цифрової трансформації, обмін інформацією, оцифрування та соціальні медіа в більшості глобальних галузей. Ці явища разом зробили процес формування конкурентної переваги швидкоплинним, короткостроковим і контекстним. Такі висновки допомагають еволюції практики стратегічного управління в університетах, надаючи емпіричного розуміння у визначенні впливових змін та їх зв'язку з еволюційним навчанням. З'ясовано, що впливає на бачення університетів і на те, як вони можуть перетворити ці зміни на свою користь і визначити дорожню карту для проєктування та розроблення моделей для інтеграції та регулювання суттєвих змін у своїх стратегіях за допомогою механізму еволюційного навчання та стратегії цифрової трансформації. Наголошено на важливості використання розробленої моделі як системи підтримки прийняття рішень для створення, регулювання та збереження досвіду та очікувань здобувачів вищої освіти [61].

У статті «Соціально-економічні умови забезпечення розвитку трансферу знань у сфері вищої освіти в контексті цифрової трансформації» науково обґрунтовано, що цифрова трансформація вищої освіти зумовлює ризики та проблеми, які потребують невідкладного розв'язання. Доведено, що освітні процеси як складник цифрових технологій стають новою, специфічною галуззю для просування та розвитку економіки, де досягнення високих результатів у розвитку трансферу знань є важливим завданням. Констатовано, що для забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти стає об'єктивно необхідним забезпечення виконання комплексу соціально-економічних умов перспективного розвитку трансферу знань в цифровому середовищі, зокрема: забезпечення перманентного взаємозв'язку між технологічними змінами та сучасними подіями у вищій освіті; подолання бар'єрів у діджиталізації для збільшення потенціалу закладів вищої освіти; формування їх фінансово-інвестиційного потенціалу задля забезпечення

фінансування трансферу знань в умовах цифровізації; формування нормативно-правової бази процесів цифрової трансформації [42].

У статті «Інноваційні стратегії управління закладами вищої освіти в умовах цифрової трансформації» зазначено, що останні роки принесли значні зміни в освітній сектор, що стають реакцією на швидкі зміни зовнішнього середовища закладів освіти. Ці зміни пов'язані з постійним активним розвитком технологій і підходів до системи та форм навчання. Дослідження в цій галузі сприяють розумінню та розробленню стратегій, які допомагають закладам вищої освіти ефективно адаптуватися до сучасних освітніх викликів та зберігати високий рівень конкурентоспроможності. Проаналізовано та досліджено наукові праці, присвячені формуванню й реалізації стратегій розвитку закладів вищої освіти. Особливу увагу приділено визначенню ключових елементів стратегічного управління, які забезпечують впровадження найкращих світових практик у національну систему менеджменту освіти. Передбачено вивчення адаптаційних механізмів, що дають змогу закладам вищої освіти ефективно реагувати на глобальні зміни та зберігати конкурентоспроможність у контексті швидкої цифровізації та інтернаціоналізації освітнього процесу. Також важливим аспектом є дослідження того, як інтеграція міжнародних освітніх практик сприяє покращенню якості освітніх послуг і управлінських рішень на рівні українських університетів. Розв'язано такі основні завдання: досліджено структурно-логічну суть поняття «стратегічне управління освітньою діяльністю»; проаналізовано наукові публікації за визначеною тематикою та поточний стан ринку освітніх послуг; встановлено пріоритетні напрями розвитку та вдосконалення підходів до розроблення й впровадження інноваційних стратегій в освітній сфері; досліджено досвід використання технологічних інновацій у контексті стратегічного управління освітньою діяльністю. Під час дослідження використано методи та інструменти: абстрактно-логічний і системно-структурний аналіз – у визначенні суті поняття «стратегічне управління освітньою діяльністю»; інструментарій БД Scopus® – у дослідженні актуальності обраної тематики та визначенні зацікавлених країн і науковців у тематиці, що

вивчається; програмне забезпечення VOSviewer (версія 1.6.16) – під час кластеризації даних, яка допомагає визначити найбільш релевантні ключові слова та відфільтрувати менш пріоритетні; Google trends-аналіз – у визначенні найбільш популярного рівня освітнього простору серед громадськості [59].

У статті «Освітній менеджмент у сучасних ЗВО: актуальні тенденції» висвітлено особливості розвитку освітнього менеджменту для сучасних закладів вищої освіти в умовах конкурентного освітнього середовища. Проаналізовано складові освітнього менеджменту залежно від рівня управлінського процесу в закладах вищої освіти та вивчено його особливості на різних рівнях діяльності закладу освіти. Визначено місце основних функцій освітнього менеджменту та їх роль для його впровадження. Проаналізовано застосування показників ефективності для оцінювання успішності освітнього менеджменту. Запропоновано авторське трактування напрямів розвитку освітнього менеджменту для ефективного функціонування закладів вищої освіти [4].

У статті «Особливості підготовки фахівців з менеджменту освіти в Україні» з'ясовано стратегії розвитку професійної підготовки фахівців з менеджменту. Вивчено документальні джерела та інформаційні сайти закладів вищої освіти – для визначення особливостей освітніх програм, узагальнення змістових характеристик – для формулювання висновків. Обґрунтовано тенденції підготовки фахівців з менеджменту освіти в Україні. Проаналізовано Стандарт вищої освіти України із галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності: 073 «Менеджмент» другого (магістерського) рівня, що частково регламентує професійну підготовку у галузі менеджменту освіти. Виявлено, що підготовка фахівців з менеджменту освіти в Україні здійснюється в рамках магістратури та докторантури. Наголошено, що соціально-економічні зміни в Україні, процеси глобалізації та інтеграції світової спільноти, наміри України щодо входження в європейський освітній простір зумовили необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Виокремлено засади забезпечення освітнього ринку праці висококваліфікованими фахівцями з менеджменту освіти: національна ідея вищої освіти, впровадженням

інноваційних технологій навчання на основі високого рівня інформатизації освітнього процесу; розвиток професійної підготовки фахівців з менеджменту освіти у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, зокрема європейських [39].

У статті «Ініціативи цифрової трансформації у закладах вищої освіти: багатосторонній огляд літератури» йдеться про заклади вищої освіти, які беруть участь у еволюції до нової моделі університету, яка називається цифровим університетом. Зазначено, що ця модель передбачає не лише впровадження нових технологій, але й розроблення стратегічної організаційної трансформації, яка включає інформацію, процеси, людські аспекти тощо. Зауважено на тому, що цифрова зрілість організації корелює з масштабами її зусиль щодо цифрової трансформації. Визначено ініціативи цифрової трансформації, що вживаються в закладах вищої освіти, а також новітні процеси та технології, які використовуються для їх впровадження. Наголошено, що основна мотивація полягає в тому, щоб мати реальне та чітке бачення того, як університети трансформуються, щоб виявити найбільш релевантні цифровій трансформації, яку вони застосували, та чи роблять вони це за допомогою інтегрованого плану, узгодженого з цифровою стратегією, як рекомендують експерти. Проведено методологічне дослідження та підготовлено багатогранний огляд джерелознавчих баз даних, проаналізовано як академічну, так і «сіру» літературу. Показано, що впроваджена цифрова трансформація, у першу чергу, зосереджена на забезпеченні якісної та конкурентоспроможної освіти; найчастіше використовуються новітні технології, такі як передова аналітика, хмарні технології та штучний інтелект. Підсумовано, що заклади вищої освіти перебувають на перших кроках до цифрової зрілості, оскільки не кожен має цифрову стратегію деякі вже запустили окремі цифрові інтеграційні проєкти, які не конвергентні до планування і не мають високої стратегічної прибутковості для організації [53].

У статті «Вплив цифрової трансформації на управління вищою освітою: інтеграція онлайн-навчання та освітніх додатків для ефективності та доступності»

зауважено, що в епоху П'ятої промислової революції цифрова трансформація стала стратегічною необхідністю в управлінні вищою освітою, особливо в досягненні інституційної ефективності та доступності. Констатовано, що нині університети мають комплексно інтегрувати цифрові технології через онлайн-навчання та освітні програми, щоб вирішити проблему зростаючої складності академічного управління та розширити охоплення освітніх послуг. Досліджено вплив цифрової трансформації на управлінську ефективність та доступність у вищій освіті, з посередницькою роллю інтеграції онлайн-навчання та використання освітніх програм. Застосовано кількісний підхід для проведення опитування академічної спільноти з Індонезії та Лівії та проаналізовано його результати за допомогою моделювання структурних рівнянь з програмним забезпеченням AMOS. З'ясовано, що цифрова трансформація суттєво вплинула як на інтеграцію онлайн-навчання, так і на використання освітніх програм – ці дві посередницькі змінні позитивно вплинули на підвищення інституційної ефективності та безпосередньо підтримали ширший доступ до вищої освіти. Тим самим підкреслено, що успішна цифровізація в управлінні вищою освітою залежить не лише від упровадження технологій, але й від упровадження інтегративних стратегій, які пов'язують цифрові платформи та системи програм. Підсумовано, що шляхом проведеного дослідження університетами отримано практичні знання щодо стратегічної оптимізації онлайн-навчання та освітніх програм як основних рушійних сил ефективної та інклюзивної цифрової трансформації у вищій освіті [51].

У статті «Цифрова трансформація у вищій освіті: оцінка цифрової компетентності викладачів за допомогою методів WENSLO та RAWEC» актуалізовано, що цифрова трансформація – це процес, який вимагає від окремих осіб та установ адаптації до технологічних змін, покращення своїх конкурентних переваг та стратегічного планування сталого розвитку. У цьому контексті зазначено, що заклади вищої освіти відіграють вирішальну роль у просуванні цифрової трансформації. Здійснено оцінювання цифрової компетентності викладачів з метою підвищення ефективності вищої освіти та підтримки процесу цифровізації, яке відбулося за шістьма основними позиціями, які

визначено DigCompEdu. Йдеться про те, що у дослідженні брав участь викладацький склад факультетів трьох технічних та трьох медичних галузей та для отримання даних застосовано метод опитування з питань надання педагогічними працівниками певної самооцінки. Результати опитування проаналізовано за допомогою методу WENSLO для розрахунку ваги кожного критерію для оцінювання ефективності цифрової компетентності педагогів загалом за факультетами, а найкращі факультети ранжовано за методом RAWEC. З'ясовано, що критерій «Цифрова компетентність здобувачів вищої освіти» з найвищим значенням ваги має більший вплив на оцінювання цифрової компетентності викладачами, тоді як критерій «Викладання та навчання» з найнижчою вагою критерію має менший вплив. Підкреслено, що педагогічні працівники факультетів технічної галузі мають вищий рівень цифрової компетентності, ніж педагоги факультетів з охорони здоров'я. Підсумовано, що проведене дослідження дає змогу визначити пріоритетні напрями розвитку цифрової компетентності викладачів в університетах та надає цінну інформацію для освітнього менеджменту у стратегічному плануванні процесів цифрової трансформації [58].

У доповіді «Цифрова трансформація вищої освіти: конкуренція за аналітику» йдеться про те, що цифрова трансформація вищої освіти – це більше, ніж просто технології. Розглянуто впровадження нових методів роботи для можливості надання освітніх послуг, орієнтованих на користувачів, в умовах змін у технологіях, конкуренції, потребах та вивченні поведінки аудиторії. Зазначено, що цифрові (основні) послуги, цифрові навички викладачів та здобувачів освіти, рішення, що враховують наявні докази, – це деякі з характеристик цифрової трансформованої вищої освіти. Наголошено, що в умовах великої невизначеності та конкуренції заклади вищої освіти мають перейти від роздумів про те, що може принести майбутнє, до прогнозування цього майбутнього – прийняття проактивних рішень та вжиття заходів на основі цієї інформації. Підкреслено, що прийняття рішень на основі доказів, кількісних та прогнозних рішень – це досить надійний спосіб отримання конкурентної переваги. Аргументовано, що завдяки широкій доступності даних

у багатьох підприємствах, провідні бізнес-організації визнали та значно використали силу аналітики у найважливіших рішеннях, що впливають на їхній бізнес. Зазначено, що це шлях, яким заклади вищої освіти мають піти, щоб перетворити свої дані на значущу цінність. Зауважено, що традиційні та нетрадиційні (неструктуровані) внутрішні та зовнішні дані можуть бути використані для виявлення прихованих закономірностей, які покладено в підґрунтя ефективності в різних сферах, відстеження вступу, оптимізації зарахування, управління грантами, покращення академічного консультування тощо. Пропоновано, щоб отримати розуміння з величезних обсягів накопичених даних і, що ще складніше, перетворити ці знання на дієві бізнес-рішення, заклади вищої освіти мають наздогнати інструменти та методи великих даних та аналізу даних як фундаментальні засоби прийняття прогностичних рішень на основі доказовості. Підкреслюючи, що цифрова трансформація закладів вищої освіти має вирішальне значення для їх майбутнього успіху, зосереджено увагу на аспектах даних цієї трансформації, пам'ятаючи, що самі дані є активом, тоді як справжнім викликом є перетворення цих даних на цінність. Зауважено на необхідності більш комплексного впровадження рішень для великих даних та аналізу даних у вищій освіті: перераховано ключові імперативи впровадження, розглянуто деякі види діяльності, пов'язані з університетом, які здаються придатними та цікавими з точки зору аналітики даних і які є кандидатами на пілотні проекти, а також описано очікувані бізнес-переваги. Наголошено, що через зростання кількості платформ та інструментів з відкритим кодом, впровадження аналітики даних у вищій освіті стає дедалі менше питанням грошей, і набагато більше питанням визнання цінності генерування корисних ідей та породження інновацій, а також проблемою готовності (знань та навичок) закладів вищої освіти до такого починання [64].

3. Освітній менеджмент в умовах цифровізації навчання на виробництві

У статті «Інноваційні інформаційні технології в підготовці та управлінні персоналом» зазначено, що в умовах цифрової революції в економіці та

менеджменті відбуваються активні зміни. Зазначено, що саме в умовах невизначеності, запровадження інноваційних заходів та постійних змін на зміну класичному навчанню та управлінню персоналом приходять новітні інформаційні технології, які все частіше дають можливість персоналу отримувати знання онлайн, що уможливорює реалізацію навчальних програм у рамках концепції безперервної освіти. Констатовано, що нині безліч організацій спрямовані на зміцнення своєї конкурентоспроможності за рахунок збільшення вартості людського капіталу шляхом навчання та розвитку власного персоналу. Зауважено, що кожна із організацій підходить до проблеми навчання співробітників виходячи з приватного бачення: деякі підвищують кваліфікацію за рахунок тренінгових центрів, зовнішніх навчальних програм, інші наймають тьюторів або формують власні учбові центри та команди. Підсумовано, що в будь-якому разі виникає потреба в застосуванні ефективних технологій навчання персоналу. Представлено сучасні ІТ-технології супроводу управління персоналом у цифровій економіці [43].

У статті «Сучасні підходи до стратегічного управління конкурентоспроможністю ІТ-підприємств у контексті цифрової трансформації» приділено увагу впровадженню інноваційних технологій, розвитку цифрової інфраструктури, інтеграції аналітики даних, а також використанню гнучких методів управління, таких як Agile та SCRUM. Зосереджено на управлінні змінами, розвитку людського капіталу та формуванні стратегічних партнерств із науковими установами та стартапами. Досліджено значення кібербезпеки як ключового чинника забезпечення довіри клієнтів і стабільності компаній. Зазначено, що інтеграція цих підходів уможливорює для ІТ-підприємств підвищення конкурентоспроможності, адаптацію до стрімких змін ринку та впровадження новітніх рішень для задоволення потреб сучасного цифрового суспільства. Застосовано комплексний методологічний підхід, що передбачає аналіз наукових джерел, системний аналіз, порівняльне дослідження та модельний підхід для оцінювання ефективності впровадження сучасних стратегій управління. Аргументовано, що інтеграція цифрових технологій значно

підвищує конкурентоспроможність ІТ-компаній, сприяє їх адаптації до швидких змін ринку та підтримує впровадження інновацій для задоволення потреб сучасного цифрового суспільства. Розглянуто недоліки впровадження інновацій через опір змінам, недостатній розвиток людського капіталу та ризики, пов'язані з кібербезпекою. Наголошено на необхідності розроблення системного підходу до управління трансформаціями для максимізації переваг цифровізації. Підсумовано, що сучасні підходи до управління конкурентоспроможністю ІТ-компаній мають базуватися на інтеграції інновацій, гнучкому управлінні, стратегічних партнерствах і розвитку цифрової інфраструктури. Підкреслено, що ці елементи є вирішальними для забезпечення стійкості й ефективності бізнесу в умовах динамічного цифрового середовища [14].

У статті «Особливості цифрової трансформації системи управління персоналом» проаналізовано основні тенденції цифровізації служби управління персоналом, визначено ключові можливості та ризики впровадження цифрових технологій у HR-процеси, а також досліджено зв'язок між цифровізацією та підвищенням ефективності HR-функцій. Звернуто увагу на вплив цифровізації на мотивацію та залученість працівників, оскільки ці аспекти є критично важливими для стабільного функціонування організацій. Виявлено зміни в технологічному ландшафті, які потребують від працівників освоєння нових навичок і здібностей, що свідчить про необхідність використання інноваційних методів навчання, розвитку та мотивації персоналу. Розглянуто переваги й недоліки цифровізації основних HR-функцій в контексті діяльності організацій. Зокрема, з'ясовано, що цифрові HR-рішення дають можливість зберегти кадровий потенціал і забезпечувати стійкість організацій під час економічних потрясінь, таких як пандемія Covid-19 або військові конфлікти. Наголошено, що цифровізація управління персоналом є комплексним завданням, що потребує врахування численних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Зазначено, що сучасний HR завдяки цифровим інструментам формує для співробітників середовище, яке сприяє підвищенню їх ефективності та продуктивності. Висвітлено досвід провідних компаній, які успішно

впроваджують цифрові рішення в HR-функції, підтверджують свою результативність. Підсумовано, що процес імплементації різних методів цифровізації та оцінювання їх ефективності потребує подальших досліджень для максимізації їх потенціалу [15].

У статті «Цифрова трансформація та управління інноваціями: синтез існуючих досліджень та порядок денний майбутніх досліджень» зазначено, що упродовж останнього десятиліття вчені з менеджменту та організації приділяють дедалі більше уваги взаємозв'язкам між цифровою трансформацією та управлінням інноваціями. Однак поки що залишається дуже фрагментарне розуміння цієї теми. Запропоновано підхід, що дає змогу відкрити чорний ящик взаємодії між цифровою трансформацією та управлінням інноваціями, надавши рамки, які визначають три рівні аналізу (тобто макро, мезо та мікро), за якими можна організувати поточні та майбутні дослідження на цю тему. Наголошено, що ця модель заохочує науковців проводити теоретичні та емпіричні дослідження того, як цифрова трансформація впливає на структуру та управління екосистемами, як галузі та фірми конкурують та організовуються за інновації в цифровому світі, як змінюються процеси розроблення нових продуктів і послуг під впливом цифрових технологій, а також наслідки цифрової трансформації для управління людьми та командами, залученими до інноваційного процесу серед інших тем. Розроблено порядок денний майбутніх досліджень, який сприятиме заохоченню та формуванню майбутніх наукових зусиль у цій галузі [46].

У статті «Виклики цифрової трансформації – до концептуального посібника з підтримки прийняття рішень для менеджерів» зазначено, що цифрові технології трансформують операції, продукти та послуги у великих та малих організаціях, а цифрова трансформація організацій пропагується як рішення організаційних проблем, пов'язаних як з ефективністю, так і з результативністю. Зауважено, що на сьогоднішній день питання успішного впровадження трансформаційного підходу до цифрової трансформації розкривалося обмежено. Розглянуто деякі поширені дилеми, з якими стикаються менеджери, які можуть

бути актуальними для різних організаційних сценаріїв. Проаналізовано сім чинників, щоб забезпечити відправну точку для створення успішних цифрових трансформацій у бізнесі. Презентовано посібник з підтримки рішень щодо цифрової трансформації для менеджерів та запропоновано його як інструмент, який можна використати менеджерами, допомагаючи їм перейти від спеціального технологічного підходу до більш систематичного інтегрованого підходу цифрової трансформації [55].

4. Трансдисциплінарне командоутворення як пріоритетний напрям цифрової трансформації освітньо-наукового простору

Монографія «Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріалі діяльності освітніх організацій)» є першим в Україні виданням, яке висвітлює проблеми формування конкурентоздатної управлінської команди як інноваційного напрямку організаційної психології. В інформаційно-смісловому контексті розкрито суть менеджменту команд, визначено основні критерії відмінності команди від робочої групи. Особливу увагу приділено аналізу феноменів «команда», «управлінська команда», «конкурентоздатна управлінська команда», «психологічна готовність персоналу організацій до роботи в конкурентоздатній управлінській команді». У діагностичному аспекті наведено результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей формування конкурентоздатної управлінської команди. Викладено загальну стратегію емпіричного дослідження, розкрито систему методичних прийомів та діагностичних методик. Проаналізовано рівні розвитку когнітивного, мотиваційного, операційного та особистісного компонентів психологічної готовності персоналізації організацій до роботи в конкурентоздатній управлінській команді [16].

У монографії «Психологія командотворення: ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд» проаналізовано психологічні особливості самокерованих команд в інформаційно-технологічних організаціях шляхом опрацювання наукових джерел з психології, менеджменту та бізнесу, що

описують проблематику управління персоналом у сучасних організаціях. Продемонстровано, що інформаційно-технологічним організаціям доводиться існувати в умовах глобальних змін. Зазначено, що інформаційно-технологічні організації, будучи проєктно орієнтованими, зазвичай використовують командну структуру праці, різновидом якої є створення самокерованих команд. Визначено поняття «самокеровані команди», а також ключові характеристики для їх успішного функціонування. Зауважено, що незважаючи на те, що у сучасних організаціях командна робота є досить поширеним явищем, постійно ведуться пошуки нових підходів, які дадуть можливість оптимізувати діяльність самокерованих команд і досягнути максимального синергетичного ефекту. Виявлено, що за відповідних умов впровадження самокеровані команди здатні значно підвищити продуктивність організації. Підкреслено, що оскільки більшість працівників інформаційно-технологічних організацій належать до покоління Y, чи іншими словами – мілленіалів, окрему увагу приділено їхнім психологічним особливостям. Підсумовано: побудова самокерованих команд пропонована як гнучкий підхід управління, який відповідає вимогам сьогодення, проте важливо, щоб керівники та функції управління персоналом інформаційно-технологічних організацій враховували, які аспекти досвіду співробітника мають найвищу цінність для різних груп працівників. Зауважено, що розуміння особливостей світогляду мілленіалів полегшить створення позитивного досвіду, який переживають співробітники у виробничому середовищі. Підкреслено важливість забезпечення можливості розвитку сильних сторін працівників у процесі роботи. На думку експертів, така стратегія здатна забезпечити успішний розвиток організації навіть у часи невизначеності та змін [6].

У статті «Командоутворення як метод управління колективом у закладі освіти» здійснено аналіз наукових підходів до управління персоналом закладу освіти в сучасних умовах. Проаналізовано сучасні методи управління колективом; уточнено суть понять «команда» та «командоутворення»; охарактеризовано етапи командоутворення й типи (моделі) команд; визначено та досліджено показники командоутворення й запропоновано відповідні шляхи

вдосконалення командного управління в закладі вищої освіти. Наголошено, що за сучасних умов кожен заклад освіти, незалежно від форми його існування як суб'єкта економічної діяльності, функціонує як система взаємин членів колективу. Ефективність і результативність управління колективом значною мірою залежать від того, які методи використовують менеджери освіти для досягнення поставлених цілей. На відміну від жорсткого адміністративного управління, командний метод роботи є більш ефективним в управлінні колективом у сучасних умовах реформування галузі освіти. Підсумовано, що формування навичок роботи в команді стає одним із ключових завдань у закладах освіти [10].

Таким чином, трансдисциплінарні самокеровані команди є новітнім підходом до організації ефективної роботи в освітньому просторі, де взаємодія між різними дисциплінами є ключем до успіху. Такі команди включають представників різних галузей, які працюють над спільними проєктами, що потребують міждисциплінарного підходу. Цей метод сприяє розвитку творчого мислення та інновацій, оскільки учасники команд обмінюються знаннями та досвідом, які виходять за межі їхніх основних спеціальностей.

Зазначимо, що важливим складником трансдисциплінарних самокерованих команд є циклічність процесів обміну інформацією та спільного прийняття рішень. Це дає змогу створювати гнучкі та адаптивні стратегії, що відповідають сучасним вимогам і викликам. Крім того, такий підхід значно підвищує рівень залученості учасників та їхню мотивацію, а також сприяє формуванню сильної командної культури.

Так, у статті «Тимчасові самокерівні цільові команди як суттєвий самоврядувальний ресурс закладів вищої освіти» проаналізовано впровадження демократичних процедур у педагогічний процес закладів вищої освіти, що актуалізує потребу в активізації процесів самоврядування та автономізації цих закладів. Відповідно постає потреба в реалізації синергетичного аспекту керування освітніми закладами на основі тимчасових самокерівних цільових команд, використання яких відповідає кібернетично-синергетичним аспектам

керування системами різної природи – від штучних (технічних, технологічних, соціальних) до органічних. Упровадження тимчасових самокерівних цільових команд відповідає також і загальному принципу ефективного управління соціальними системами, який полягає в тому, що керівний процес є найбільш рухомим і гнучким елементом системи та виявляє кооперативний ефект взаємодії великої кількості елементів системи: оскільки будь-яка досить складна система функціонує в контексті взаємодії своїх елементів (що передбачає як їх структурну ієрархізацію, так і взаємну рефлексію та голографічний ефект), то кожен елемент системи, який перебуває у зв'язку з іншими її елементами, несе в собі з тим або іншим ступенем повноти якісний зміст всіх її складників. Проведений аналіз дає можливість дійти висновків про доцільність і перспективність впровадження у процес керування закладів освіти тимчасових самокерівних цільових команд. Перспективою дослідження може бути проведення педагогічного експерименту у сфері діяльності як окремих підрозділів закладів вищої освіти, так і їх цілісної структури [23].

У статті «Цифрова співпраця віртуальних проєктних команд у трансдисциплінарному освітньому просторі» зазначено, що у віртуальних командах при віддаленій роботі деякі процеси складно або неможливо провести. Враховуючи, що представники таких команд мають працювати віддалено, постає потреба в пошуку нових форм, методів і способів їх комунікації та спільної роботи. Зауважено, що трансдисциплінарна презентація ключових елементів освітньої системи співпраці у віртуальному просторі містить такі позиції: інструменти співпраці, режими співпраці, правила співпраці, мережевий етикет, командний дух. Констатовано, що використання віддаленої спільної роботи передбачає налагодження основних і резервних каналів зв'язку, віртуального планування тощо, які мають бути однаковими для всіх членів команди. Наведено приклади програмного забезпечення для ефективної спільної роботи та управління проєктами, що поєднують окремі інструменти для їх підготовки та впровадження. Уточнено, що режим спільної роботи створює необхідний ритм для роботи віртуальної команди проєкту та оперативного

розв'язання всіх важливих завдань. Відмічено, що чітко прописані правила та норми спільної роботи дають можливість уникнути непорозумінь у цифровому середовищі. Систематизовано оптимальний час, частоту та тривалість офіційних і неформальних зустрічей, а також узагальнено протокол онлайн-спілкування з урахуванням цифрового етикету. Обґрунтовано необхідність регламентування стандартів і правил роботи віртуальних команд та документування всіх процесів спільної роботи, у тому числі процедуру і протокол проведення колективних зборів та прийняття колективних рішень. Підкреслено, що такі нормативи є важливими для забезпечення передавання знань та їх обміну під час дистанційної роботи, особливо коли люди працюють асинхронно через різні часові пояси та сприяють зменшенню потреби у всіх інших інструментах контролю учасників проєкту. Наголошено, що підтримка командного духу визначається як важливий чинник ефективної роботи віртуальної проєктної команди. Стверджено, що незважаючи на обмеження дистанційного режиму в живому спілкуванні, віртуальні команди виявляють ті самі закономірності групової динаміки, що і в реальній взаємодії. Проте реалізувати їх можна лише за допомогою цифрових засобів комунікації. Розроблено рекомендації щодо використання технологій «розумного зворотного зв'язку», а також сучасних видів, форм та інструментів для формування командного духу у підвищенні ефективності віртуальної проєктної команди на різних етапах її розвитку [47].

***

Отже, результати проведеного аналізу історіографічного та джерельного масивів даних з проблематики освітнього менеджменту в контексті цифровізації та цифрової трансформації освіти уможливорює такі висновки:

1. Проблема управління освітою взагалі, а цифровізацією і цифровою трансформацією освіти – зокрема, є актуальним напрямом наукових досліджень останнього десятиріччя.

2. Цифровий науково-дослідницький дискурс щодо освітнього менеджменту має розгорнутий аспект обговорень і різнобічних підходів.

3. Пріоритетні напрями, які у стратегічній перспективі потребують вивчення і розв'язання актуальних завдань, прогнозовано потребують дослідження:

❖ методологічних основ та методик періодизації розвитку наукового тезауруса вітчизняної теорії управління цифровізацією та цифровою трансформацією освітою;

❖ особливостей розвитку цифрової компетентності управлінських кадрів, зокрема співробітників організаційно-навчальних підрозділів у закладах освіти та наукових установах;

❖ наукового доробку дослідників в процес експертизи, оцінювання й упровадження інноваційних підходів з метою розвитку кваліметричних досліджень управлінських процесів в освіті, зокрема розроблення якісного кваліметричного інструментарію (моделей, структур, онтологій та ін.) на адаптивних засадах;

❖ процесів імплементації різних методів цифровізації та оцінювання ефективності для максимізації їх потенціалу;

❖ впливів цифрової трансформації на структуру та управління освітніми екосистемами тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова В. В. Система управління середньою освітою в Англії : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Вікторія Володимирівна Белова; Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2021. 160 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0421U103713> (дата звернення: 11.02.2025).

2. Вакалюк Т. А. та ін. Цифрова трансформація вищої освіти: закордонний та вітчизняний досвід / Т. А. Вакалюк, Д. С. Антонюк, І. В. Новіцька, М. О. Медведєва. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2022. Вип. 90. С. 24–28. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.05>.

3. Віролайн О. В. Особливості управлінської діяльності в умовах впровадження технологій змішаного навчання в закладі загальної середньої освіти. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 3 (107). С. 20–25. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-107-3-20-25>.

4. Воробйова Є. В., Чеботарьов М. К. Освітній менеджмент у сучасних ЗВО: актуальні тенденції. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2021. № 4. С. 24–32. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/56270> (дата звернення: 11.02.2025).

5. Ворон О. Формування інформаційно-цифрової компетентності керівника закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 4 (112). С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2022-112-4-17-22>.

6. Горбунова В. В. Психологія командотворення: ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9036/> (дата звернення: 05.05.2025).

7. Горішна О. М. Алгоритм управління змінами в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 2 (197). С. 5–11. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-2\(197\)-5-11](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-2(197)-5-11).

8. Гречаник О., Шинкевич М. Удосконалення інформатизації управління закладом загальної середньої освіти. *InterConf*. 2021. Вип. 90. Вип. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.12.2021.004>.

9. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Про вдосконалення управління освітою і наукою України на основі концепції інтелектуалізації. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_6 (дата звернення: 07.02.2025).

10. Долженков О. О., Сакалюк О. О. Командоутворення як метод управління колективом у закладі освіти. *Теорія і методика управління освітою*. 2019. Т. 2, Вип. 10. С. 171–176. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_2/40.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

11. Дурман О. Л. Освітнє інформаційно-комунікаційне середовище: організаційний механізм формування: монографія / за наук. ред. І. Лопушинського. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. 244 с.
12. Дущенко О. Сучасний стан цифрової трансформації освіти. *Фізико-математична освіта*. 2021. Вип. 28 (2). С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-028-2-007>.
13. Єльнікова Г., Жук М., Кретович С. Адаптивне управління закладами освіти в умовах воєнного стану в Україні. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2023. Вип. 16 (31). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-16\(31\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-16(31)-01).
14. Жук В. В. Сучасні підходи до стратегічного управління конкурентоспроможністю ІТ-підприємств у контексті цифрової трансформації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. Вип. 16. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-08>.
15. Зленко А., Лященко Ю., Зленко Я. Особливості цифрової трансформації системи управління персоналом. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. Вип. 9. С. 18–31. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-18-31>.
16. Карамушка Л. М., Філь О. А. Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріалі діяльності освітніх організацій) : монографія. Київ : Фірма «ІНКОС», 2007. 268 с.
17. Карпенко А. С. Розвиток цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів в університеті : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Анастасія Сергіївна Карпенко; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. 241 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0421U100808> (дата звернення: 11.02.2025).
18. Карташова Л. А., Кириченко М. О., Сорочан Т. М. Антикризовий менеджмент підвищення кваліфікації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Вип. 2 (1). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>.

19. Кириченко М. О., Маслов В. І. Наукові засади та функції компетентного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі: монографія. Луцьк : ВІППО, 2015. 188 с.

20. Кириченко М. О., Рябова З. В., Остряньська О. А. Адаптивне управління наставництвом у системі педагогічного новаторства. *Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога-новатора* : кол. наук. монографія ; [за заг. та наук. ред. Н. І. Білик]. Полтава : ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. С. 232–254. URL: http://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozdily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/monografiia_skovoroda_2023.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

21. Кириченко М. О. та ін. Управління професійним розвитком педагогів: технології штучного інтелекту. *Освіта для цифрової трансформації суспільства* : монографія ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 168–181 [526 с.]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/742488/> (дата звернення: 17.06.2025).

22. Конкурентні моделі управління якістю вищої освіти у XXI столітті монографія / [Д. Г. Лук'яненко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький та ін.] ; за ред. Д. Г. Лук'яненко, Л. Л. Антонюк. Київ : КНЕУ, 2019. 389 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/32043> (дата звернення: 11.02.2025).

23. Кубіцький С., Співакова І. Тимчасові самокерівні цільові команди як суттєвий самоврядувальний ресурс закладів вищої освіти. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2019. Т. 7, № 3. С. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.31548/hspedagog2019.03.021>.

24. Культура цільового управління в національній системі освіти: гуманістичний контекст : кол. монографія / М. Кириченко [та ін.] ; за заг. ред. Г. А. Дмитренка, В. В. Олійника. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 412 с.

25. Малахов А., Хмельна О. Діджиталізація закладу освіти як ефективна модель управління якістю надання освітніх послуг. 2021. *Грааль науки*. Вип. 10. С. 396–409. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.079>.

26. Мельник А. В. Управління змінами в цифровій трансформації освіти. *Педагогічні науки та освіта* : зб. наук. праць Запорізького обласного ін-ту післядипломної педагогічної освіти. 2023. Вип. 42-43. С. 73–80. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/37821/> (дата звернення: 11.02.2025).

27. Мельниченко А., Дергалюк М. Управлінські виміри цифрової трансформації освіти в контексті формування потенціалу розвитку регіонів. *Наукові перспективи*. 2023. Вип. 7 (37). С. 222–233. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-222-233](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-222-233).

28. Місько Н. В. Розвиток наукового тезауруса вітчизняної теорії управління освітою (остання чверть XX – початок XXI століття) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 / Наталія Валентинівна Місько ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка 2020. 321 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0417U000039> (дата звернення: 11.02.2025).

29. Мосякова І. Освітній менеджмент: тенденції ефективного використання технологій управління багатoproфільним закладом позашкільної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 4 (112). С. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2022-112-4-38-42>.

30. Нікітіна Н., Решетова І. Інноваційні технології освітнього менеджменту. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. Вип. 5 (97). С. 101–113. URL: <http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/196463> (дата звернення: 07.02.2025).

31. Олійник В. В. Післядипломна педагогічна освіта керівних і педагогічних кадрів. *Педагогічна і психологічна науки в Україні. Професійна освіта і освіта дорослих*. Київ : Педагогічна думка, 2012. Т. 4. С. 258–265.

32. Олійник В. В. Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації суспільства. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. Вип. 1. С. 56–66.

33. Подденежний О. Г. Управління цифровою трансформацією освіти: сучасний науковий дискурс. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2021. Вип. 6 (1). С. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2021.6.1.105-110>.

34. Правдивцев П., Колган Т., Колган О. Моделювання системи управління закладом загальної середньої освіти з використанням цифрових освітніх технологій. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. Вип. 15. С. 150–162. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.15.2021.243000>.

35. Рожнова Т. Управління загальноосвітньою школою в умовах змішаного навчання. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*. 2022. Вип. 14 (27). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-14](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-14).

36. Сич Т. В. Розвиток методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина XX – початок XXI століття) : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06 / Тетяна Володимирівна Сич ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Старобільськ, 2020. 886 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0520U101794> (дата звернення: 11.02.2025).

37. Тенденції та проблеми управління закладом освіти: виклики XXI століття: кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка. Київ: ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2021. 284 с.

38. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / Г. В. Єльнікова, О. І. Зайченко, В. І. Маслов та ін.; за ред. Г. В. Єльнікової. Київ-Чернівці: Кн.- XXI, 2010. 460 с.

39. Товканець О. С. Особливості підготовки фахівців з менеджменту освіти в Україні. *Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). С. 405–409. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.405-409>.

40. Тогобицька В. Д. Людина та суспільство в контексті цифрової трансформації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.9.25>.

41. Трансформація моделей управління освітою в територіальних громадах: стан, проблеми, перспективи: кол. монографія / за заг. ред. Н. Л. Клясен, Т. О. Пушкарьової. Київ : ТОВ НВП «Росток А. В. Т.», 2022. 428 с.

42. Ушенко Н. В. Соціально-економічні умови забезпечення розвитку трансферу знань у сфері вищої освіти в контексті цифрової

трансформації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. Вип. 10. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-03-03>.

43. Федорова Ю., Єльнікова Г. Інноваційні інформаційні технології в підготовці та управлінні персоналом. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2021. Вип. 11 (22). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-11\(22\)-11](https://doi.org/10.33296/2707-0654-11(22)-11).

44. Шпарик О. Концептуальні засади цифрової трансформації освіти: європейський та американський дискурс. *Український педагогічний журнал*. 2021. Вип. 4. С. 65–76. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-65-76>.

45. Шоробура І. М. Менеджмент вищої освіти. Хмельницький : ПП Заколотний М. І., 2015. 256 с.

46. Appio F. P. et al. Digital Transformation and Innovation Management: a Synthesis of Existing Research and an Agenda for Future Studies. *Wiley Online Library*. 2021. Vol. 38 (1). P. 4–20. DOI: <https://doi.org/10.1111/jpim.12562>.

47. Banit O. et al. Digital Collaboration of Virtual Project Teams in the Transdisciplinary Educational Space. *AIP Conf. Proc.* 2023. 2889, 090004. DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0172780>.

48. Cao L., Kershner R., Hennessy S. Understanding the Linguistic, Conceptual, Cultural, and Professional Considerations in the Translation and Localisation of Teacher Professional Learning Resources about Educational Dialogue. *Language and Education*. 2025. Vol. 39 (4). P. 797–820. DOI: <https://doi.org/10.1080/09500782.2025.2475046>.

49. Dede C. et al. Understanding and Managing the Complexities in Situated Learning in Immersive Virtual Environments. *Education Tech Research Dev.* 2025. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11423-025-10519-5>.

50. Dede C. External Strategies for Improving National Education Systems: Policies and Implementation Practices by Which the Digital School is Achieving Scale. *Rivista di Digital Politics*. 2024. Vol. 2. P. 319–342. DOI: <https://doi.org/10.53227/115057>.

51. Dhameria V. et al. The Impact of Digital Transformation in Higher Education Management: Integrating Online Learning and Educational Applications for Efficiency and Accessibility / V. Dhameria, A. I. M. Muazeib, K. M. S. Blhaj, S. Sugiyarsih, R. A. Rosadah.

International Journal of Educational Qualitative Quantitative Research. 2025. Vol. 4 (1). P. 15–24. DOI: <https://doi.org/10.58418/ijeqqr.v4i1.135>.

52. Dudycz H. et al. A Conceptual Framework of Intelligent Management Control System for Higher Education / H. Dudycz, M. Hernes, Z. Kes, E. Mercier-Laurent, B. Nita, K. Nowosielski, P. Oleksyk, L. Owoc Mieczyslaw, R. Palak, M. Pondel, K. Wojtkiewicz. *Artificial Intelligence for Knowledge Management IFIP AICT*. 2021. Vol. 614. URL: <https://arxiv.org/pdf/2201.06969> (дата звернення: 07.05.2025).

53. Fernández A. et al. Digital Transformation Initiatives in Higher Education Institutions: a Multivocal Literature Review / A. Fernández, B. Gómez, K. Binjaku, E. Meçe. *Educ Inf Technol*. 2023. Vol. 28. P. 12351–12382. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11544-0>.

54. Harasim L. *Learning Theory and Online Technologies*. New York : Taylor & Francis, 2017. 212 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315716831>.

55. Heavin C., Power D. J. Challenges for Digital Transformation – Towards a Conceptual Decision Support Guide for Managers. *Journal of Decision Systems*. 2018. Vol. 27. P. 38–45. DOI: <https://doi.org/10.1080/12460125.2018.1468697>.

56. Hennessy S. et al. Technology Use for Teacher Professional Development in Low- and Middle-Income Countries: a Systematic Review. *Computers and Education Open*. 2022. Vol. 3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2022.100080>.

57. Hennessy S. Analysing Educational Dialogue Around Shared Artefacts in Technology-Mediated Contexts: a New Coding Framework. *Classroom Discourse*. 2024. Vol. 16 (2). P. 172–206. DOI: <https://doi.org/10.1080/19463014.2024.2339346>.

58. Kiliç Sarigül R., Albayrak Ünal Ö., Erkeyman B. Digital Transformation in Higher Education: Evaluating the Digital Competence Performance of Academics Using WENSLO and RAWEC Methods. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2025. Vol. 1530. P. 684–693. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-98565-2_74.

59. Matvieieva Yu. et al. Innovative Management Strategies of Higher Education Institutions of Digital Transformation. *Economic Sustainability and Business Practices*. 2024. Vol. 1 (1). P. 17–28. DOI: <https://doi.org/10.21272/esbp.2024.3-03>.

60. Mohamed Hashim M. A, Tlemsani I., Matthews R. D. A Sustainable

University: Digital Transformation and Beyond. *Educ Inf Technol (Dordr)*. 2022. Vol. 27 (7). P. 8961–8996. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-10968-y>.

61. Mohamed Hashim M. A, Tlemsani I., Matthews R. Higher Education Strategy in Digital Transformation. *Educ Inf Technol (Dordr)*. 2022. Vol. 27 (3). P. 3171–3195. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10739-1>.

62. Pappas I. O. et al. Responsible Digital Transformation for a Sustainable Society. *Inf. Syst. Front.* 2023. Vol. 25(3). P. 945–953. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10796-023-10406-5>.

63. Pucciarelli F., Kaplan A. Transition to a Hybrid Teaching Model as a Step Forward Toward Responsible Management Education? *Journal of Global Responsibility*. 2022. Vol. 13 (1). P. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.1108/JGR-12-2020-0111>.

64. Seres L., Pavlicevic V., Tumbas P. Digital Transformation of Higher Education: Competing on Analytics. *INTED2018 Proceedings*. 2018. P. 9491–9497. DOI: <https://doi.org/10.21125/inted.2018.2348>.

The Digital Paradigm of Educational Management

(analytical review)

Authors-compiler

Marina Lvivna ROSTOKA

Ph. D (in Education), Senior Researcher, Head of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

The analytical review 'Digital Paradigm of Educational Management' was prepared in accordance with the tasks of the summarising stage of the applied scientific research 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023–2025), as well as for the implementation of the Strategy for the Digital Development of Innovative Activities in Ukraine for the period up to 2030 and the approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025–2027 (Order of the Cabinet of

Ministers of Ukraine No. 1351-r of 31 December 2024) , the Strategy for the Development of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2023-2027 (Decision of the General Meeting of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine No. 1-1/1-2 of 7 April 2023) , the Concept for the Development of Open Science at the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2024-2030 (Resolution of the Presidium of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine No. 1-2/10-146 dated 22 August 2024) and others. One of the clusters of this research focuses on studying the methodology of information and analytical support for management processes in the context of digitalisation and digital transformation of education at both the Ukrainian and international levels.

Digital discourse in this sense has been analysed and the main drivers of digitalisation and digital transformation in education have been identified: demand for digital content from educational and scientific entities; the emergence of a large number of digital educational resources – platforms, services, technologies, including those with artificial intelligence; the need to manage large data sets; the need to diagnose the digital components of educational processes; control of digital document flow and the introduction of appropriate digital technologies.

The focus is on sources that highlight key aspects and shed light on the specifics of managing education at different levels – general secondary, vocational and higher education, etc. It is argued that the digital paradigm of educational management is in constant scientific and research discourse both in the context of managing the digitisation and digital transformation of education and directly in the digitisation and digital transformation of educational management processes themselves. It has been established that digital development covers such areas of scientific research as pedagogical management, intellectual management, innovation management, strategic management, adaptive management, etc. The expediency of applying innovative approaches to the management of educational environments and the development of new models of education management in the context of the digitalisation of the educational and scientific space is emphasised. The Ukrainian database of dissertations, monographs, scientific articles, etc. was reviewed. Analytical annotated overviews of the scientific achievements of Ukrainian and foreign researchers in the field of educational management of digital transformations were presented.

The review materials are structured into four sections according to the following priority areas: 'Digital scientific and research discourse on education management,' 'Management trends in the digital transformation of educational environments,' 'Educational management in the context of the digitalisation of training in industry', 'Transdisciplinary team building as a priority area of digital transformation of the educational and scientific space'.

Keywords: Information and Analytical Support, Digital Transformation of Education, Educational Management, Management of Digitalisation of Education, Digital Tools, Artificial Intelligence, Quality of Education.

ПЕДАГОГІКА: ЦИФРОВІ ОРІЄНТИРИ

Pedagogy: Digital Landmarks

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ІНЖЕНЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ПРОЄКТНО-ГРАНТОВА ЕВОЛЮЦІЯ (аналітичний огляд)

Автори-упорядники:

Марина Львівна РОСТОКА

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: [0000-0002-1891-5482](https://orcid.org/0000-0002-1891-5482)

Scopus iD: [57222157431](https://orcid.org/57222157431)

Web of Science: [O-6224-2018](https://orcid.org/O-6224-2018)

Bibliometrics: [BUN0026865](https://orcid.org/BUN0026865)

Тетяна Сергіївна БОНДАРЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: [0000-0001-9879-0319](https://orcid.org/0000-0001-9879-0319)

Scopus iD: [57200206683](https://orcid.org/57200206683)

Web of Science: [AAM-9922-2020](https://orcid.org/AAM-9922-2020)

Bibliometrics: [BUN0022712](https://orcid.org/BUN0022712)

5 6

Інженерна педагогіка є важливим складником підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних відповідати на виклики глобалізованого світу та технологічного прогресу. Водночас грантова діяльність на основі проєктів є ключовим інструментом забезпечення інноваційності, доступності та якості освіти, зокрема в галузі інженерії. Аналітичний огляд, заснований на вивченні зарубіжного досвіду, показує, що гранти не тільки надають фінансову підтримку для реалізації освітніх ініціатив, але й забезпечують конвергенцію педагогічних методів і технологій, у тому числі проєктне навчання (PBL), а також сприяють адаптації новітніх навчальних програм до міжнародних стандартів і потреб глобального ринку праці. Огляд зосереджено на результатах аналітичних досліджень наукових досягнень останнього

⁵ Джерело: <https://grant.market/opp/c4dd-call> (дата звернення: 20.05.2025)

⁶ Джерело: <https://grant.market/opp/virtual-worlds-skills-academy> (дата звернення: 20.05.2025)

десятиліття з метою вивчення проектно-грантової еволюції в інженерній освіті й педагогіці в контексті вивчення зарубіжного досвіду. Розглядаються різні аспекти впливу грантів на розвиток інженерної освіти та педагогіки в умовах цифровізації та цифрової трансформації освітньо-наукового простору, зокрема зі стимулювання вибору Stem-спеціальностей засобами грантової допомоги, що базується на потребах, яка зменшує фінансові бар'єри для абітурієнтів і здобувачів закладів вищої освіти; з інтеграції проектного навчання через такі ініціативи, як CDIO, які поєднують теорію з практикою та дають змогу готувати інженерів до реальних професійних викликів; з організації міжнародного співробітництва та обміну досвідом, що реалізується через грантові програми, такі як Fulbright та Horizon Europe, забезпечуючи доступ до передових знань та технологій.

Досліджено джерела, які наводять характеристики програми Horizon Europe – одну з наймасштабніших ініціатив Європейського Союзу, спрямовану на підтримку досліджень та інновацій у різних сферах життя та діяльності. Встановлено, що ця система грантів дає змогу впроваджувати передові технології та методики навчання, що є особливо актуальним для інженерної освіти і педагогіки або Stem-підготовки фахівців. Крім того, в огляді висвітлено наукові та практичні досягнення, пов'язані з програмами Європейського Союзу, такими як Erasmus+ та «Цифрова Європа», а також іншими подібними проектами, та екстрапольовано їхній внесок в інновації галузі інженерної освіти та педагогіки в Україні. Особливий інтерес викликають аналітичні висновки досліджень, в яких обговорюється потенціал розвитку цифрових навичок, мобільності та інноваційних методів навчання на основі проектів і грантів.

Отже, огляд, заснований на аналізі наукових праць, звітів, посібників, вивченні літературних джерел та методичних розробок, сприяє формуванню комплексного розуміння ролі проектно-грантової діяльності в галузі інженерної педагогіки. Результати цього аналізу висвітлюють тему розуміння грантів у зарубіжному освітньому середовищі, їх роль у стимулюванні цифрової трансформації в інженерній освіті та педагогіці, а також підкреслюють значення позитивного впливу проектно-грантової діяльності на професійний розвиток суб'єктів освітньо-наукового простору, включаючи осіб, які прагнуть здобути вищу освіту.

Матеріали огляду структуровано за трьома параграфами «Аналіз грантів ЄС і США», «Проектне навчання майбутніх фахівців», «Освітні аспекти менеджменту проектно-грантової діяльності».

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, проектно-грантова діяльність, міжнародні комунікації, педагогічні системи, цифрова трансформація інженерної педагогіки.

---

1. Аналіз грантів ЄС та США

У дослідженні «У пошуках Stem: причинно-наслідковий вплив грантової допомоги, заснованої на потребах, на вибір напрямку навчання студентами» продемонстровано, що надання потребо-орієнтованої грантової допомоги суттєво впливає в деяких випадках на вибір спеціальності здобувачами вищої освіти. Констатовано, що результати свідчать про те як грантова допомога зменшує фінансові обмеження, що стимулює здобувачів вищої освіти з малозабезпечених сімей вступати на навчання до закладів освіти, які здійснюють підготовку для галузей з високою технічною складністю та уможливлюють перспективи їхнього професійного зростання. Зазначено, що експериментальний підхід уможливив встановлення причинно-наслідкового зв'язку між фінансовою підтримкою та збільшенням кількості здобувачів вищої освіти, які обирають для навчання Stem-напрями. Підсумовано, що такий досвід свідчить про важливість фінансових інструментів як одного з механізмів стимулювання інженерного потенціалу в країнах із високим рівнем інвестицій в освіту [13].

У статті «Ініціатива CDIO: гарантія успішної акредитації інженерних програм» розглянуто CDIO-ініціативу як модель або систему, яка об'єднує принципи проєктного навчання з вимогами органів акредитації однойменної системи. Зазначено, що CDIO (Conceive – Design – Implement – Operate) спрямовано на розвиток як технічних, так і м'яких навичок у здобувачів вищої освіти через практичні завдання, що імітують реальні умови виробництва. Констатовано, що цей підхід не лише покращує засвоєння теоретичних знань, а й сприяє розвитку лідерських якостей, навичок командної роботи та інноваційного мислення. Відмічено, що результатом є підвищення якості підготовки інженерних кадрів та успішне проходження акредитаційних процедур, що є критично важливим для збереження конкурентоспроможності освітніх програм на міжнародному рівні [12].

Зауважимо, що розвиток інженерної педагогіки набуває додаткових обертів завдяки інтеграції фінансових інструментів, які передбачають підтримку досліджень, інновацій і практичних форм навчання. З огляду на це низка міжнародних програм демонструє, яким чином грантові інструменти сприяють трансформації освітніх процесів.

У праці «Ефективність інтегрованого навчання на виробництві: тематичне дослідження кооперативного навчання в аграрній вищій освіті» засвідчено ефективність кооперативних (work-integrated) освітніх програм, що ґрунтуються на тісній співпраці між закладами вищої освіти й представниками індустрії. За результатами аналізу дослідження успішність партнерства визначається задоволеністю здобувачів освіти, які забезпечують інтеграцію теоретичних знань із практичним професійним досвідом. Такий підхід дає змогу не лише поглибити професійні знання здобувачів освіти, а й створити умови для сталого розвитку освітніх програм, що можуть бути адаптовані до потреб сучасного ринку праці. Зазначено, що цей досвід є прикладом того, як грантові механізми можуть стимулювати впровадження інноваційних методик, програм, технологій у підготовку інженерних кадрів [16].

У роботі «Критичний аналіз Програми імені Фулбрайта з точки зору світових систем» наведено критичний аналіз програми «Фулбрайт»⁷ та розкрито особливості її функціонування як інструменту культурного та наукового обміну. Підкреслено, що, незважаючи на те, що «Фулбрайт» традиційно асоціюється з академічною мобільністю та міжнародним співробітництвом, досвід роботи цієї програми демонструє важливість проведення розподілу ресурсів між країнами з різним рівнем розвитку. Аргументовано, що ця необхідність є суттєвою з точки зору розвитку інженерної педагогіки, оскільки сприяє обміну передовими знаннями та технологіями, стимулює створення спільних дослідницьких проєктів та

---

⁷ Fulbright

підтримує розвиток високоякісних освітніх програм у глобальному масштабі [17].

Так, у дослідженні «Грантові програми європейської комісії як інструменти розвитку: можливості та бар'єри» представлено грантові програми Європейської Комісії, що сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, освіти, медицини та місцевого самоврядування в Україні, зокрема такі ключові із них, як: Creative Europe, Digital Europe, Horizon Europe, Erasmus+, EU4Health, LIFE, Single Market Programme. Зауважено, що Horizon Europe зосереджено на інноваціях і дослідженнях з підтримки педагогічних методів у технічних науках. Констатовано, що Erasmus+ забезпечує мобільність здобувачів вищої освіти і педагогів, що сприяє обміну досвідом освітян, а Digital Europe підтримує цифрові навички або, як їх ще називають «жорсткі навички», які є критично важливими для сучасної інженерної педагогіки. Звернуто особливу увагу на відсутність грантів або недостатню інформацію про них. Наголошено, що спостерігається дефіцит професіоналів у написанні проєктів (грантрайтерів), тобто проєкти часто не публікуються або їх опис залишається незавершеним. Зауважено, що зростає потреба у партнерстві з європейськими установами – це є складним процесом та може стати навіть чинником, який унеможлиблює участь. Рекомендовано розвивати інформаційні компанії та навчання проєктного менеджменту, бо процес виконання гранту та його написання потребують навичок менеджменту. Також, як приклад, пропоновано використання платформ з пошуку партнерів для проєктної діяльності (наприклад, CORDIS, Funding & Tender Portal). Відмічено, що програми Європейської Комісії, зокрема такі, як Horizon Europe та Erasmus+, створюють інфраструктуру для міжнародної співпраці, використовуються для розроблення інноваційних навчальних задумів, інтеграції практичних досліджень у освітню практику та для підвищення кваліфікації викладачів технічних дисциплін. Наприклад, проєкти з цифрової трансформації, такі як Digital Europe, можуть фінансувати

створення віртуальних лабораторій або курсів зі штучного інтелекту або інших курсів для підготовки інженерів [2].

У роботі «Можливості грантових інструментів ЄС програмного періоду 2021–2027 для професійного зростання українських громадян» акцентовано на професійних та освітніх можливостях для українців у рамках програм Європейського Союзу, зокрема – Creative Europe, European Solidarity Corps. Виокремлено такі ключові програми для інженерної педагогіки, як Erasmus+, у контексті мобільності здобувачів вищої освіти й стажування науково-педагогічних працівників в рамках міждисциплінарних проєктів. Тут однією з переваг є підтримка інновацій у технічній освіті через культурні й креативні ініціативи. На думку авторів, розвиток міжгалузевих універсальних навичок (критичне мислення, командна робота, цифрова грамотність) стає базовим для сучасних інженерів. Акцентовано на такий ініціативі, як модуль Жана Моне, у рамках Erasmus+, як приклад – проєкт «Досвід ЄС для підвищення рівня працевлаштування молоді через розвиток професійних навичок», а також прикладом є програми підтримки досліджень на платформах EURAXESS та CORDIS. Зауважено, що постають також і виклики, зокрема такі, як обмежений доступ до інформації про гранти, необхідність адаптації навчальних програм до європейських стандартів. Зазначено, що такі програми, як EU4Health або LIFE, демонструють, як грантова підтримка може інтегрувати технічні дисципліни з екологією чи охороною здоров'я, й це розширює межі інженерної педагогіки. Наприклад, проєкти з «зелених» технологій можуть стати частиною навчальних курсів для майбутніх інженерів-енергетиків [6].

У дослідженні «Управління грантами у сфері освіти» в індонезійському контексті визначено гранти як фінансову або матеріальну допомогу, надану урядами чи іншими установами для підтримки освітніх цілей, яка не є обов'язковою чи постійно наданою. Зазначено, що джерела фінансування містять державні бюджети (APBN), іноземні позики та гранти від

зарубіжних урядів, організацій чи донорів. Здійснено класифікацію документів за типами:

- ❖ формульні, що розподіляються за визначеною формулою;
- ❖ конкурентні, що базуються на заявках;
- ❖ блокові, що мають широкі цілі, прямі або цільові;
- ❖ дискреційні для гнучкого використання;
- ❖ дослідницькі, створенні спеціально для наукових проєктів.

Аргументовано, що конкурентні й дослідницькі гранти є особливо важливими для інженерної педагогіки, оскільки їх спрямовано на підтримку інноваційних проєктів і наукових розробок, які можуть удосконалювати інженерну освіту. Зазначено, наприклад, що конкурентні гранти стимулюють нові освітні практики й це передбачає розроблення сучасних інженерних курсів. Наголошено на необхідності стратегічного підходу до подання заявок на гранти, щоб вони відповідали цілям і потребам освіти. Підкреслено, що для інженерної педагогіки це означає ретельне планування проєктів, які сприяють розвитку технічних навичок і розв'язанню певних соціальних проблем, пов'язаних, наприклад, з безробіттям. Продемонстровано, що гранти є гнучким інструментом для підтримки освіти, зокрема інженерної педагогіки, але їхня ефективність залежить від чіткого узгодження з освітніми цілями та потребами. Підсумовано, що незважаючи на відсутність конкретних прикладів інженерних проєктів, загальні принципи управління грантами можуть бути адаптовані до Stem [19].

Документ «Процес подання заявки на дискреційні гранти», який підготовлено Міністерством освіти США, призначено для нових заявників, де наведено пояснення щодо структури федерального фінансового року (з 1 жовтня по 30 вересня), визначено пріоритети міністерства та кроки підготовки до подання проєктної заявки, у тому числі щодо отримання номера DUNS, проходження реєстрації в системі SAM і перевірки статусу в FAPIIS. Розкрито можливості фінансування, які оголошують через повідомлення про запрошення на подання заявок (NIA) у Federal Register.

Підкреслено, що безпосередньо заявки подають через Grants.gov. Забезпечено детальний опис процесу їх подання, який свідчить про важливість етапу підготовки до нього, що є ключовим для інженерних установ, які прагнуть отримати фінансування на інноваційні проєкти. Наголошено, що розроблення нових лабораторій чи програм потребує своєчасного доступу до грантів. Орієнтовано на пріоритети міністерства, зокрема на такі, як підтримка нових заявників і зон можливостей, що можуть передбачати проєкти інженерної педагогіки, а також спрямовано на підвищення конкурентоздатності здобувачів вищої освіти у технічних галузях. Констатовано, що такі ресурси, як Grants.gov і вебсайт міністерства, надають інженерним педагогам доступ до актуальних можливостей фінансування, що сприяє розвитку освітньої галузі через проєктну діяльність. Зауважено, що документ містить бюрократичні й процедурні аспекти отримання грантів у США – це є важливим для розвитку інженерної педагогіки, яка часто потребує значних ресурсів для реалізації проєктів. Проте відсутність конкретних прикладів інженерних ініціатив обмежує практичну цінність цього документа для тематичного аналізу [15].

У статті «Horizon Europe: бюджет ЄС як ресурс для розвитку досліджень та інновацій» досліджено програму Horizon Europe – семирічну ініціативу Європейського Союзу для підтримки досліджень та інновацій. З'ясовано, що ця програма має три напрями: «Передова наука», «Глобальні виклики та європейська індустріальна конкурентоспроможність», «Інноваційна Європа». Підкреслено, що Horizon Europe пропонує різні типи грантів: стартові, консолідаційні, передові та синергетичні. Зазначено, що Україна бере участь у рамках Horizon 2020 та Horizon Europe та вже підписала певну кількість грантів як член асоціації. Аргументовано, що фокус зосереджено на напрямі «Передова наука», який підтримує фундаментальні дослідження, які можуть бути основою для розроблення і впровадження інноваційних інженерних курсів і методик навчання. Стверджено, що напрям під назвою «Глобальні виклики» стимулює розроблення технологій і рішень,

які можуть інтегруватися в інженерну освіту та підвищувати її практичну спрямованість. Наголошено на важливості міжнародної співпраці, коли участь України в програмі демонструє потенціал грантів для міжнародного обміну знаннями, що може збагатити інженерну педагогіку через співпрацю з європейськими установами. Констатовано, що Horizon Europe є потужним прикладом грантового фінансування, яке сприяє інноваціям у науці та освіті та має прямий вплив на інженерну педагогіку. На думку дослідника, програма демонструє масштабність проєктів, які формують сучасні підходи до підготовки інженерів, хоча й не наводить приклади конкретних ініціатив [1].

У статті «Вплив грантів на рівень відсіву студентів із університетів: на прикладі Італії» проаналізовано показники відсіву здобувачів вищої освіти в італійських університетах за період 2003–2013 рр. Використовуючи адміністративні дані, здійснено порівняння вибірки студентів, які отримали гранти, з тими, хто мав право на них, але не отримав через обмеженість фондів. Зауважено на результатах, які показують, що гранти знижують ймовірність відсіву на 2,7–4,3 відсоткових пункти (з 9,6% до 7%) і підвищують імовірність завершення освіти на 7,8 відсоткових пункти. Визначено такий результат, як зниження відсіву здобувачів вищої освіти, коли гранти сприяють їхньому утриманню, що є критично важливим для інженерних програм, де підготовка кваліфікованих фахівців потребує тривалого часу. Наголошено, що важливим чинником є доступність освіти, коли фінансова підтримка дає змогу здобувачам вищої освіти з низьким доходом завершувати освіту – це сприяє розширенню бази підготовки майбутніх інженерів. Акцентовано на програмах, які мають позитивний вплив на завершення освіти і свідчать про істотну роль грантів у підвищенні ефективності інженерних навчальних програм. Продемонстровано як гранти сприяють розв’язанню проблеми доступності освіти, що є актуальним для розвитку інженерної педагогіки з точки зору підготовки кваліфікованої робочої сили [20].

2. Проєктне навчання майбутніх фахівців

Проєктне навчання є ключовим інструментом сучасної освіти, спрямованим на розвиток критичного мислення, креативності та практичних навичок. Аналіз поданих джерел дає змогу виокремити основні тенденції, методичні підходи та виклики, пов'язані з інтеграцією проєктно-орієнтованого навчання у різні галузі освіти, зокрема в інженерну і педагогічну підготовки та загалом у вищу освіту.

Проєктне навчання розглядають як студентоцентровану методологію, яка базується на конструктивізмі (Дж. Дьюї, 1959)⁸ та соціальній взаємодії (Л. Виготський, 1978)⁹. Відмінність між проєктним навчанням і традиційними проєктами полягає в акценті на самоорганізації, трансдисциплінарності та реалізації комплексних завдань із використанням аналізу, синтезу та оцінювання. Наприклад, в інженерній освіті проєктне навчання сприяє інтеграції теоретичних знань із практикою через симуляції, роботу з реальними кейсами [18], тоді як у педагогічній підготовці навчання орієнтовано на формування методичних компетентностей майбутніх учителів[4].

У статті «Проєктне навчання (PBL) як досвідна педагогічна методологія в інженерній освіті: огляд літератури» виокремлено сім категорій проєктного навчання: технологічність, інтегрованість навчального планування, міжнародність контексту, сталість розвитку, мультидисциплінарність, симулятивність, професійність середовища. Зазначено, що найбільш поширені з них – це симулятивність (симуляції) та професійність середовища, про які йдеться у проаналізованих автором дослідженнях (це свідчить про важливість практико-орієнтованого підходу). У цьому контексті актуалізовано досвід Польщі, Словенії, Болгарії, який засвідчує, що проєктне навчання інтегровано у дисципліни через курси на зразок «Освітні проєкти» на прикладі Педагогічного університету в Кракові. Акцентовано на розробленні інноваційних

---

⁸ Dewey J., 1959

⁹ Vygotsky L., 1978

методик, співпраці із закладами загальної середньої освіти та використанні цифрових інструментів [18].

Точка зору більшості дослідників щодо вищої освіти полягає в тому, що проєктне навчання сприяє розвитку «навичок XXI століття» – комунікації, колаборації, цифрової компетентності [21]. Ними підкреслюється, що моделі інтеграції технологій (SAMR, TRACK) визначають роль цифрових інструментів у трансформації навчання. Констатовано, що до проблемних питань належать:

- ❖ обмежений доступ до наукових статей (50 робіт вилучено через платний доступ) та необхідність фінансування для масштабування PBL [18];

- ❖ педагогічні працівники (зокрема викладачі) потребують навичок менторства, фасилітації та роботи з технологіями; наприклад, у Словенії майбутні педагоги в закладах вищої освіти набувають досвіду через інтерактивні воркшопи та цифрові портфоліо [21];

- ❖ міжнародні проєкти стикаються з труднощами узгодження навчальних цілей у різних контекстах.

Дослідження «Проєктне навчання у вищій освіті» проведено для визначення проєктного навчання (далі – PBL) з аналізом його фази впровадження, педагогічної цінності та ролі технологій. На прикладах зі Словенії показано, як проєктне навчання формує навички XXI століття. Проаналізовано моделі інтеграції технологій SAMR і TRACK. Наведено практичні приклади з вищої освіти, зокрема – створення цифрових історій здобувачами вищої освіти. Акцентовано на саморефлексії та колаборації як ключових елементах PBL. Разом з тим, на думку авторів, є й певні недоліки: обмежений емпіричний доказ (наприклад, результати дослідження ґрунтуються на суб'єктивних оцінюваннях здобувачів вищої освіти); недостатньо уваги приділено викликам, зокрема таким, як витрати часу викладачів на організацію й проведення подібних заходів. Розглянуто варіанти підтримки навчання за допомогою технологій. Описано заміну, доповнення, модифікацію та перевизначення (SAMR), знання технологічного педагогічного контенту (TRACK), матрицю інтеграції технологій (TIM) та

DIGCOMP. Зауважено на різниці PBL, окрема між PBL та виконанням невеликих проєктів і підкреслено педагогічну цінність PBL як основу для спільного та/або міждисциплінарного викладання та навчання. Розроблено методологією оцінювання в умовах PBL та наведено реальні приклади успішних його впроваджень в освітню програму з ретроспективного досвіду дослідницької практики авторів [21].

У статті «Оглядове дослідження із системним підходом: педагогічний розвиток викладачів вищої інженерної освіти» зазначено, що педагогічний розвиток для викладачів у сфері вищої інженерної освіти є незамінним для просування освітніх змін та високоякісного викладання і навчання, необхідних для підготовки інженерних талантів двадцять першого століття. Наголошено, що з розширенням різних видів педагогічної діяльності в інженерній освіті в останні десятиліття зростає потреба в розумінні характеристик і впливу поточних заходів педагогічного розвитку в розробленні стратегій для їх подальшого розвитку. Розглянуто вагомий науковий доробок із зазначеної проблеми, щоб надати огляд поточних проєктів, про які повідомлялося в дослідженнях з інженерної освіти. Узагальнено рамки обраних статей, тривалість і організаційні формати, методи оцінки, результати навчання викладачів, методи дослідження і повідомлені проблеми. Прогнозовано за результатами цього дослідження до додаткових аналітичних розвідок теоретично обґрунтованих проєктів для майбутніх заходів з педагогічного розвитку, а також до його поглиблених емпіричних досліджень з використанням множинних джерел даних, різних методів та аналітичних інструментів [14].

У статті «Аналіз проєктувальної компетентності майбутніх інженерів-педагогів» здійснено термінологічний аналіз суміжних і базових понять дослідження. Констатовано, що за сучасних умов в Україні набуває вагомості забезпечення економічних галузей інженерними кадрами з урахуванням реальних умов і потреб ринку праці та вимог, що висуваються до якості виробничого потенціалу країни. Підкреслено, що особливого значення в

розв'язанні цього стратегічного завдання набуває система професійно-технічної підготовки, яка має органічний зв'язок із виробництвом і має здійснювати підготовку висококваліфікованих кадрів, а це, у свою чергу, потребує й ефективного потенціалу педагогічних кадрів, які володіють актуальними фаховими знаннями, уміннями, навичками як у психолого-педагогічній сфері, так і у виробництві. З'ясовано, що в сучасній науковій літературі проєктувальна діяльність трактується як інтегративний процес, що поєднує теоретичні знання та практичні дії педагогів, спрямований на розроблення та реалізацію освітніх проєктів. Визначено, що за специфікою підготовка інженерів-педагогів будь-якого профілю є такою, що проєктувальна діяльність розглядається як у психолого-педагогічному, так і в суто фаховому контексті їхньої підготовки. Тобто аргументовано, що проєктувальна компетентність має забезпечувати як психолого-педагогічний, так і фаховий інженерно-технічний складник підготовки майбутніх інженерів-педагогів відповідно вимог існуючої нормативної документації: програм, планів та інноваційних проєктів розвитку предметних галузей майбутньої діяльності цих фахівців. Аналіз наукових праць із проблеми формування проєктувальної компетентності інженерів-педагогів показав, що наразі відсутнє однозначне тлумачення цього поняття, тому уточнено його суть. Розроблено структуру проєктної компетентності.

Підсумовано, що «проєктувальна компетентність інженера-педагога» є інтегративною динамічною характеристикою особистості, яка відображає сукупність проєктних знань та вмінь, досвіду проєктної діяльності та орієнтації на мотиваційно-ціннісне ставлення до неї, а також рефлексивно-оцінних дій, що дає змогу розробляти та оцінювати проєкти в дуальній професійній сфері – педагогічній і фаховій, технологічній [3].

У статті «Зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання проєктної технології» встановлено, що використання навчальних проєктів є важливим в умовах Нової української школи. Акцентовано на тому, що для якісного виконання здобувачами загальної

середньої освіти таких проєктів потрібно готувати до цього виду діяльності й майбутніх педагогів під час їхнього навчання в закладах вищої освіти. Проаналізовано особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи в різних країнах світу. За результатами аналізу зарубіжного досвіду Франції, Великобританії, Польщі, Словаччини, Словенії, Болгарії аргументовано, що проблематика застосування проєктних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи стає все більш актуальною. Досліджено освітні програми, за якими готують здобувачів початкової освіти у низці європейських університетів. З'ясовано, що майбутні вчителі початкових класів під час професійної підготовки в закладі вищої освіти мають набути відповідних компетенцій з організації проєктної діяльності, знати різноманітні інноваційні технології навчання, зокрема проєктну технологію, виконувати різноманітні освітні проєкти. Підсумовано, що професіоналізм та швидкість входження фахівців у професійне середовище безпосередньо залежать не лише від їхніх знань, умінь та навичок, а й від їхньої підготовленості до діяльності в сучасних умовах, здатності до проєктування та впровадження проєктної технології [4].

3. Освітні аспекти менеджменту проєктної діяльності

У навчальному посібнику 2010 року «Управління проєктами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку» дослідниками на основі системної інтеграції новітніх знань, викладених в стандартах «Основні засади з питань управління проєктами», «Управління проєктами та програмами» та «Основи визначення компетентності й сертифікації українських професіональних керівників і фахівців з управління проєктами» та практики отриманої в ході впровадження стратегій розвитку Закарпатської та Запорізької областей, розкрито зміст, технологію та організаційні аспекти діяльності з управління проєктами в рамках реалізації стратегії розвитку соціально-економічних систем. Викладено напрацювання щодо застосування проєктного управління для втілення стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Частину з них перевірено на практиці упродовж діяльності проєкту партнерства Канада-Україна «Регіональне врядування і розвиток» із розроблення моделей упровадження стратегій розвитку Запорізької та Закарпатської областей. У підґрунтя розробок покладено принцип взаємного доповнення стратегічного планування і управління проєктами як системних методологічних інструментів управління розвитком. Принцип реалізовано завдяки розгляду завдань стратегічного планування крізь призму методології управління проєктами і навпаки. У посібнику підкреслено, що досвід розвинутих передових країн довів, що єдиною ефективною методологією впровадження інновацій є методологія управління проєктами як інструментарій ефективного планування інвестицій, задоволення очікувань клієнтів, забезпечення конкурентних переваг, прозорості процесів для керівництва, розроблення нової інноваційної продукції, а також підвищення результативності та ефективності діяльності [9].

У навчальному посібнику 2012 року «Управління проєктами: теорія та практика виконання проєктних дій» Т. Фесенко викладено теоретичний матеріал відповідно до логічної структури міжнародних стандартів з управління проєктами (Керівництво до зведених знань з управління проєктами, РМВоК; Керівництво з управління інноваційними проєктами та програмами, Р2М). Запропоновано методичні рішення з виконання робіт за проєктом, які спираються на структуру процесів виконання, процесів моніторингу та управління, процесу управління інтеграцією на фазі виконання програми. Акцентовано на фундаментальних теоретичних положеннях щодо розуміння структури управлінських дій, спрямованих на виконання проєкту, які містяться у стандарті з управління проєктами, розробленому Інститутом управління проєктами (Project Management Institute) США, – Project Management Body of Knowledge (PMBOK®). Зосереджено увагу на тому, що командна робота є критично важливим чинником успіху проєкту, а розвиток ефективних команд проєктів, як одне з найважливіших завдань менеджера проєкту, має бути спрямованим на набуття колективом проєкту характеристик ефективних команд з позитивним синергізмом.

Також наголошено, що виконання проєктних дій здійснюється із використанням спеціальних пакетів прикладних програм, зокрема найбільш широко представлені пакети календарно-ресурсного планування, як: Microsoft Project, Primavera Project Planner, Open Plan Professional, Spider Project, Building Manager тощо. Стверджено, що електронні інструменти управління проєктами використовуються менеджерами для створення ефективного способу обміну інформацією у віртуальній команді. Зауважено на організації проєктноорієнтованого портального середовища – віртуального проєктного офісу, розподілена комп'ютерна система якого уможливорює користування єдиними програмними засобами, єдиними базами даних і знань на базі телекомунікаційних мереж [11].

У посібнику 2014 року «Управління проєктами» П. Микитюком стверджено, що нині управління проєктами – це визнана галузь менеджменту, адже «світ управління проєктами поєднує національні і міжнародні організації – інвестиційні, промислові, будівельні, консалтингові та інжинірингові фірми. З'ясовано, що найбільш потужною організацією в галузі проєктного менеджменту є Міжнародна Асоціація управління проєктами – IPMA, яка об'єднує понад 20 національних товариств з розвинутих країн світу [5, с. 9]. Звернуто увагу на досвід відомого ученого в сфері управління П. Друккера¹⁰, який підкреслює, що результативність є наслідком того, що «робляться потрібні і правильні речі», а ефективність є наслідком того, що «ці речі створюються правильно». Зазначено, що основоположником управління проєктами вважається американський інженер і дослідник Ф. Тейлор¹¹ (засновник наукового менеджменту), а запропонована ним раціоналізація праці й відносин у виробництві уможливила докорінні зміни в організації та управлінні, а отже, і вплинула на ефективність виробництва. Тобто підкреслено, що Ф. Тейлор розглядав управління проєктами як «мистецтво знати точно, що слід робити і як це

---

¹⁰ P. Drucker¹¹ F. Taylor

зробити у найкращий і найдешевший спосіб» [5, с. 35]. Також представлено американський досвід управління проєктами з визначення суті структуризації проєктів (Work Breakdown Structure – WBS) [5, с. 75].

У навчальному посібнику 2016 року «Проектний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України» розкрито теоретичні та практичні основи проєктного менеджменту для інноваційного розвитку освітніх організацій. Вміщено навчальні та інформаційно-методичні матеріали для проведення занять за освітньо-професійними програмами підготовки магістрів за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проєктами», підвищення кваліфікації керівників закладів освіти у системі післядипломної педагогічної освіти. Матеріали посібнику призначено для проведення інтерактивних занять, вони містять практичні вправи, методики та завдання для здобувачів вищої освіти і слухачів, приклади освітніх проєктів, які розроблено керівниками, педагогічними і науково-педагогічними працівниками системи освіти – учасниками семінарів-тренінгів. Представлено теоретичні аспекти проєктного менеджменту, описано практики створення проєктів та розкриття суті проєктної діяльності керівника закладу освіти й процесу управління закладом освіти як проєктно-орієнтованою організацією. Конкретизовано, що у світі існують дві провідні асоціації управління проєктами: Інститут проєктного менеджменту (PMI®), що знаходиться в США, до складу якого входять представники більш як 180 країн світу, і Міжнародна асоціація управління проєктами (IPMA) – всесвітня федерація асоціацій управління проєктами, що об'єднує близько 50 національних асоціацій. Зазначено, що посібник розроблено у межах співпраці Університету менеджменту освіти НАПН України та КультурКонтакт Австрія, у межах якої здійснено реалізацію австрійсько-українського проєкту «Формування компетенцій з проєктного менеджменту щодо інновативного розвитку шкіл для керівників шкіл України» (2014–2016) [8].

У навчальному посібнику 2017 року «Управління проєктами» систематизовано знання в предметній сфері управління проєктами, наведено принципи, методи й інструменти проєктування, а також розглянуто проблеми планування, контролю, організації, мотивації й координації в рамках проєкту. Посібник підготовлено відповідно до навчальної програми нормативної дисципліни «Управління проєктами» та спрямовано на підготовку магістрів, які одночасно можуть стати фахівцями-професіоналами, творчими особистостями і мати нестандартне мислення. Розглянуто найвідоміші міжнародні асоціації та організації, які займаються стандартизацією проєктної діяльності такі, як: Інститут управління проєктами (Project Management Institute, PMI) – представництво США; Міжнародна асоціація з управління проєктами (International Project Management Association, IPMA) – професійна асоціація, що об'єднує понад 50 національних асоціацій, серед яких й Українська асоціація управління проєктами «УКРНЕТ»; Асоціація з управління проєктами (Association for Project Management, APM) – національна організація Великої Британії; Асоціація з управління проєктами Японії (Project Management Association of Japan, PMAJ); Міжнародне об'єднання з розроблення стандартів управління проєктами (Global Alliance for Project Performance Standards, GAPPS) та ін. [10].

У практичному посібнику 2020 року «Проектна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти» зазначено, що проєкт «ідентифікується з натхненним стрибком від фактів сучасності до можливостей майбутнього, а в Керівництві з управління проєктами, яке понад 30 років слугує визнаним міжнародним стандартом (розроблений у США Інститутом управління проєктами), проєкт визначається як «тимчасове підприємство, призначене для створення унікальних продуктів, послуг, результатів» [7, с. 11]. Констатовано, що «упродовж століття метод проєктів у широких інтерпретаціях Д. Дьюї і Д. Кіркпатрика неодноразово ставав предметом активних обговорень у Великій Британії, Німеччині, Канаді, Австралії, в країнах пострадянського простору тощо» [7, с. 42–43].

Зауважено, що «для закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інтеграції та глобалізації важливою є інформація про найвідоміші міжнародні асоціації та організації, що займаються стандартизацією проектної діяльності», зокрема таких, як: Інститут управління проєктами (Project Management Institute, PMI, США), Українська асоціація управління проєктами «УКРНЕТ» (співпрацює з PMI), Міжнародна асоціація з управління проєктами (International Project Management Association, IPMA), Асоціація з управління проєктами (Association for Project Management, APM, Велика Британія), Міжнародний альянс з розроблення стандартів управління проєктами (Global Alliance for Project Performance Standards, GAPPS), Міжнародна організація зі стандартизації (International Standardization Organization, ISO), Інститут Освіти Бак (The Buck Institute for Education, США)¹² [7, с. 13–15]. Запропоновано низку спеціальних сервісів і баз даних для пошуку проєктних партнерів, зокрема таких, як: національні офіси Erasmus+ та база даних результатів проєктів Erasmus+¹³; eupartnersearch¹⁴, EU Calls¹⁵, EPALE¹⁶, Otlas¹⁷, CORDIS¹⁸. Рекомендовано для використання у сфері професійної освіти і навчання такі спеціальні сервіси і бази даних, як: UNEVOC Network¹⁹, Європейський альянс з питань учнівства (The European Alliance for Apprenticeships)²⁰, Європейський тиждень професійних навичок (The European Vocational Skills Week)²¹, База даних можливостей співпраці мережі «Enterprise Europe Network»²² [7, с. 41–42].

Таким чином, розвиток інженерної педагогіки є пріоритетним складником модернізації технічної освіти, що значною мірою залежить від впровадження інноваційних підходів та залучення проєктно-грантового фінансування. У запропонованому огляді розглянуто зарубіжний досвід

¹² PBLWorks. <https://www.pblworks.org/> (дата звернення: 31.05.2025).

¹³ Projects that inform, transform and inspire. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects> (дата звернення: 31.05.2025).

¹⁴ Eupartnersearch. <https://eupartnersearch.com/> (дата звернення: 31.05.2025).

¹⁵ EU calls opportunities and collaborations. <https://eucalls.net/> (дата звернення: 31.05.2025).

¹⁶ Electronic Platform for Adult Learning in Europe. <https://epale.ec.europa.eu/en/partner-search> (дата звернення: 31.05.2025).

¹⁷ The Partner-Finding Tool. <https://www.salto-youth.net/tools/otlas-partner-finding/> (дата звернення: 31.05.2025).

¹⁸ CORDIS brings you the results of EU research and innovation. <https://cordis.europa.eu/> (дата звернення: 31.05.2025).

¹⁹ UNEVOC Network Directory. UNEVOC Centres. <https://unevoc.unesco.org/go.php?q=Explore+the+UNEVOC+Network> (дата звернення: 31.05.2025).

²⁰ The European Alliance for Apprenticeships. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1147&langId=en> (дата звернення: 31.05.2025).

²¹ The European Vocational Skills Week. https://ec.europa.eu/social/vocational-skills-week/41node_en (дата звернення: 31.05.2025).

²² Enterprise Europe Network Cooperation Opportunities Database. <https://een.ec.europa.eu/> (дата звернення: 31.05.2025).

удосконалення інженерної педагогіки через призму еволюції проєктів і грантів. Результати дослідження зарубіжного досвіду свідчать, що проєктно-грантова діяльність відіграє вирішальну роль у розвитку інженерної педагогіки.

***

Отже, на основі детального огляду зарубіжного досвіду зі здійснення проєктної діяльності та використання грантів в інженерній педагогіці, а також у контексті проєктно-грантової еволюції можна навести певні тези:

1. Грантова підтримка є важливим інструментом стимуляції інноваційних Stem-проєктів і програм, що дає можливість подолати фінансовий бар'єр, підвищити рівень доступності освіти та залучення здобувачів освіти до інженерних спеціальностей. І це є ключовим у прогресі технічних напрямів галузі освіти.

2. Стосовно проєктно-орієнтованого навчання, то автори досліджених наукових праць змогли довести, що це дієвий метод, який забезпечує використання теоретичних знань в практичній діяльності та уможлиблює досягати актуальних результатів. Інші ініціативи, наприклад такі, як CDIO, продемонстрували успішність цього підходу в підготовці інженерів, які є насамперед конкурентоздатними на ринку праці та спроможними виконувати реальні завдання й закривати потреби бізнесу.

3. Зарубіжні країни, зокрема західні, практикують створення та підтримку освіти по всьому світу. Програми типу Fulbright і Horizon Europe створюють можливості для обміну технологіями навчання, збагачуючи інженерну педагогіку. Разом з тим все ще існують певні кордони, тобто нерівність між країнами, що отримують подібну підтримку. Доступ до ресурсів може бути обмеженим саме в глобальному масштабі, тому саме такі системи фінансування можуть бути ключем до створення певних можливостей у цих країнах.

4. Для адаптації навчальних програм до вимог сучасного ринку праці, які підвищують якість освіти, необхідні певні стандарти. Тож для цього створено сертифікацію ABET та інші ініціативи за прикладом CDIO.

5. Існують певні перешкоди, які заважають українським закладам вищої освіти та науковим установам отримувати гранти для модернізації інженерної педагогіки, зокрема йдеться про недоліки в організації, інформаційні перепони, мовний бар'єр тощо. Для отримання грантових програм Європейського Союзу (Erasmus+, Digital Europe) перш за все треба розвинути навички проєктного менеджменту та поглибити співпрацю з європейськими партнерами.

Отже, проєктно-грантова діяльність є потужним стимулом для розвитку інженерної педагогіки, відкритості та якості освіти у всьому світі. Адже проєктно-грантовий підхід дає можливість не тільки підтримувати фахівців, кваліфікація яких відповідатиме сучасним світовим викликам, а й сприяє модернізації процесів навчання в закладах вищої освіти, зокрема – інженерної, забезпечуючи для неї інновації, доступність, актуальність на основі міжнародних стандартів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волощук Т. В. Horizon Europe: Бюджет ЄС як ресурс для розвитку досліджень та інновацій. *Бізнес-навігатор*. 2024. Вип. 3 (76). С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-39>.

2. Кобеля-Звір М. Я. Грантові програми Європейської Комісії як інструменти розвитку: можливості та бар'єри. *Бізнес-навігатор*. 2023. Вип. 2 (72). С. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-7>.

3. Корольова Н. В., Білоцерківська Ю. О., Мухін О. Є. Аналіз проєктувальної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2024. Вип. 83. С. 161–174. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8922-2024-83-14>.

4. Купчак С. Зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання проєктної технології. *Українська професійна освіта*. 2021. Вип. 9–10. С. 144–150. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2021.9-10.263655>.

5. Микитюк П. П. Управління проєктами: навч. посіб. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2014. 270 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/19680/03к.pdf> (дата звернення: 20.06.2025).

6. Можливості грантових інструментів ЄС програмного періоду 2021–2027 для професійного зростання українських громадян / О. Замора, Ю. Серпенінова, Т. Щербина, Н. Винниченко. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. Вип. 2 (34), С. 51–64. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2\(34\)-51-64](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2(34)-51-64).

7. Проєктна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. / В. О. Радкевич, О. В. Бородієнко, Л. П. Пуховська, О. А. Самойленко, О. П. Радкевич, Н. В. Базелюк. Житомир : «Полісся», 2020. 236 с. DOI: <https://doi.org/10.32835/978-966-655-962-6/2020>.

8. Проєктний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України: навч. посіб. для підготовки магістрів за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проєктами», підвищення кваліфікації слухачів, керівників навчальних закладів / З. В. Рябова, А. Б. Єрмоленко, Т. А. Махиня та ін. ; за заг. ред. В. Олійника, Ф. Фреха; ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти»; КультурКонтакт Австрія. Київ, 2016. 118 с. URL: <http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/posibnyky/kka-book-web.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

9. Рач В. А., Россошанська О. В., Медведєва О. М. Управління проєктами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку: навч. посіб. / за ред. В. А. Рача. Київ : К. І. С., 2010. 276 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi36/0030136.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

10. Управління проєктами: навч. посіб. / уклад.: Л. Є. Довгань, Г. А. Мохонько, І. П. Малик. Київ : КІП ім. Ігоря Сікорського, 2017. 420 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/cf735d19-339f-44c8-8b5a-42f40468edf4/content> (дата звернення: 20.05.2025).

11. Фесенко Т. Г. Управління проєктами: теорія та практика виконання проєктних дій: навч. посіб. / Харківська нац. акад. міського господарства. Харків :

ХНАМГ, 2012. 181 с. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/7/7/metoduchni-rek/t/02.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

12. Al-Obaidi A. S. M. CDIO Initiative: a Guarantee for Successful Accreditation of Engineering Programmes. *Indonesian Journal of Science and Technology*. 2021. Вип. 6 (1). P. 81–92. DOI: <https://doi.org/10.17509/ijost.v6i1.31521>.

13. Anderson D. M., Broton K. M., Monaghan D. B. Seeking Stem: The Causal Impact of Need-Based Grant Aid on Undergraduates' Field of Study. *The Journal of Higher Education*. 2023. Vol. 94 (7). P. 921–944. DOI: <https://doi.org/10.1080/00221546.2023.2209003>.

14. Chen J. et al. A Review Study with a Systematic Approach: Pedagogical Development for Educators in Higher Engineering Education / J. Chen, X. Du, D. Jiang, A. Guerra, B. Nørgaard. *European Journal of Engineering Education*. 2024. Vol. 49 (2). P. 299–329. DOI: <https://doi.org/10.1080/03043797.2023.2290032>.

15. Discretionary Grants Application Process (n.d.). *U. S. Department of Education*. URL: <https://www2.ed.gov/fund/grant/find/edlite-forecast.html?src=ft> (дата звернення: 27.02.2025).

16. Kassem H. S., Al-Zaidi A. A., Baessa A. Effectiveness of Work-Integrated Learning Partnerships: Case Study of Cooperative Education in Agricultural Tertiary Education. *Sustainability*. 2021. Vol. 13 (22):12684. DOI: <https://doi.org/10.3390/su132212684>.

17. Lally M., Islem S. A Critical Analysis of the Fulbright Program From a World Systems Perspective. *Journal of Comparative & International Higher Education*. 2023. Vol. 15 (5). P. 143–156. <https://ojed.org/jcihe>

18. Lavado-Anguera S., Velasco-Quintana P.-J., Terrón-López M.-J. Project-Based Learning (PBL) as an Experiential Pedagogical Methodology in Engineering Education: A Review of the Literature. *Education Sciences*. 2024. Vol. 14 (6), 617. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci14060617>.

19. Management of Grants in the World of Education / A. Siahaan, N. Daulay, S. Panjaitan, M. Mayasari, M. Halwi. *Nidhomul Haq: Jurnal Manajemen Pendidikan Islam*. 2022. P. 174–182. URL: <https://e-journal.uac.ac.id/index.php/nidhomulhaq/article/view/2133>.

20. Modena F., Rettore E., Tanzi G. M. The Effect of Grants on University Dropout Rates: Evidence from the Italian Case. *Journal of Human Capital*. 2020. Вип. 14 (3). С. 343–370. DOI: <https://doi.org/10.1086/710136>.

21. Žerovnik A., Nančovska Šerbec I. Project-Based Learning in Higher Education. In: C. Vaz de Carvalho, M. Bateurs (eds). *Technology Supported Active Learning. Lecture Notes in Educational Technology*. 2021. P. 31–57. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-16-2082-9_3.

Foreign Experience of Engineering Pedagogy Development: Project and Grant Evolution

(analytical review)

Authors-compilers:

Marina Lvivna ROSTOKA

Ph. D (in Education), Senior Researcher, Head at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Tetiana Sergiivna BONDARENKO

DrSci (in Education), Professor, Leading Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Contemporary engineering education is an important component in the training of highly qualified specialists who are capable of responding to the challenges of a globalised world and technological progress. At the same time, project-based grant activities are a key tool for ensuring innovation, accessibility and quality in education, particularly in engineering. An analytical review based on the study of foreign experience shows that grants not only provide financial support for the implementation of educational initiatives, but also ensure the convergence of pedagogical

methods and technologies, such as project-based learning (PBL), and also facilitate the adaptation of the latest curricula to international standards and the needs of the global labour market.

The review focuses on the results of analytical research on the scientific achievements of the last decade to study the evolution of project-based grants in engineering education in the context of studying foreign experience.

Various aspects of the impact of grants on the development of engineering education and pedagogy in the context of digitalisation and digital transformation of the educational and scientific space are considered, in particular on stimulating the choice of Stem-specialities through needs-based grant assistance, which reduces financial barriers for higher education applicants; the integration of project-based learning through initiatives such as CDIO, which combine theory with practice and help prepare engineers for real professional challenges; the organisation of international cooperation and exchange of experience, which are implemented through grant programmes such as Fulbright and Horizon Europe, providing access to advanced knowledge and technologies. Sources describing the Horizon Europe programme, one of the European Union's most ambitious initiatives aimed at supporting research and innovation in various areas of life and activity, were studied. It has been found that this grant system enables the introduction of advanced technologies and teaching methods, which is particularly relevant for engineering education or STEM training of specialists. The review also highlights scientific and practical achievements related to European Union programmes such as Erasmus+ and Digital Europe and other similar projects, and extrapolates their contribution to the innovation of engineering education and pedagogy in Ukraine. Of particular interest are the analytical insights into studies that discuss the potential of project and grant-based evolution for the development of digital skills, mobility, and innovative teaching methods.

Thus, the review based on the analysis of scientific works, reports, manuals, literature reviews and methodological developments contributes to the formation of a comprehensive understanding of the role of project and grant activities in the field of engineering pedagogy. The results of this analysis reveal the topic of understanding grants in the foreign educational environment, their role in stimulating digital transformation in engineering education and pedagogy, and the significance of the positive impact of project activities on the professional development of subjects in the educational and scientific space, including higher education seekers.

The review materials are structured into three sections: 'Analysis of EU and USA grants', 'Project-Based Training for Future Specialists', and 'Educational Aspects of Project Management'.

Keywords: Information and Analytical Support, Grant and Project Activities, International Communications, Pedagogical Systems, Digital Transformation of Education.

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ: АКСІОГЕНЕЗ ЦИФРОВОЇ ПЕДАГОГІКИ (аналітичний огляд)

23 24

Автори-упорядники:

Ольга Петрівна ЛУЧАНІНОВА

доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: [0009-0005-2205-547X](https://orcid.org/0009-0005-2205-547X)

Scopus iD: [57212379599](https://orcid.org/57212379599)

Web of Science: [HGD-4229-2022](https://orcid.org/HGD-4229-2022)

Bibliometrics: [BUN0025404](https://orcid.org/BUN0025404)

Юлія Анатоліївна КРАВЧЕНКО

науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCIDiD: [0009-0008-6147-4599](https://orcid.org/0009-0008-6147-4599)

Bibliometrics: [BUN0058345](https://orcid.org/BUN0058345)

Аналітичний огляд «Стратегії розвитку обдарованості: аксіогенез цифрової педагогіки» здійснено на виконання узагальнювального етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025). Слід зазначити, що Завдяки розвитку цифрової педагогіки в XXI ст. створено умови для трансформації освітніх і дослідницьких процесів, у тому числі в контексті стратегії розвитку обдарованості, зокрема щодо аксіогенезу цифрової педагогіки, її теоретичного й практичного аспектів. Довідковий матеріал спрямовано на забезпечення інформаційного та науково-методичного супроводу розвитку обдарованості здобувачів освіти в нових реаліях інформаційного суспільства. Звернуто увагу на нормативно-правові документи з питань стратегії розвитку обдарованої особистості в умовах цифрової трансформації педагогіки. Розглянуто та проаналізовано низку наукових праць – монографій, дисертаційних досліджень, методичних рекомендацій, науково-методичних посібників, підручників, в яких окреслено підходи, шляхи та способи, умови формування та розвитку

²³ Джерело: <https://ucloud.ua/hmarni-tehnologiyi-shho-cze-take/> (дата звернення: 20.06.2025)

²⁴ Джерело: <https://futuremagazine.io/ua/shho-dast-ukrayini-rozvitok-tsifrovoyi-ekonomiki/> (дата звернення: 20.06.2025)

обдарованості здобувачів освіти через аксіогенез цифрової педагогіки. Досліджено організаційно-методичні підходи до роботи педагогічних працівників стосовно використання цифрового інструментарію в освітньому процесі задля розвитку рис обдарованості здобувачів освіти. Висвітлено закордонний досвід щодо розвинення якостей обдарованої особистості з позиції цифрових пріоритетів педагогічної науки.

Матеріали огляду структуровано у чотири параграфи за такими пріоритетними напрямками, як: «Нормативно-правове та навчально-методичне забезпечення реалізації стратегії розвитку обдарованої особистості в умовах цифрової трансформації педагогічних середовищ», «Творча траєкторія обдарованості у науковому доробку дослідників: монографії, дисертації, навчальні посібники, методичні рекомендації (1 чв. XXI ст.)», «Генерування стратегій обдарованості в українській науковій періодиці», «Закордонний досвід упровадження стратегій розвитку обдарованої особистості: цифрові пріоритети педагогічної науки».

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, цифрова педагогіка, стратегії розвитку обдарованості, аксіогенез цифрової педагогіки, цифровий інструментарій.

1. Нормативно-правове та навчально-методичне забезпечення реалізації стратегії розвитку обдарованої особистості в умовах цифрової трансформації педагогічних середовищ

У документі «Про затвердження Положення про конкурсний відбір кандидатів на здобуття стипендій Президента України для найбільш обдарованих молодих митців України» (2023) відповідно до стратегії обдарованості в умовах цифрової трансформації педагогіки визначено процедуру проведення конкурсного відбору кандидатів на здобуття стипендій Президента України для найбільш обдарованих молодих митців України (далі – стипендії) та порядок роботи конкурсної комісії з відбору кандидатів на здобуття стипендій Президента України для найбільш обдарованих молодих митців України (далі – Конкурсна комісія). У розділах документа подано інформацію про вимоги до кандидатів та визначено процедуру висування кандидатів, порядок формування Конкурсної комісії, порядок роботи Конкурсної комісії. Терміни в Положенні вжито у значеннях, наведених у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту»,

«Про фахову передвищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про запобігання корупції», Указі Президента України від 29 червня 1995 року № 490 «Про стипендії Президента України для найбільш обдарованих молодих митців України» та інших актах законодавства [20].

У навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи», який є першим в Україні з розвитку критичного мислення в здобувачів освіти початкової школи, зазначено, що методи, з яких складаються технології розвитку критичного мислення, легко вбудовуються в будь-який урок. Наголошено, що потрібно звертати увагу не тільки на привабливість методу, а й на його глибинний зміст. Так, у розділі «Що треба знати про критичне мислення» визначено поняття «критичне мислення»; у розділі «Які є методи навчання критичного мислення у початковій школі» йдеться про арсенал цікавих методів з їх описом та ілюстраціями; у розділі «Як навчати критичного мислення у початковій школі» наведено концептуальну базову модель уроку, її структуру, методику реалізації кожної частини, найбільш ефективні методи та ін. (розглянуто відмінності уроку з критичного мислення від звичайного уроку); у розділі «Приклади уроків з розвитку критичного мислення засобами різних предметів початкової школи», який має практичний складник, вчителі діляться досвідом проведення уроків з розвитку критичного мислення (зосереджено увагу на використанні інтерактивних технологій, досвід спеціальних семінарів-тренінгів). Встановлено, що критичне мислення – це мислення про мислення, коли людина аналізує власне мислення з метою його покращення, удосконалення. Акцентовано, що таке удосконалення можливе на основі застосування ефективних стратегій (процедур, операцій) і стандартів коректного мислення. Зауважено, що з педагогічної точки зору, під критичним мисленням розуміють такий тип мислення, що характеризується здатністю людини бачити проблеми, ставити запитання, аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, робити

свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його. Підсумовано, що методи, які впливають на розвиток критичного мислення здобувачів освіти, мають системно застосовуватися на кожному уроці [18].

У навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: дидактичні основи Stream-освіти в початковій школі» зазначено, що від шкільної освіти передовим галузям економіки сьогодні потрібні випускники з гарною підготовкою з предметів природничо-математичного циклу. З'ясовано причини виникнення нових професій, новаторських систем освіти, одна з яких (Stem) є особливо популярною. Наголошено, що постала потреба в додаткових стимулах, а також у вмінні бачити картину в цілому, знаходити нестандартні рішення. Стверджено, що саме це може дати система Stream. Визначено, що Stream є напрямом освіти, в якому природничі науки та технології інтерпретуються через інженерію, мистецтво, гуманітарні та соціальні науки із застосуванням математики, читання та письма. Попит на спеціалістів Stem-спеціальностей постійно зростає в Україні та за кордоном. Акцентовано, що сама сфера ІТ не існує у вакуумі – для неї потрібні кадри, які добре володіють математикою та мають розвинуті навички мислення. Підсумовано, що посібник певною мірою є відповіддю педагогіки на виклики невизначеного світу; в ньому – передумови успішного впровадження, що ґрунтуються на особистих розробках автора, отриманих ним рекомендацій від провідних експертів з освіти Європейської комісії, ЮНЕСКО, Міністерства освіти та науки України, вивченні робіт українських і зарубіжних авторів – головним чином вчителів (джерела див. у згаданій роботі «Steam-освіта майбутнього в Україні») та багаторічному досвіді їх впровадження, зокрема в початковій школі [6].

У комплексно-цільовій програмі розвитку обдарованості і творчих здібностей учнів «Обдарованість. Інтелект. Творчість», яку розроблено для координації та системної реалізації різних видів діяльності, спрямованих на розвиток обдарованості й творчих здібностей здобувачів освіти. Окреслено такі завдання: створити систему цілеспрямованого виявлення і відбору здібних та обдарованих дітей; забезпечити максимально прийнятні умови для

інтелектуального, морально-фізичного розвитку таких дітей, а також для реалізації їхніх особистих творчих здібностей; стимулювати творчу діяльність здобувачів освіти; опрацювати та послідовно вводити новий зміст освіти, прогресивні технології у роботу з цією категорією здобувачів освіти; організувати видавничу роботу з цієї проблеми. Вміщено головні стратегічні напрями діяльності педагогічного колективу та здобувачів освіти, що передбачає розроблення конкретних шляхів реалізації Програми. Зокрема, у розділі «Організаційна робота» подано інформацію про створення творчої групи суб'єктів освітнього процесу при методичній раді з метою координації роботи; розроблення варіантів організаційно-функціональної моделі науково-методичної роботи в навчально-виховному комплексі з урахуванням заходів у межах Програми; організацію випуску друкованих видань, які відображають творчу діяльність педагогів і здобувачів освіти; забезпечення науково-теоретичної, методичної та інформаційної підтримки різних напрямів реалізації Програми; створення системи збору та аналізу внутрішньошкільної інформації, яка відображає творчу діяльність здобувачів освіти; координацію співробітництва з державними органами управління, громадськими організаціями; зміцнення матеріально-технічної бази з метою підвищення ефективності реалізації Програми. Розділ «Творча та науково-практична робота учнів» містить інформацію про виявлення, розвиток та підтримку юних обдарувань в шкільному осередку наукового товариства «Еврика»; реалізацію заходів у системі науково-практичної діяльності здобувачів освіти із старших класів; розроблення головних напрямів для координації підготовки здобувачів освіти навчально-виховного комплексу до районних, обласних предметних олімпіад; участь у конкурсах, семінарах і конференціях; розроблення річного циклу внутрішньошкільних творчих інтелектуальних конкурсів і турнірів; проведення конкурсів творчих робіт для здобувачів освіти із середніх і молодших класів. У останніх розділах йдеться про науково-методичну роботу педагогічного колективу, сімейні аспекти

розвитку обдарованої дитини, матеріально-технічне забезпечення програми [12].

2. Творча траєкторія обдарованості у науковому доробку дослідників: монографії, дисертації, навчальні посібники, методичні рекомендації (1 чв. ХХІ ст.)

У монографії «Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми» досліджено проблему творчої особистості в умовах інформаційно-цифрової реальності, у якій послаблюється дія раціональних детермінант, а традиційні природні та соціальні об'єкти заміщуються віртуальними. Зазначено, що перехід до нового виміру цивілізаційного буття активізує інтелектуальну діяльність, головним змістом якої є енергія творчості, а її результати дають змогу прогнозувати здійснення подальшого соціально-економічного процесу, розширювати відтворення життя, його соціалізації та олюднення. Важливим є те, що сучасна людина володіє творчим, інноваційним мисленням, а цінності та прагнення минулих світів тепер цікавлять її не інакше, як з історичної точки зору. Так, у розділі «Людина в інформаційному світі» В. Кременем розкрито основні виміри сучасності, в яких відбувається розвиток обдарованої особистості, роль «мережа» як нового способу буття людини; вплив цифрової реальності на людину і штучного інтелекту в цій реальності. У розділі «Ціннісний вимір життя людини» В. Ільїним простежено розкриття проблеми цінності в житті та філософії, індивідуалізм як умову свободи. У розділі «Стратегії формування творчої особистості: методи, форми, прийоми» Є. Борінштейн послідовно аналізує аксіологічні стратегії освітянина на шлях до розвитку творчої особистості; представлено освітянську стратегію формування творчої особистості; виокремлено ціннісні підвалини розвитку творчої особистості; розкрито роль логістики в еволюції творчої особистості та екзистенційну суть Homo Genialis через еволюцію творчої особистості. Описано дискурсивні практики геніальності. У розділах «Творче мислення особистості: основні виміри», «Стратегії розвитку творчої особистості в науковій освіті», «Творчий потенціал особистості: інновації та традиції» М. Гальченком і

М. Ліпіним схарактеризовано мислення в суперечностях пізнання та діяльності, параметрів розумного мислення: «ratio» і «creative» творчого мислення особистості в процесах освітньої діяльності; розкрито генезу творчого мислення особистості в контексті науки й творчої особистості як умови формування наукової освіти. Описано цінність творчої активності людини та продуктивність традиціоналізму. У розділі «Формування творчої особистості в контексті психологічно-ментальних характеристик суспільства» Д. Погрібною розкрито соціально-психологічні передумови розвитку творчої особистості в процесах націотворення та національній ідеї як чинника формування творчої особистості. Наголошено, що наскільки мислення людини наповнено знанням, наскільки воно сповнено енергією творчості, настільки можлива реалізація індивідуального «Я». Стверджено, що людина творча – це людина мудра, діяльність якої визначає кроки розвитку суспільства і всіх його сфер шляхом досягнення свободи. Підсумовано, що людина «приречена» на творчість, яка визначає основу й умову всього подальшого розвитку – особистісного та соціального [21].

Монографію «Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів» присвячено проблемі розвитку обдарованості загалом та педагогічної обдарованості майбутніх педагогів зокрема. Ґрунтовно проаналізовано філософську, історичну, психологічну та педагогічну літературу з цієї проблеми, здійснено порівняльний аналіз реалізації проблеми навчання й виховання обдарованих дітей і молоді в найрозвиненіших країнах світу, простежено основні тенденції у розвитку цієї проблеми, виокремлено загальні підходи, форми та методи цілеспрямованої роботи з обдарованою особистістю. Зауважено, що процес залучення до діяльності обдарованих спеціалістів відбувається двома шляхами: або у державі створюються умови для розвитку здібностей, підтримки обдарованості або запрошуються до співпраці вже підготовлені в інших державах обдаровані фахівці. Аргументовано, що тривалий час в Україні переважав перший шлях, проте упродовж останнього десятиліття сотні, тисячі надзвичайно обдарованих людей з унікальними здібностями залишалися нереалізованими і залишали нашу країну, не знайшовши

застосування своїм талантам. Визначено пріоритети щодо формування цілісної загальнодержавної системи виявлення й підтримки обдарованої молоді, розвитку та реалізації її здібностей; стимулювання творчої роботи здобувачів освіти, педагогів закладів вищої освіти, активізації навчально-пізнавальної діяльності молоді; формування резерву для вступу в заклади вищої освіти, зокрема – у магістратуру та аспірантуру; підготовка наукових, педагогічних та науково-технічних кадрів; теоретичне обґрунтування моделі педагогічної обдарованості; створення концепції навчання обдарованих студентів у вищому педагогічному закладі освіти; розроблення та експериментальна перевірка методики навчання педагогічно обдарованих студентів. Наголошено, що розвиток обдарованості майбутніх педагогів набуває ефективності за умови побудови змісту, форм та методів їхньої професійної підготовки на теоретичних і методичних засадах, які забезпечують створення у закладах вищої освіти відповідної атмосфери для виявлення й реалізації відповідних здібностей і обдарувань. Здійснено порівняльний аналіз реалізації проблеми навчання й виховання обдарованих дітей і молоді у найрозвиненіших країнах світу, простежено основні тенденції у розвитку цієї проблеми, виокремлено загальні підходи, форми та методи цілеспрямованої роботи з обдарованою особистістю; теоретично обґрунтовано модель педагогічної обдарованості, створену на основі аналізу та узагальнення сучасних підходів до визначення природи та структури обдарованості, а також за допомогою методу біографічного аналізу. Вивчено досвід навчання обдарованих здобувачів у закладах вищої освіти України та розроблено Концепцію роботи закладів вищої педагогічної освіти з обдарованою молоддю. Запропоновано методику навчання педагогічно обдарованих студентів під час вивчення предметів педагогічного циклу, а також проаналізовано потенціал Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки щодо розвитку педагогічної обдарованості майбутніх учителів [4].

У монографії «Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень» розглянуто проблеми розвитку здібностей та обдарованості. Використано авторські методики, зокрема КАРУС, МВЦС та

МВДЗ; розкрито особливості взаємодії вікових, соціально-психологічних і суб'єктно-ціннісних чинників у розвитку творчо обдарованої особистості. Розглянуто системи тренінгів ціннісної підтримки розвитку здібностей та результати біографічних досліджень життєвого шляху обдарованих людей. Акцентовано на ідеї: основою розвитку обдарованої особистості є розвиток її здібностей. Зауважено, що на певному рівні сформованості здібностей до тієї чи іншої діяльності виникають і починають розвиватися творчі здібності (саме цей момент, тобто коли високий рівень здібностей поєднується з творчими здібностями, визначає творчий потенціал особистості). Викладено теоретичні засади, які стали методологічним підґрунтям дослідження, відображено динаміку розвитку творчо обдарованої особистості – від проявів творчого потенціалу до стратегіальної організації свідомості. Особливість авторського підходу полягає в тому, що в моделюванні розвитку творчої діяльності застосовуються ускладнювальні чинники як іманентні для творчості засоби мобілізації суб'єктної активності людини. Зазначено, що цілісність, творча спрямованість, активність, здатність протистояти деструктивним впливам, самодостатність – ці та інші властивості творчо обдарованої особистості стали основою для вироблення особливого підходу – суб'єктно-ціннісного аналізу. Описано методику вивчення динаміки здібностей та адаптації методики до окремих вікових етапів і специфічних дослідницьких завдань. Розроблено теоретичні й методичні основи надання ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості. Ціннісну підтримку розглянуто як особливий вид розвивальних впливів, що орієнтовані на мобілізацію ресурсів самопізнання, саморозуміння, прогнозування напрямів саморозвитку дитиною чи дорослою людиною, що постає як суб'єкт діяльності й соціальних стосунків. Розглянуто особливості застосування усної народної творчості як засобу ціннісної підтримки у молодшому шкільному віці, ціннісну підтримку розвитку музичних і спортивних здібностей. Наведено результати біографічних досліджень, подано концептуальну ідею творчої обдарованості як цілісного особистісного утворення.

Проаналізовано особливості художньої, літературної, наукової, технічної обдарованості [10].

У дисертації Г. Жозе да Коста «Педагогічні умови творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності» наголошено на науковій новизні здобутих результатів дослідження, яке полягає в тому, що уперше теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічних умов творчої самореалізації здобувачів освіти основної школи в навчальній проєктній діяльності; компоненти творчої самореалізації здобувачів освіти основної школи (мотиваційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, особистісно-пізнавальний); критерії з відповідними показниками рівнів творчої самореалізації здобувачів освіти основної школи, а саме: мотиваційно-пізнавальний (прагнення здобувачів освіти основної школи до творчої самореалізації в процесі навчання; бажання школярів підліткового віку займатися навчальною проєктною діяльністю); творчо-діяльнісний (повнота й глибина знань з навчальних дисциплін філологічного напрямку навчання; уміння творчої самореалізації в навчальній проєктній діяльності), рефлексивно-коригувальний (самооцінювання на основі рефлексії). Констатовано практичне значення результатів дослідження: упроваджено в практику закладів загальної середньої освіти навчально-методичне забезпечення (різнорівневі навчальні проєктні завдання, тренувальні вправи, рольові ігри, навчальні проєкти, нестандартні уроки, навчальні проєкти на освітній платформі eTwinning); програму факультативу «Відкриваємо Європу разом» з навчальним посібником «Відкриваємо Європу разом» для здобувачів загальної середньої освіти 5-9-х класів. Виявлено вплив науково обґрунтованих та експериментально перевірених педагогічних умов творчої самореалізації здобувачів освіти основної школи в навчальній проєктній діяльності на рівень сформованості зазначеної якості да наведено опис їх експериментальної перевірки [9].

У навчальному посібнику «Психологія обдарованості» розглянуто когнітивні та особистісні чинники обдарованості, психологічну діагностику обдарованості, характеристики розвивального освітнього середовища для

обдарованих, психологічну допомогу обдарованій молоді. Особливу увагу приділено мотиваційному ядру обдарованості, що втілюється, зокрема в ціннісному ставленні до власної діяльності та здібностей. Зазначено, що фундамент для формування ціннісного ставлення до тих або інших власних здібностей створює об'єктивна суспільна реальність, що визначається логікою розвитку науки, технологічним, економічним та соціальним прогресом суспільства. Досліджено, що властива обдарованим сенситивність та особлива зацікавленість у провідній діяльності дають можливість спрогнозувати їхній ймовірний успіх і сформувані ставлення до власної діяльності та здібностей як до важливого засобу його досягнення. Зазначено, що звідси походять специфічні особистісні цінності та самоповага талановитих людей, тому у цьому цілеспрямована допомога від інших зрілим обдарованим не потрібна. Проте підкреслено, що підтримки потребує обдарованість, яка перебуває на стадії формування, а її суб'єкт – на входженні у відповідну сферу діяльності. Описано когнітивні та особистісні чинники обдарованості; психодіагностику обдарованості; освітнє середовище для обдарованої особистості; ціннісну сферу обдарованої особистості; психологічну допомогу обдарованій молоді [13].

У монографії «Освітні студії: теорія і практика» висвітлено досягнення кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Вона містить праці, присвячені сучасним трансформаціям освіти в Україні в методологічному, теоретичному, методичному та технологічному аспектах. Розглянуто нові наукові підходи в теорії педагогіки, оскільки їх було впроваджено, експериментально перевірено та апробовано в освітній практиці. Визначено нові терміни і поняття, а також розкрито педагогічні умови підвищення якості освіти та виховання, оскільки вони були виявлені та апробовані в експериментальній роботі. Окреслено соціально-педагогічні, історичні та управлінські аспекти покращення реалізації права людини на освіту. Зазначено, що саме освіта має величезний вплив на свідомість і дає можливість життєвого та соціального вибору кожній людині зокрема та народу загалом. Для впровадження в практику освіти ці ідеї

та зміни в освітній політиці потребують наукового обґрунтування, експериментів, вивчення історичного досвіду розв'язання аналогічних проблем, порівняльного аналізу зарубіжного досвіду та теорії для найкращої адаптації в Україні. Зауважено, що це видання стало колективною монографією та результатом масштабних наукових досліджень англійською мовою вчених і практиків, які цікавляться наукою. Монографія відображає результати наукових досліджень членів кафедри, її аспірантів, докторантів та ін. Визначено, обґрунтовано та перевірено ефективність нових наукових підходів співробітників кафедри до трансформації освіти різних рівнів в Україні (формальної, неформальної, інформальної), визначення нових категорій і методів, технологій, моделей, педагогічних умов підвищення ефективності освіти в сучасних умовах, що становлять наукову новизну монографії [25].

У монографії «Обдарованість і творчість особистості. Американський підхід» висвітлено американський підхід до проблем обдарованості й творчості учнівської молоді. Ґрунтовно проаналізовано філософські, педагогічні та психологічні праці сучасних учених США з цієї проблематики. Особливо детально розглянуто ті роботи, у яких запропоновано різні підходи до тлумачення поняття обдарованості, описано психологічні особливості обдарованої особистості, методи виявлення обдарованих дітей, методологічні засади та стратегії їх навчання. На цій методологічній базі схарактеризовано внесок американських учених у трактування творчого потенціалу обдарованої особистості. Зосереджено увагу на висвітленні американського розуміння проблем обдарованості й творчості. Проаналізовано філософські, педагогічні та психологічні праці сучасних американських учених, які працюють у цій галузі. Значну увагу приділено розгляду різних підходів до визначення й тлумачення поняття обдарованості в американській науковій думці. Досліджено, як американські вчені трактують обдарованість, які критерії вони використовують для її ідентифікації. Детально описано психологічні характеристики, притаманні обдарованим дітям і підліткам, на основі американських досліджень (особливості мислення, емоційна сфера, мотивація

тощо). Розглянуто і систематизовано методики, які використовуються в США для ідентифікації обдарованих здобувачів освіти. Констатовано, що до них належать різні тести, спостереження, опитування, експертні оцінювання тощо. Проаналізовано методологічні принципи та конкретні стратегії, які застосовуються в американській освітній системі для навчання обдарованих дітей (диференційоване навчання, індивідуальні освітні траєкторії, програми збагачення, прискорене навчання тощо). Схарактеризовано внесок американської науки у розуміння та розвиток творчого потенціалу обдарованої особистості. Розглянуто концепції, що стосуються взаємозв'язку обдарованості та креативності. Наголошено на практичній цінності дослідження, оскільки у ньому наведено систематизацію знання та досвід американських фахівців, які працюють з обдарованими дітьми. Підсумовано, що результати дослідження є цінним джерелом для розуміння сучасних концепцій і практик роботи з обдарованими дітьми в контексті американської педагогічної та психологічної науки [22].

У монографії «Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості» розкрито зміст і структуру когнітивних та особистісних чинників обдарованості, критерії й показники її прояву, характер взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників обдарованості відповідно до її типів (інтелектуальної, образотворчої, музичної) та віку особистості (від дошкільників до здобувачів вищої освіти). Наголошено на важливості розв'язання проблеми створення моделі, яка б розкривала зазначений взаємозв'язок у структурі обдарованої особистості. Виявлено, що логіка розвитку психологічної науки потребує встановлення характеру взаємозв'язку інтелекту, здібностей, креативності з особистісними характеристиками у структурі обдарованості. З'ясовано взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості на етапах вікового зростання індивіда (зокрема, від дошкільників до здобувачів вищої освіти). Розглянуто суть концептуальної ідеї дослідження як уявлення про взаємопов'язаність когнітивних та особистісних чинників, характер якої (стимулюючий або гальмівний) зумовлює особливості

функціонування та розвиток обдарованої особистості. Висунуто загальну робочу гіпотезу дослідження, яка базується на припущенні, що рівень розвитку обдарованості зумовлюється як рівнем сформованості когнітивних механізмів, так і особистісних якостей індивіда. Підкреслено, що при цьому домінування одного з базових складників обдарованості (когнітивної або особистісної) може блокувати її прояви. Наголошено, що центральними моментами дослідження є, по-перше, визначення критеріїв обдарованості, по-друге, створення методичного комплексу, придатного для психодіагностики обдарованості на етапах онтогенетичного розвитку індивіда. Зазначено, що дослідження здійснювалося у два етапи: на першому – визначалися психологічна суть проблеми, підходи та засоби її розв'язання; на другому – проводилось емпіричне вивчення особливостей прояву взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості на етапах вікового зростання індивіда [7].

У монографії «Науково-методичні засади особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників» розглянуто концептуальну модель, методичний і програмний інструментарій оцінювання змін структури особистісних якостей інтелектуально обдарованих здобувачів освіти старших класів, а також психолого-педагогічні умови та засоби реалізації особистісного розвитку здобувачів освіти старшої школи, що дасть можливість поліпшити якість ідентифікації та прогнозування розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників з рекомендаціями для можливої індивідуалізації навчання обдарованих дітей. Запропоновано програму тренінгових занять для особистісного розвитку старшокласників задля психолого-педагогічного супроводу інтелектуально обдарованих здобувачів освіти. Описано теорію і методологію особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників (система управління розвитком інтелектуально обдарованих старшокласників у закладі загальної середньої освіти; філософсько-освітні аспекти особистісного розвитку інтелектуально обдарованої дитини; теоретичні конструкти обдарованості як категоріально-поняттєвий контекст дослідження розвитку інтелектуально обдарованої особистості; методологічний підхід у

психолого-педагогічному вивченні інтелектуальної обдарованості особистості у взаємозв'язку з іншими її властивостями; психологічні основи особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників) та емпіричні показники взаємозв'язку компонентів особистісного розвитку інтелектуально обдарованих здобувачів освіти старшої школи (емпіричне дослідження досвідного складника особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників; мотиваційна сфера особистості та рівень розвитку інтелектуальних здібностей старшокласників; виявлення інтелектуально-характерологічних якостей інтелектуально обдарованих старшокласників; рефлексивний компонент інтелектуально обдарованих старшокласників; емоційний інтелект в структурі особистості інтелектуально обдарованого старшокласника; особливості інтелектуально обдарованих старшокласників: психофізіологічні прояви) [15].

У монографії «Практичний інтелект учнівської молоді: діагностика обдарованості» здійснено аналіз суті обдарованості в українському та закордонному наукознавстві, виокремлено нові концепції взаємодії інтелекту й творчості. Обґрунтовано практичний інтелект з урахуванням праць Л. Виготського, Р. Штернберга та інших видатних психологів. Актуалізовано традиційні методи діагностики і показано значення проєктної творчості учнівської молоді для виявлення практичного інтелекту. Сформульовано концептуальні засади діагностики практичного інтелекту здобувачів освіти у контексті українського наукознавства. Наголошено, що суспільна потреба близького майбутнього передбачає нестандартні міжособистісні та нестандартні аналітичні професії, які потребують розвитку практичного інтелекту учнівської молоді, тому значення практичного інтелекту на сучасному етапі є надзвичайно важливим. Здійснено обґрунтування теоретико-методичних засад діагностики практичного інтелекту учнівської молоді; проаналізовано положення теорій «втіленого пізнання» (Embodied Cognition), «потрійного інтелекту» Р. Штернберга та наукових доробків інших дослідників; виокремлено ключові особливості практичного інтелекту – адекватного самооцінювання юнаками й дівчатами власних слабких і сильних сторін та здатності до практичної

самореалізації; актуалізовано соціологічні засади діагностики практичного інтелекту. З метою досягнення суті практичного інтелекту в складному психічному утворенні, що має назву «обдарованість», необхідним є з'ясування особливостей творчого потенціалу людини, а саме здібностей, обдарованості, талантів, геніальності. Зазначено, що здібності – це відмінності не лише у вираженості певної функції, а й у вияві ступеня якісних сторін функцій у різних людей. Підкреслено, що рівень прояву кожної якісної сторони визначають сукупністю певних задатків (чим більше їх є в людини, тим більш виразною є здібність). Підсумовано, що відмінності між людьми виявляються в різному рівні проявів психічних характеристик, а психофізіологічна функція сама по собі і є здібністю [19].

У дисертації К. Андросович «Психологічні основи соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму» подано теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму. Запропоновано концепцію дослідження, яка забезпечила можливість системного розкриття соціально-психологічних основ процесу соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму з урахуванням психо- та соціогенези. Проведено теоретико-методологічний аналіз провідних концепцій (адаптивної, рольової, критичної, когнітивної, соціального навчання, психоаналітичної, психодинамічної) і моделей соціалізації обдарованої особистості у науковому просторі та узагальнено, що соціалізація – це міждисциплінарна категорія, яка охоплює спеціально організовані та спонтанні соціальні процеси, в результаті яких людина засвоює систему норм і цінностей, що дають їй змогу формуватися як особистості, ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням, функціонувати як повноцінний член суспільства, при цьому результатом соціалізації особистості є її соціалізованість. Наголошено, що в умовах сучасного соціуму з його трансформаційними змінами та глобальною інформатизацією особливої уваги потребує проблема соціалізації обдарованої учнівської молоді як вагомого інтелектуально-творчого потенціалу країни. Соціалізацію обдарованої учнівської молоді визначено як:

❖ процес її входження у світ трьох конкретних соціальних зв'язків та інтеграції у різні типи соціальних спільнот через культуру, зразки поведінки, соціальні норми та цінності, на основі яких формуються соціально значущі риси, необхідні для успішного функціонування та творчої самореалізації в соціумі;

❖ процес, за допомогою якого засвоюється соціальний досвід суспільного (та віртуального) оточення, і через формування власного «Я» проявляється унікальність особистості обдарованої молоді людини; це є формування передумов її залученості у коло міжсуб'єктних відносин та вилучення з цього кола (автономізація).

Показано, що у дискурсі соціалізації обдарованої учнівської молоді має враховуватися позитивний світовий досвід її підтримки та супроводу в цьому процесі. Артикульовано увагу на тому, що актуальною й затребуваною у часі є концептуалізація проблеми соціалізації обдарованої учнівської молоді у соціально-психологічній парадигмі. Надано концептуальне соціально-психологічне обґрунтування проблеми соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму (системно-інтегративний, генетичний, суб'єктно-діяльнісний, особистісно-компетентнісний підходи). Доведено необхідність і перспективність застосування проєктно-модульного підходу до процесу соціалізації обдарованої учнівської молоді та побудови структурно-функціональної моделі соціально-психологічного супроводу цього процесу із визначенням мети, завдань, функцій, технологій, рівнів здійснення та його результативності, зокрема у напрямі запобігання деструктивній соціалізації обдарованої учнівської молоді в інтернет-просторі, через розвиток альтернативної діяльності та створення безпечного середовища на мікро-, мезо-, макрорівнях (індивідуальному, сімейному рівнях, рівні однолітків, рівні освітньої установи, суспільному рівні), що забезпечує умови для самовизначення й самореалізації обдарованої учнівської молоді (усіх типів обдарованості) в процесі її соціалізації, з одночасним розвитком ключових компетенцій (соціальної, інформаційно-комунікаційної), зокрема у процесі проходження низки соціальних та навчально-проєктних практик [2].

Методичні рекомендації «Особливості реалізації особистісного потенціалу обдарованих учнів під час навчання в умовах воєнного стану» містять методики для реалізації особистісного потенціалу обдарованих здобувачів освіти в умовах воєнного стану. Висвітлено особливості розвитку лідерського потенціалу обдарованих здобувачів освіти та представлено технології розвитку інтелектуально-дослідницького і морально-духовного потенціалу обдарованої особистості в рамках проєктів, реалізованих під час широкомасштабного вторгнення РФ на територію України. Розглянуто методи логотерапії в роботі зі здобувачами освіти для стабілізації психоемоційного стану та профілактики розладів невротичного та психотичного спектрів. Зауважено, що освітні можливості для обдарованих здобувачів освіти під час воєнного стану мають бути адаптовані до особливих умов і загроз, які супроводжують війну. Запропоновано науковий підхід до розв'язання цієї проблеми, що передбачає комплекс психолого-педагогічних засобів. Наголошено, що загальний підхід до розвитку обдарованих здобувачів освіти у воєнних умовах має бути гнучким й адаптованим до конкретних потреб та реалій. Важливо забезпечувати підтримку, ресурси та навчання, що допомагають обдарованим учням розвивати свій потенціал та бути успішними за будь-яких умов. Схарактеризовано методи психологічного втручання, психологічні прийоми та технології дистанційного навчання, які допоможуть розвивати потенціал обдарованих здобувачів освіти в умовах воєнного стану і забезпечувати їм можливість реалізовувати свої здібності та здобувати нові навички в освітньому середовищі. Висвітлено досвід авторів щодо реалізації методики розвитку лідерських якостей в умовах воєнного стану, складником якої є здійснення проєктів, спрямованих як на соціальний та інтелектуальний, так і духовно-моральний розвиток обдарованих учнів, що є основою запобігання можливим розладам невротичного та психотичного характеру та їх подолання. Так, розглянуто один із засобів розвитку інтелектуально-дослідницького (здійснення проєкту в системі МАН) та морально-духовного потенціалу (розроблення й реалізація проєкту з музейної педагогіки) обдарованих здобувачів освіти. Для психологічної стабілізації та

можливої корекції психоемоційних станів запропоновано метод групової дерефлексії, який розроблено австрійським психотерапевтом В. Франклом ще в роки після Другої світової війни як метод індивідуальної терапії для усунення порушення психоемоційних розладів. Наголошено, що у подальшому цей метод у рамках групової роботи широко зарекомендував себе як дієвий механізм профілактики психоемоційних деформацій та один із методів терапії, принагідний для застосування як у широкому колі (від шкільного до родинного), так і спеціалізованому [3].

3. Генерування стратегій обдарованості в українській науковій періодиці

У статті «Про дистанційну форму діяльності Інституту обдарованої дитини НАПН України в умовах пандемії Covid-19» розкрито основні напрями онлайн-діяльності Інституту обдарованої дитини НАПН України в умовах карантину, який запроваджено з метою протидії поширенню коронавірусної інфекційної хвороби COVID-19. Зазначено, що Інститут обдарованої дитини НАПН України має значний досвід дистанційної комунікації та дистанційного науково-методичного супроводу розвитку обдарувань у дітей і молоді. Зазначено, що вже не один рік функціонує Всеукраїнський освітній інтернет-портал «Острів знань», який створено науковими працівниками Інституту. Звернуто увагу на те, що матеріали порталу призначені допомогти працівникам закладів освіти в організації дистанційного навчання з метою розвитку пізнавальних інтересів здобувачів освіти, їхніх інтелектуальних і творчих здібностей. Стверджено, що науковці Інституту розробили онлайн-ресурс для діагностування рівня здібностей, професійних інтересів і схильностей учнів. Акцентовано, що пандемія Covid-19 спонукала до інтенсивного пошуку нових моделей взаємодії у межах науково-методичного супроводу освіти обдарованих дітей. Йдеться про те, що у період протиепідемічних заходів, запроваджених урядом України, працівники Інституту посилили свою присутність на цифрових платформах, здійснюючи онлайн-консультування педагогічних працівників з проблем навчання обдарованих здобувачів освіти. Окремим напрямом

наукової діяльності стало проведення вебінарів, де висвітлюються новітні тренди освіти обдарованої дитини [14].

У статті «Обдарованість: психолого-педагогічний аспект» надано визначення обдарованості, яке ускладнюється ще й тим, що не всі обдаровані діти однакові. Підкреслено, що це не гомогенна група, навпаки, у цьому випадку мова йде про гетерогенність. Зазначено, що зарубіжні вчені, наприклад, виокремлюють надобдарованих, талановитих, геніальних учнів, які мають випереджальний інтелектуальний розвиток. Надобдарованість, на їхню думку, має відносно постійний і стабільний статус, а інтелектуально обдаровані діти швидше за однолітків набувають інтелектуальних компетенцій, швидше й точніше починають оволодівати різними типами мислення. Зауважено, що нині серед науковців не існує єдиного підходу до визначення поняття «обдарованість». Стверджено, що в українській науці це ускладнюється ще й тим, що не існує поняття для визначення дітей, які відрізняються від однолітків високим рівнем розвитку інтелекту та особистісними якостями. Схарактеризовано: моделі, що базуються на здібностях; моделі, що базуються на результатах діяльності; когнітивні моделі; соціокультурні моделі. Наголошено, що важливо звертати увагу, на яку саме групу надобдарованих дітей розрахована така система, на якій моделі обдарованості вона ґрунтується [24].

У статті «Трансформація підходів до навчання обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти України (друга половина XX ст.)» висвітлено історіографію підходів до навчання обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти України другої половини XX ст. Розглянуто передумови розвитку спеціалізованих закладів освіти для обдарованих учнів. Акцентовано увагу на роботі факультативів, появі профільних класів і закладів освіти нового типу. Наголошено, що проблема розвитку обдарованості здобувачів освіти у школах за радянських часів практично не досліджувалася. Підкреслено, що основне завдання масової школи полягало у формуванні людини, здатної лише виконувати поставлені завдання. Зазначено, що для роботи з найбільш «перспективними» здобувачами освіти, з яких потім

виростали талановиті «гвинтики системи», створювалися палаци піонерів, станції юних техніків, юних натуралістів тощо. Встановлено, що зарахування майбутніх учнів до гімназій, ліцеїв та інших спеціалізованих закладів загальної середньої освіти здійснювалося за підсумками конкурсу атестатів, і лише в 1994 р. затверджено Інструкцію про порядок приймання учнів на конкурсній основі. Зазначено, що українська освіта в умовах «перебудови» й становлення незалежності розвивалася на тлі суперечності між зміною комуністичної ідеології на гуманістичну та в умовах соціальної і фінансової кризи. Доведено, що в період зміни освітнього законодавства в усіх нормативно-правових актах наголошувалося на важливості пошуку талантів і необхідності зміни підходів до навчання обдарованих здобувачів освіти. Проаналізовано внесок провідних науково-дослідних установ і психологічної служби України у формування нових підходів до діагностування, адаптації і навчання обдарованих здобувачів освіти. З'ясовано, що в 1990-х рр. в Україні швидко розвивалася мережа спеціалізованих закладів освіти, у яких за результатами конкурсних випробувань навчалися найбільш обдаровані діти. Перспективи подальших досліджень визначено в розкритті особливостей роботи з обдарованими учнями в профільних закладах загальної середньої освіти України на початку XXI ст. [16].

У статті «Сучасні підходи до розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів у роботі з академічно обдарованими учнями» схарактеризовано суть психолого-педагогічної компетентності педагога та проаналізовано її основні компоненти. Здійснено аналіз основних наукових досліджень в окресленому напрямі, спрямованих на розкриття теоретичних засад підготовки педагогічних працівників. Обґрунтовано сучасні підходи щодо формування означеної компетентності педагогів у роботі з академічно обдарованими учнями. Зазначено, що коли йдеться про обдарованих дітей, спостерігається суперечність між соціальною потребою в їх розвитку та відсутністю системи цілеспрямованої підготовки майбутніх педагогів до роботи з цією категорією дітей. Виявлено, що компонентами готовності педагогів до роботи з обдарованими здобувачами освіти є: позитивна мотивація, достатній

рівень професійно-педагогічної компетентності, рефлексія і корекція. З'ясовано, що удосконалення психолого-педагогічної компетентності вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, зокрема з академічно обдарованими, підвищення їх наукового та загальнокультурного рівнів здійснюється через систему методичної роботи та самоосвіту. Розкрито феноменологічний аналіз поняття «робота з обдарованими учнями», а також суть психолого-педагогічної компетентності сучасного педагога. Наголошено, що у розвитку психолого-педагогічної компетентності педагога, який працює з академічно обдарованими здобувачами освіти, важливу роль відведено самовдосконаленню, професійному та особистісному самопізнанню, формуванню власних професійних позицій. Означену компетентність розглянуто як інтегративне особистісне утворення, що характеризується наявністю сукупності теоретичних психолого-педагогічних знань, практичних умінь і навичок здійснення освітнього процесу, сформованістю необхідних особистісних якостей, здатністю розв'язувати різноманітні професійно-педагогічні ситуації і запобігати конфліктним ситуаціям, що сприятиме виконанню на високому рівні професійних обов'язків [17].

У статті «Особливості роботи з обдарованими дітьми в закладі позашкільної освіти» йдеться про науково-методичний супровід підготовки керівника гуртка закладу позашкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми. Наголошено на принципах педагогічної творчості педагога та творчих методах, що сприяють ефективній роботі з обдарованими дітьми. Розкрито поняття «обдарована дитина», висвітлено сфери обдарованості та завдання педагогічного супроводу обдарованих дітей, подано різні думки про феномен обдарованості дитини. Зауважено, що розвиток обдарованості здобувачів освіти залежить від професійного рівня педагогів, які їх навчають, та використання креативних методів в освітньому процесі. Підкреслено, що практика педагогічної діяльності потребує використання нових навчальних технологій, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості. Подано план роботи з обдарованими дітьми та акцентовано на тому, що в роботі з ними

необхідно враховувати їхні психологічні особливості, володіти відповідними прийомами роботи з ними. Надано поради щодо творчої діяльності вихованців під час проведення різних видів масових заходів, відкритих і семінарських занять, свят, під час опрацювання програмового матеріалу тощо [23].

У статті «Сучасні інновації та тренди в науковій освіті обдарованих учнів» виокремлено несприятливі для життєдіяльності суспільні умови, що потребують перегляду усталених педагогічних підходів до супроводу розвитку обдарованості здобувачів освіти у процесі набуття наукової освіти. Подано авторське розуміння суті повноцінної обдарованості сучасної учнівської молоді. Наголошено на реалізації педагогічного принципу «потрійності сутнісних сил обдарованого єства», що полягає в синтезі тілесного, сенсорного, вербального пізнання довкілля та сприяє визріванню проєктно-творчої обдарованості здобувачів освіти. Зосереджено увагу на цифрових технологіях розвитку сучасного покоління обдарованих учнів, які схильні до кліпового світосприймання довкілля. Розкрито суть «кліпового мислення» як здатності особи швидко перемикатися між різними за сенсом фрагментами інформації та швидко її обробляти «множинним інтелектом». З'ясовано лексичне значення англійського терміна «мультимедіа/multimedia», що дослівно перекладається як «множинні середовища». Зазначено, що множинному інтелекту обдарованих осіб із кліповим мисленням має відповідати множинне середовище сучасної мультимедійної педагогіки. Визначено головні чинники розвитку інноваційного напрямку «нейронної освіти», а також виклики «кліпового мислення» сучасного покоління обдарованої учнівської молоді. Обґрунтовано як інноваційний педагогічний супровід розвитку обдарованості учнів у науковій освіті пов'язано зі Steam-підходом. Запропоновано до практичного застосування сучасні моделі навчання обдарованих учнів у науковій освіті. Розкрито роль цифрових технологій у контексті розвитку сучасного покоління обдарованих здобувачів освіти, зокрема йдеться про сучасні технології подання інформації для осіб, схильних до кліпового мислення, – це мультимедіа у вебдизайні (UI/UX-дизайні). Підкреслено, що множинному інтелекту обдарованих осіб має

відповідати множинне середовище сучасної мультимедійної педагогіки. Наголошено, що у сайтобудові (мультимедійному дизайні) та інтернет-просторі «мультимедіа» позначає взаємопідсилення кількох інформаційних потоків: вербального (звукового й текстового), сенсорного (креативного візуалу), структурного (2D- і 3D-моделювання в анімації) [8].

У статті «Формування ключових компетенцій обдарованих студентів у процесі вивчення іноземних мов за допомогою Steam-підходу та цифрових технологій» досліджено можливості Steam-підходу та цифрових технологій у формуванні ключових компетенцій обдарованих здобувачів вищої освіти під час вивчення іноземних мов. Розглянуто значення інтеграції дисциплін та використання сучасних технологій для розвитку в них творчого потенціалу, критичного мислення та міждисциплінарного знання. Зазначено, що обдаровані студенти можуть брати участь у проєктах, які потребують використання іноземної мови під час дослідження складних тем у науці, технологіях або мистецтві, що сприяє глибшому розумінню як мови, так і змісту. Констатовано, що обдаровані здобувачі вищої освіти мають високий потенціал для розвитку, проте їхні потреби часто виходять за рамки традиційних методів навчання. Аргументовано, що сучасні наукові дослідження в області освіти засвідчують, що інтеграція мистецтва в Stem дає можливість розвивати не лише специфічні технічні навички, а й підвищує творчий потенціал, формує емоційний інтелект. Підкреслено, що Steam-підхід є ефективним інструментом для формування ключових компетенцій обдарованих студентів у процесі вивчення іноземних мов. Завдяки міждисциплінарним зв'язкам, інтеграції науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики, цей підхід стимулює критичне мислення, творчість і співпрацю, роблячи навчання більш змістовним і прикладним. Зазначено, що використання Steam-проєктів сприяє поглибленню знань мови через роботу з реальними завданнями, що перетворює вивчення іноземної мови на інструмент для розв'язання проблем і досягнення конкретних цілей. Цифрові технології, інтегровані у Steam-підхід, відкривають нові можливості для персоналізації освітнього процесу, розвитку цифрових компетенцій і

підвищення самостійності здобувачів освіти, доступу до автентичних ресурсів, а інтерактивні онлайн-платформи та мобільні додатки дають змогу практикувати мову в реальному часі, що позитивно впливає на засвоєння лексики, граматики та культурних аспектів. Підсумовано, що Steam-підхід у поєднанні з цифровими технологіями створює багатий, комплексний освітній простір, що сприяє обдарованим студентам стати компетентними, впевненими та мотивованими користувачами мови, здатними ефективно застосовувати свої знання в реальних життєвих ситуаціях [5].

У статті «Вплив сучасної освіти на розвиток обдарованої особистості» розглянуто розвиток обдарованої особистості в сучасній системі освіти та внесок учителя у формування її обдарованості. Досліджено проблему впливу освіти на розвиток обдарованої особистості, можливості забезпечення освітнього процесу та змісту освіти як засобу формування особистості. Досліджено основні підходи до проблеми підготовки педагогів у роботі з обдарованими дітьми та молоддю. Проаналізовано забезпечення освітнього процесу в контексті розвитку обдарованої особистості, розглянуто зміст освіти як засіб розвитку обдарованої особистості та формування її базової культури. Уточнено зміст терміна «обдарованість»; визначено концептуальні підходи до освіти в галузі педагогічної діяльності; обґрунтовано теоретичні засади освіти та роль педагога в ній, а також особливі чинники, що впливають на розвиток обдарованої особистості; розкрито критерії освіченості та культурної ідентифікації обдарованої особистості. Зазначено, що підтримка і розвиток обдарованих дітей є дуже важливою та актуальною темою для досліджень і створення нових методик в освіті. Наголошено не лише на важливості підтримки обдарованих дітей, а й на необхідності змін у системі освіти для них. Зауважено, що першочерговим завданням системи навчання є персоналізований підхід до кожного здобувача освіти та розвиток зворотного зв'язку з ним. Встановлено, що важливим аспектом також є розвиток творчого мислення дітей та підвищення їхньої мотивації. Підсумовано, що система освіти має ґрунтуватися на законодавчій і науково-методичній базі, здійснювати підготовку закладів вищої

освіти до цієї діяльності, передбачати ресурсне забезпечення, мати суспільне визнання та матеріальне заохочення обдарованої молоді та їхніх наставників, включати соціальну складову. Підкреслено, що від розв'язання цих завдань значною мірою залежить розвиток країни і нації [1].

У статті «Робота з обдарованими дітьми в системі загальної середньої освіти в умовах цифровізації: за і проти» висвітлено питання роботи з обдарованими дітьми в системі загальної середньої освіти в умовах цифровізації як тренд та необхідність в сучасних реаліях. Здійснено огляд мережі цифрових ресурсів, призначених для задоволення освітньо-пізнавальних потреб обдарованих здобувачів освіти, психолого-педагогічного супроводу їхнього розвитку. Розкрито роботу з обдарованими дітьми в системі загальної середньої освіти в умовах цифровізації. Зауважено, що для успішної цифровізації мають органічно поєднуватися формування цифрового освітнього середовища як сукупності цифрових засобів навчання, онлайн-курсів, електронного освітнього контенту, різноманітних цифрових ресурсів і сервісів та глибокої модернізації освітнього процесу. Зазначено, що сучасний вчитель, крім цифрової компетентності, має володіти сучасними психологічними методами і прийомами, використовувати навички саморегуляції та практики зниження тривожності, щоб будь-яку критичну ситуацію за правильного підходу перетворити в ресурсну [11].

4. Закордонний досвід упровадження стратегій розвитку обдарованої особистості: цифрові пріоритети педагогічної науки

У праці «Соціальний та емоційний розвиток обдарованих дітей» вміщено вичерпний огляд емпіричних досліджень соціального та емоційного розвитку обдарованих дітей, здійснених провідними фахівцями у цій галузі. Досліджено кілька особливостей, які роблять дослідження основним текстом про те, що ми знаємо про соціальний та емоційний розвиток обдарованих дітей. Так, у роботі зроблено найважливіші висновки емпіричних досліджень з цієї теми та розглянуто відмінності, які спостерігалися в різних культурних

групах або глобальних контекстах. У цьому службовому виданні Національної асоціації обдарованих дітей розкрито результати за підсумками емпіричного дослідження соціального та емоційного розвитку обдарованих дітей. Видання містить потрібну й цікаву інформацію, а саме: теорії соціального та емоційного розвитку обдарованих дітей; соціально-емоційні характеристики творчо та художньо обдарованих дітей; потенційні сфери соціального чи емоційного ризику. Окреслено особистісні й соціальні проблеми обдарованих особистостей: недостатня успішність обдарованих; життя посередині – висока творча та емоційна вразливість; обдаровані діти та знущання; суїциди серед обдарованих. Важливим є розділ щодо створення підтримувального середовища для розвитку талановитих дітей, яке передбачає залучення батьків до цього процесу як перспективна підтримка та втручання тощо [29].

У статті «Дизайн для досвіду» автор спирається на філософію, психологію, дослідження об'єктів та теорію дизайну, щоб сформулювати перетин дизайн-мислення та людського досвіду. Розглянуто міркування про дизайнерів та їхніх думок про суміжні галузі, коли вони часто згадують антропологію, когнітивну науку, психологію, інформатику тощо, але філософію зазвичай опускають. Розкрито риторичне питання про філософію як внесок у розуміння дизайну, особливо коли феноменологія, філософське вивчення людського досвіду, зробила такий великий внесок у розуміння взаємозв'язку між людьми та технологіями. Висвітлено застосування феноменологічного мислення до дизайну, щоб краще зрозуміти, що роблять дизайнери (особливо ті, кого можна назвати «дизайнерами досвіду») у своїй повсякденній роботі. Підкреслено, що такі дії, як тестування користувачів, прототипування, ескізи, моделі взаємодії, персони, інтерв'ювання, етнографія, партисипативний дизайн та процеси, зокрема такі, як дизайн-мислення та lean UX, мають феноменологічне коріння. Висвітлено такі зв'язки та досліджено, як вони сприяють розробленню кращого досвіду, пропонуючи читачеві нові способи мислення про дизайнерів та нові стратегії

проектування систем як для сучасних, так і для майбутніх сценаріїв. Т. Вендт вважає, що його праці сприятимуть дослідженню проблеми досвіду проектування (проектування «тут і тепер»), оскільки дизайн досвіду поки що лишається новітньою науковою галуззю. Ним наголошено, що втілення філософії через дизайн – це початок «практичної методології» наукових досліджень з практичного інтелекту. Підкреслено, що дизайн досвіду є загальним терміном, що описує колективні дії безлічі методів проектування, зокрема проєктні дослідження, дизайн-взаємодії, візуальний дизайн, промисловий дизайн, дизайн інтерфейсу, (інформаційну) архітектуру тощо. Визначено, що дизайн – це «творення філософії своїми руками», а критичний і спекулятивний дизайн, дизайн послуг, онтологічний дизайн, дизайнерське мислення і системний дизайн є надто «застиглими» для втілення ідей в практику «тут і тепер». Стверджено, що практика має стати проєктною. Підсумовано, що дизайн охоплює реалізацію теорії через «тілесне пізнання», тобто проєктні технології стають засобами пізнання довкілля й самопізнання власного ества [32].

У статті «Концепція креативності іспанських вчителів» розкрито роль учителів щодо сприяння розвитку креативності здобувачів освіти у класах, оскільки креативність стала цінною навичкою в наші дні. Зазначено, що вчителі є фундаментальними стовпами, на яких тримається національна освіта. Їхні переконання, очікування, страхи та занепокоєння щодо нової методики навчання визначатимуть як впровадження, так і успіх таких методологій. Наголошено на кращому розумінні явних і неявних теорій креативності, яких дотримують вчителі, а також видах діяльності та завданнях, які зазвичай використовують для розвитку креативності. Зазначено, що у дослідженні брали участь 29 осіб віком від 21 до 50 років ($M = 35,63$ $SD = 14,36$). Вони мали різний ступінь досвіду викладання та заповнили анкету, в якій відповіли на запитання про їхні попередні знання щодо креативності, педагогічний досвід та переконання, пов'язані з креативністю. Обговорено результати у порівнянні з аналогічними

дослідженнями, які аналізували переконання вчителів щодо креативності. Зауважено, що, оскільки конкретні види діяльності та завдання, що пропонуються для роботи з дітьми, є важливими, не слід недооцінювати ще один важливий елемент у цьому рівнянні – вчителя. Акцентовано увагу на тому, що ставлення вчителів до креативності та їхні знання про неї визначатимуть, як вона (креативність) буде розвиватися в класі. Звернуто увагу на те, що, незалежно від наявності стандартизованих заходів і спеціальних навчальних програм, сприяння розвитку креативності в класі залежатиме від здатності педагога виявляти творчий потенціал здобувачів освіти, розпізнавати їхні творчі результати, заохочувати особистісні якості та когнітивні процеси, які пов'язані з креативністю, і, нарешті, структурувати освітнє середовище таким чином, щоб воно було сприятливішим для креативності. Зазначено, що коли метою є сприяння креативності в освітніх умовах, важливо з'ясувати два питання, які потребують уваги: ступінь, до якого навчання готує вчителів з успішного виконання завдання щодо виявлення та сприяння креативності в класі, та теорії і переконання вчителів щодо креативності й чинники, які, як виявлено, впливають на неї. У підсумку зазначено: щоб сприяти розвитку творчості здобувачів освіти, педагогам необхідно визначати характеристики творчої особистості, розпізнавати творче виробництво, розуміти когнітивні процеси, що використовуються творчими учнями, і, зрештою, створювати середовище, яке сприяє інтересам дитини [26].

У статті «Сучасні дослідження соціального та емоційного розвитку обдарованих та талановитих учнів: гарні новини та майбутні можливості» висвітлено результати дослідження, проведеного цільовою групою психологів і дослідників у галузі освіти, пов'язаних з Національною асоціацією обдарованих дітей та Національним дослідницьким центром обдарованих та талановитих. Зазначено, що здібні учні, як правило, щонайменше так само добре адаптовані, як і будь-яка інша група молоді. Однак виявлено, що обдаровані й талановиті здобувачі освіти можуть

зіткнутися з ситуаціями, які можуть бути джерелом ризику для їх соціального та емоційного розвитку. Деякі з цих проблем виникають через невідповідність освітнього середовища, яке не реагує на темпи й рівень навчання та мислення обдарованих учнів. Інші проблеми з'являються через несприятливе соціальне, шкільне чи домашнє середовище. Розглянуто поточні дослідження з питань соціального та емоційного розвитку обдарованих і талановитих здобувачів освіти, а також запропоновано стратегії покращення їхнього шкільного досвіду. Надано пропозиції щодо оцінювання освітніх програм на основі сильних сторін та інтересів учнів, що може допомогти обдарованим учням реалізувати свій потенціал. Підсумовано сучасні дослідження соціальних та емоційних характеристик обдарованих особистостей з надією, що дослідники, які цікавляться обдарованими й талановитими учнями, розглянуть використання позитивної психології (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000; Sheldon & King, 2001) для максимального розуміння та заохочення талантів дітей з високим потенціалом розвитку. З'ясовано із поточних досліджень, що обдаровані й талановиті здобувачі освіти становлять різноманітну групу людей, які мають здібності в одній або кількох сферах, тобто є досить розвиненими та потребують змін у шкільному середовищі, зокрема таких, як навчальна програма та поведінка вчителів. Зауважено, що загальноприйняте федеральне визначення обдарованості (Ross, 1993) свідчить про їхні «інтелектуальні, творчі та/або мистецькі сфери, незвичайні лідерські здібності або досконалість у певних академічних галузях» та акцентує, що «видатні таланти присутні у дітей та молоді з усіх культурних груп, у всіх економічних верствах та у всіх сферах людської діяльності» (с. 26) [30].

У праці «Індивідуалізація навчання» супроводжувальні онлайн-модулі є результатом проєктних зусиль – не кінцевою точкою, а проміжним результатом постійного дискурсу про навчання, викладання та їх взаємодію в інтересах якісних шкіл і якісного викладання. Розкрито онлайн-модулі, які можна використовувати як факультативні модулі EPICT (www.virtuelle-

ph.at/individualisieren-lernen). Відкрито дискусію про те як зробити свій внесок, продовжувати вчитися і думати про майбутнє здобувачів освіти, які є незалежними особистостями, відрізняються мовою, статтю та соціальним походженням, інтересами й талантами, знаннями й здібностями. Зазначено, що «гетерогенність» є нормою в школах. Констатовано, що електронне навчання пропонує багато можливостей для сучасного та захоплюваного викладання і в особливий спосіб сприяє індивідуальному навчанню. Підкреслено, що сучасні засоби комунікації сприяють формуванню навчальних спільнот поза межами класу, здобувачі освіти зміцнюються у своїй самоорганізації, що впливає й на зміни у професії вчителя, який дедалі частіше стає провідником для самостійних учнів і вихованців. Узагальнено багаторічний досвід двох мереж електронного навчання eLSA та eLC у використанні нових медіа для індивідуалізації уроків. Зауважено, що кожна людина є унікальною. Зауважено, що вік, рівень розвитку, таланти, колір шкіри, стать – кількість відмінних рис не піддається обчисленню. Йдеться про індивідуальне навчання як компанію на трьох етапах проєкту. Визначено індивідуальне навчання як сценарій змішаного навчання. Підсумовано, що важливо визнавати всі часто різні результати навчання і враховувати їх в загальному оцінюванні, а також використавши елементи самооцінювання, можна загострити в здобувачів освіти критичну думку на власний освітній процес і надихнути їх на навчання. Наведено опис результатів опитування здобувачів освіти щодо оцінювання їхніх робіт [27].

У статті «Чинники, що впливають на освіту обдарованих дітей, та роль цифрових технологій» зазначено, що обдаровані здобувачі освіти мають певні характеристики, які найчастіше чітко проявляються, і відрізняють їх від пересічних однокласників, оскільки, маючи інші освітні потреби, вони потребують особливої турботи та підтримки з боку шкільного середовища. Наголошено, що школа може бути поруч із цими учнями, а диференційоване навчання є найважливішим кроком у сприянні їхньому розвитку інтересів, соціально-емоційному розвитку, а також використанню їхніх здібностей.

Школа, хоча й орієнтована на пересічного учня, може підтримувати обдарованих здобувачів освіти через диференційоване навчання, використання нових технологій та формування робочих груп, щоб розвивати їхнє творче та критичне мислення та інтегрувати їх у шкільну спільноту. Акцентовано, що в жодному разі не варто забувати, що харизматичні діти – це теж діти, які потребують рівних освітніх можливостей з усіма учнями в класі. Як було встановлено багатьма дослідниками, що такі здобувачі освіти, за умови своєчасного виявлення їхніх здібностей, можуть мати успішне й щасливе життя. Проте одним з елементів, пов'язаних з цією точкою зору, є те, що на особистість людини впливає кращий досвід навчання. Підсумовано, що обдаровані діти і, зокрема, здобувачі вищої освіти – це категорія населення з особливими здібностями, освітніми потребами та вимогами. Саме тому вони потребують відповідних мотивації та заохочення, щоб мати змогу розвивати свої навички та здібності до рівня, на якому вони можуть самі забезпечувати свій подальший розвиток, а найбільше хочуть стати громадянами з цінностями та відповідальністю [31].

У статті «Цифрові технології для навчання обдарованих здобувачів освіти» висвітлено найкращі стратегії використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) для талановитих в освіті обдарованих дітей та наголошено на ефективності цього процесу. Зазначено, що педагогічні працівники можуть залучати обдарованих здобувачів освіти засобами методик застосування ІКТ. Підкреслено, що це буде дуже корисним для них, оскільки вони зможуть розвивати свої здібності та навички. Надано стислий огляд публікацій, які найкраще аналізують методи ІКТ, які застосовуються у роботі з обдарованими здобувачами освіти. Показано, що здобувачі освіти оцінювали свої способи мислення та дії, планували тактику, приймали обдумані рішення та визначали сфери, які були для них найбільш складними. Доведено, що навпаки, найменше час витрачено на спільне навчання, мислення вголос та ведення щоденників. Підкреслено, що незважаючи на важливість заохочення до усного висловлення своїх думок у

груповому контексті, здобувачі освіти були добре організованими й усвідомлювали свої сильні якості й недоліки, намагаючись пояснити різні результати роботи. Описано три метакогнітивні техніки:

1) Стратегія самозапису (здобувачів освіти залучають до рефлексивного метакогнітивного процесу, записуючи досвід, пов'язаний з навчальним планом, освітнім процесом і результатами навчання). Самозапис поділяють на три етапи. По-перше, запис своїх попередніх знань до того, як здобувачі освіти почнуть грати в гру. По-друге, визначення та моніторинг того, чи пов'язана діяльність з ігровою місією. По-третє, запис рефлексії після завершення гри;

2) Моделювання (здатність розробляти стратегії, спостерігаючи за іншими), яке потребує визначення ігрових місій і дій, вибір цільового гравця, за яким потрібно спостерігати під час гри, спостереження за стратегіями цільового гравця та концептуалізації власних стратегій, застосування власних стратегій і, нарешті, оцінювання їхньої ефективності порівняно з цільовим гравцем.

3) Мислення вголос (вербальне вираження прихованих розумових процесів). Здобувачі освіти використовують глосарії з метою співвіднесення свого навчального плану з навчальними цілями перед початком гри та пояснення свого ігрового процесу іншим гравцям під час гри.

Розкрито методи навчання та актуалізовано відповідні стратегії:

❖ стратегії організації: підготувати розум до початку навчання, визначаючи інформацію відповідно до існуючих метакогнітивних схем, визначити предмети та ключові поняття, переглянути контекст, який потрібно вивчити;

❖ стратегії планування: робити все вчасно, підготувати належні умови для попередньої підготовки та психологічної підготовки до курсів;

❖ стратегії спостереження: важливо зосереджуватися на постійному самонавчанні під час навчальної діяльності, порівнювати нову інформацію з

попередньою, оцінюючи точність, визначати достовірність та ієрархічну структуру інформації під час навчання, уможливлуючи самоспостереження;

❖ стратегії оцінювання: самооцінювати, що вивчено і до якої міри, використовувати стратегії, що передбачають самоперевірку з точки зору інформації та аналізувати невідому інформацію відповідно до результатів тестування [28].

***

Отже, розглянуто широкий спектр проблематики, пов'язаної з обдарованістю, творчістю та інтелектом, переважно в освітньому контексті. Інформаційно-аналітичний супровід у цьому контексті передбачає: нормативно-правове регулювання обдарованості (документи, що стосуються стипендій для обдарованих митців, свідчать про державну підтримку та визначення процедур відбору обдарованих осіб); використання методик і технологій розвитку мислення та впровадження Stream-освіти тощо. Це відображає сучасні освітні тенденції, спрямовані на формування навичок, необхідних для цифрової трансформації та інновацій; простежується системний підхід до розвитку обдарованості (Програма «Обдарованість. Інтелект. Творчість» демонструє комплексний підхід до виявлення, підтримки та розвитку обдарованих дітей на рівні закладу освіти); формування теоретичних основ обдарованості та творчості, практична реалізація та підтримка обдарованості через зміст наукового доробку дослідників.

Пропонований матеріал є повністю релевантним до заявленої теми аксіогенезу розвитку обдарованої особистості в умовах цифрової трансформації педагогіки. Усі джерела прямо або опосередковано стосуються виявлення, підтримки й розвитку обдарованих дітей і молоді; впровадженні інтерактивних технологій та освітніх платформ (eTwinning), проєктній діяльності, розгляді Stream-освіти як відповіді на виклики сучасного світу та

потребу в ІТ-кадрах, розкритті впливу «мережі» як нового способу буття людини та ін.

Хоча поданий матеріал є всебічним, можна виокремити кілька аспектів, яких, на нашу думку, бракує або які потребують більш глибокого висвітлення:

❖ соціально-економічний контекст війни: матеріал не зачіпає впливу повномасштабної війни на розвиток обдарованості в Україні, адже це надзвичайно важливий чинник, який може суттєво змінювати можливості виявлення, підтримки та психологічного супроводу обдарованих дітей і молоді, а також розв'язання проблеми релокації, доступу до освіти, психологічної травматизації, адаптації освітніх програм в умовах війни залишаються не достатньо висвітленими;

❖ конкретні цифрові інструменти та платформи для роботи з обдарованими здобувачами освіти: бракує більш детального опису або аналізу конкретних сучасних цифрових інструментів, програмного забезпечення, онлайн-платформ, VR/AR-технологій, які більш ефективно можуть бути використані для виявлення, розвитку та підтримки різних типів обдарованості;

❖ практичні кейси та досвід реалізації державної політики (бракує джерел про реальні результати впровадження, про статистику щодо кількості виявлених та підтриманих обдарованих осіб, їхні подальші успіхи;

❖ питання інклюзивності та диференціації для різних видів обдарованості: відсутня деталізація того, як саме відбувається адаптація педагогічних підходів та середовища для кожного з цих типів, особливо в контексті цифрових інструментів;

❖ роль батьків і громади: бажано поглибити вагомість дій батьків, громадських організацій і місцевих спільнот у виявленні й підтримці обдарованості здобувачів освіти, особливо за сучасних умов;

❖ етичні аспекти використання штучного інтелекту та цифрових технологій;

❖ вимірювання ефективності програм і методик: бракує кількісних та якісних показників їх довгострокової ефективності, порівняльних досліджень різних підходів тощо.

На основі аналізу наукових здобутків можна виокремити пріоритетні напрями для подальших досліджень та практичної реалізації:

❖ розроблення адаптивних цифрових екосистем для обдарованих здобувачів освіти;

❖ забезпечення адаптивного психологічного супроводу обдарованих здобувачів освіти в умовах кризових ситуацій;

❖ дослідження впливу штучного інтелекту на розвиток різних типів обдарованості людей;

❖ міжнародна співпраця та обмін досвідом щодо аксіогенезу стратегій розвитку обдарованості здобувачів освіти;

❖ формування трансдисциплінарних учнівських команд обдарованих дітей;

❖ розвиток критичного мислення та медіаграмотності обдарованих дітей в цифрову епоху;

❖ оцифрування кращих практик тощо.

Таким чином, подані в огляді матеріали не виключають наявності в мережі різнопланової тематики, занесеної у перспективні напрями щодо формування і реалізації стратегій розвитку обдарованої особистості в аксіогенезі цифрової педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьєва І. Вплив сучасної освіти на розвиток обдарованої особистості. *Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти*. 2023. Вип 2. С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-823.1.18160>.

2. Андросович К. А. Психологічні основи соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму : дис. ... д-ра психол. наук :

19.00.05 / Ксенія Анатоліївна Андросович ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2023. 400 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0523U100090> (дата звернення: 01.07.2025).

3. Андросович К. А., Ткаченко Л. І., Міленіна М. М. Особливості реалізації особистісного потенціалу обдарованих учнів під час навчання в умовах воєнного стану : метод. реком. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2023. 42 с. URL: <https://iod.gov.ua/content/docs/documentspdf/197/osoblivosti-realizacii-.pdf?1> (дата звернення: 01.07.2025).

4. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8307/> (дата звернення: 01.07.2025).

5. Бердичевська Ю. Формування ключових компетенцій обдарованих студентів у процесі вивчення іноземних мов за допомогою Steam-підходу та цифрових технологій. *Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти*. 2024. Вип. 3. С. 120–126. URL: <https://jml.nau.edu.ua/index.php/FCS/article/view/19280> (дата звернення: 01.07.2025).

6. Вакарін С. І. Нова українська школа: дидактичні основи Stream-освіти в початковій школі : навч.-метод. посіб. Київ : Саміт-книга, 2021. 144 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi68/0050056.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

7. Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості : монографія / Р. О. Семенова, Д. К. Корольова та ін. ; за ред. Р. О. Семенової. Київ : Педагогічна думка, 2008. 144 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716506> (дата звернення: 01.07.2025).

8. Горбань Ю. Сучасні інновації та тренди в науковій освіті обдарованих учнів. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2023. Вип. 1. С. 72–79. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/738728/> (дата звернення: 01.07.2025).

9. Жозе да Коста Г. О. Педагогічні умови творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності : дис. ... д-ра філософії : 011 / Ганна Олександрівна Жозе да Коста ; Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2021. 277 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U100380> (дата звернення: 01.07.2025).

10. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/14847/> (дата звернення: 01.07.2025).

11. Клименко Л. Робота з обдарованими дітьми в системі загальної середньої освіти в умовах цифровізації: за і проти. *Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти*. 2023. Вип. 2. С. 192–201. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-823.1.18137>.

12. Комплексно-цільова програма розвитку обдарованості і творчих здібностей учнів «Обдарованість. Інтелект. Творчість». URL: <https://letavanvk.wordpress.com/wp-content/uploads> (дата звернення: 01.07.2025).

13. Корольов Д. К. Психологія обдарованості : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2024. 176 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/742950/> (дата звернення: 01.07.2025).

14. Малиношевська А. В. Про дистанційну форму діяльності Інституту обдарованої дитини НАПН України в умовах пандемії Covid-19. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Т. 2, № 1. С. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-6>.

15. Науково-методичні засади особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників : монографія / В. В. Рибалка та ін.; за ред. Н. Д. Вінник. Київ, 2015. 157 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/704931> (дата звернення: 01.07.2025).

16. Онацький В. Трансформація підходів до навчання обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти України (друга половина XX століття). *Науково-педагогічні студії*. 2024. Вип. 6. С. 108–117. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2022-6-108-117>.

17. Поліцяк Н., Мазурок М. Сучасні підходи до розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів у роботі з академічно обдарованими учнями. *Розвиток обдарованої особистості: світовий та вітчизняний контексти* :

матеріали методол. семінару (Київ, 18–20 листоп. 2021 р.). Київ, 2021. С. 395–400. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/744008/> (дата звернення: 01.07.2025).

18. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Видав. дім «Освіта», 2020. 193 с. URL: https://library.znu.edu.ua/newbook/index.php?action=url/view&url_id=76535 (дата звернення: 01.07.2025).

19. Практичний інтелект учнівської молоді: діагностика обдарованості : монографія / В. П. Тищенко та ін. Київ : ІОД НАПН України, 2018. 176 с. URL: https://iod.gov.ua/content/docs/documentpdf/180/praktichnii--intelekt-uchnivskoi--molodi--diagnostika-obdarovanosti--monografiya_.pdf (дата звернення: 01.07.2025).

20. Про затвердження Положення про конкурсний відбір кандидатів на здобуття стипендій Президента України для найбільш обдарованих молодих митців України : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України № 142 від 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0894-23#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

21. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми: монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень та ін. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2020. 320 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723034> (дата звернення: 01.07.2025).

22. Тадеєв П. О. Обдарованість і творчість особистості. Американський підхід : монографія. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2008. 240 с.

23. Чмир С. І. Спеціальні заходи з обдарованими дітьми в закладі позашкільної освіти. *Розвиток обдарованої особистості: світовий та вітчизняний контекст* : матеріали методол. семінару (Київ, 18-20 листоп. 2021 р.). Київ, 2021. С. 541–547. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730073> (дата звернення: 01.07.2025).

24. Яншина Т. А. Обдарованість: психолого-педагогічний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. Вип. 8/9 (15/16). С. 116–120. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106524> (дата звернення: 01.07.2025).

-
25. Educational Studios: Theory and Practice : monograph / ed. S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina. Prague-Vienna: Premier Publishing, 2018. 420 p. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7baa05f-09de-4dfe-9357-4c1ee0db7658/content> (date of assess: 01.07.2025).
26. Spanish Teachers Conception of Creativity / M. Ferrando et al. *Boletín de Investigación de la facultad de educación de la universidad de Murcia*. 2013. Iss. 1. P. 155–172. URL: <http://www.um.es/documents/299436/1725297/Diciembre2013-2.pdf/76902444-9f37-41f0-b556-2d36b82e8983> (date of assess: 01.07.2025).
27. Individualisieren Lernen Neues Lernen in Heterogenen Lerngemeinschaften mit E-Learning. Projekt 2 / Ch. Schrack, G. Schwarz, Th. Nárosy (Hg.). Wien, 2010. 120 p. URL: https://tn-bildungsinnovation.com/wp-content/uploads/2021/09/individualisieren_lernen.pdf (date of assess: 01.07.2025).
28. Kontostavlou E. Z., Driga A. M. Digital Technologies for Gifted Students' Education. *Global Journal of Engineering and Technology Advances*. 2023. Iss. 15 (3). P. 191–204. DOI: <https://doi.org/10.30574/gjeta.2023.15.3.0115>.
29. Maureen N. The Social and Emotional Development of Gifted Children. New York, 2016. 328 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003238928>.
30. Reis S. M., Renzulli J. S. Current Research on the Social and Emotional Development of Gifted and Talented Students: Good News and Future Possibilities. *Psychology in the Schools*. 2004. Iss. 41 (1). P. 119–130. DOI: <https://doi.org/10.1002/pits.10144>.
31. Vouglanis T., Driga A. M. Factors Affecting the Education of Gifted Children and the Role of Digital Technologies. *TechHub Journal*. 2023. Vol. 6. P. 28–39. URL: <https://techhubresearch.com/index.php/journal/article/view/96> (date of assess: 01.07.2025).
32. Wendt T. Design for Dasein. Create Space Independent Publishing Platform, 2015. 183 p.
-

Strategies for Development Giftedness: the Axiogenesis of Digital Pedagogy

(analytical review)

Authors-compilers:

Olga Petrovna LUCHANINOVA

DrSci (in Education), Professor, Leading Researcher of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Julia Anatoliivna KRAVCHENKO

Researcher of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

The analytical review 'Strategy for the Development of Giftedness: Axogenesis of Digital Pedagogy' was carried out as part of the summary stage of the applied scientific research project 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023–2025). It should be noted that the development of digital pedagogy in the 21st century has created conditions for the transformation of educational and research processes, including in the context of the strategy for the development of giftedness: the axiogenesis of digital pedagogy, its theoretical and practical aspects. The analytical review is aimed at providing scientific and methodological support for the development of giftedness among students/higher education students in the new realities of the information society. Attention is drawn to government documents on the strategy of axiogenesis for the development of gifted individuals in the context of the digital transformation of pedagogy. A number of scientific works – monographs, dissertations, methodological recommendations, scientific and methodological manuals/textbooks – have been reviewed and analysed, outlining approaches, ways and means, and conditions for the formation and development of giftedness in students through the axiogenesis of digital pedagogy. Organisational and methodological approaches to the work of teaching staff regarding the use of digital tools in the educational process for the development of gifted students have been identified. The article highlights foreign experience in developing gifted individuals from the perspective of digital priorities in pedagogical science.

The review materials are structured into four sections covering the following priority areas: 'Regulatory, Legal and Educational Support for the Implementation of the Strategy For the Development of Gifted Individuals in the Context of the Digital Transformation of Educational Environments'; 'The Creative Trajectory of Giftedness in the Scientific Work of Researchers: Monographs, Dissertations, Textbooks, Methodological Recommendations (1st half of the 21st century)'; 'Generating Strategies for Giftedness in Ukrainian Scientific Periodicals'; 'Foreign Experience in Implementing Strategies for the Development of Gifted Individuals: Digital Priorities of Pedagogical Science'.

Keywords: Information and Analytical Support, Digital Pedagogy, Giftedness Development Strategies, Axiogenesis of Digital Pedagogy, Digital Tools.

ПСИХОЛОГІЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ: РЕАЛІЇ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Psychology of the Digital Space: Realities of the War Time

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ІНКЛЮЗИВНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ

(аналітичний огляд)

Автор-упорядник

Світлана Станіславівна РАШИДОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCIDiD: 0000-0002-2573-4276

Bibliometrics: BUN0058948

25

В аналітичному огляді узагальнено результати досліджень у галузі інклюзивної освіти, а саме – з підготовки педагогічних кадрів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Зосереджено увагу на теоретичних і практичних, методологічних і методичних аспектах, нових підходах щодо психолого-педагогічної підготовки фахівців (вихователів, вчителів, викладачів) до роботи в умовах інклюзії, їхньої готовності до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Увагу приділено розвитку інклюзивної культури педагогів як важливої передумови створення безбар'єрного освітнього середовища. Аналіз охоплює засоби формування такої культури через педагогічну рефлексію, індивідуальну освітню траєкторію, виховну роботу, адаптовані методики, активне залучення до соціального проектування та комунікації з фахівцями різних галузей. Акцент зроблено на розвитку, формуванні та удосконаленні інклюзивної компетентності як результату фахової підготовки педагога й як інтегративної професійної якості, що поєднує знання, уміння, цінності та особистісну готовність до ефективної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами. Досліджено організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування фахівців, здатних до роботи в різномірних інклюзивних контекстах – від дошкілля до системи вищої освіти.

Аналітичний огляд підготовлено на виконання завдань планового наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і

²⁵ Джерело: <https://vseosvita.ua/library/embed/01002pvn-e067.docx.html> (дата звернення: 07.05.2025)

педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід», що здійснюється відділом наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського упродовж 2023-2025 років, а також у контексті реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р)²⁶.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, інклюзивне освітнє середовище, інклюзивний простір, інклюзивна освіта, особи з особливими освітніми потребами, інклюзивна культура педагога, інклюзивна компетентність суб'єктів освітнього процесу.

У статті «Особливості підготовки вчителів до роботи в інклюзивному середовищі» проаналізовано теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Визначено проблеми та умови формування професійної компетентності майбутнього педагога до роботи в інклюзивному освітньому середовищі закладу середньої освіти. Наголошено, що інклюзивна компетентність майбутнього педагога в сучасних умовах реформування освітньої галузі є невід'ємним складником освітнього інклюзивного простору. Констатовано, що важливою умовою підготовки майбутнього педагога є комплекс спеціальних психолого-педагогічних, фізіологічних знань, умінь і навичок, навчальних стратегій і сучасних освітніх технологій, які уможливають ефективне впровадження інклюзивних ідей і практик у шкільне середовище. Акцентовано на інтегрованому, міждисциплінарному підході до формування інклюзивної компетентності майбутніх вчителів. Зазначено, що від готовності вчителя до роботи в інклюзивній школі та від його інклюзивної компетентності залежить позитивна динаміка соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Проаналізовано основні компетенції в структурі інклюзивної компетентності та функції педагога в умовах інклюзивного освітнього середовища. З'ясовано, що в умовах інклюзивної школи функції педагога значно

²⁶ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.04.2025).

розширюються та набувають більш інтегративного характеру й глибшого змісту. Зауважено, що для успішної реалізації інклюзивної освіти важливо проводити просвітницьку, роз'яснювальну роботу з місцевою спільнотою, для чого постає потреба в скоординованих діях педагогів, органів місцевої влади, різних громадських і спеціальних організацій, а залучення педагогів і студентів до роботи громадських організацій сприятиме удосконаленню інклюзивної компетентності, створенню інклюзивного мікроклімату в суспільстві, що пропагує рівність і толерантність між усіма членами громади, захищає права і свободи кожної людини з особливими потребами [8].

У статті «Методологія підготовки кадрів закладів освіти з інклюзивним навчанням» розглянуто методологію підготовки кадрів до роботи в інклюзивних закладах освіти. Висвітлено особистісно-діяльнісний підхід як один із провідних у фаховій підготовці спеціального педагога закладу освіти з інклюзивним навчанням. Розглянуто ключове поняття «система». На основі нових концептуальних засад сучасного суспільного розвитку сформульовано шляхи реформування системи освіти. Здійснено запровадження курсів, які зорієнтовані на засвоєння нових професійних навичок, зміну установок щодо дітей з особливими освітніми потребами. Основну увагу зосереджено на вихідних ідеях концепції підготовки різнопрофільних фахівців та окреслено методологічні підходи, зокрема аксіологічний, системно-діяльнісний, інтегративний, студентоцентрований, до підготовки фахівців зі спеціальної освіти до діяльності в інклюзивному освітньому просторі. Розкрито чинники впливу на становлення й розвиток інклюзивної освіти в Україні. Висвітлено проблеми спеціальної професійної підготовки висококваліфікованих педагогів інклюзивної освіти. Наголошено на важливості удосконалення системи спеціальної підготовки фахівців. Проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід щодо сучасних тенденцій в освіті, що уможливило виокремлення чинників впливу на становлення й розвиток інклюзивної освіти в Україні (ціннісний, понятійно-термінологічний, законодавчий, нормативно-правовий, фінансово-економічний, кадровий, навчально-

методичний і науково-методологічний, морально-технічний, організаційний, громадський). Підсумовано, що сучасні освітні реформи потребують зміни підходів до організації змісту інклюзивної освіти [4].

У статті «Методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі» презентовано обґрунтування методологічних підходів до процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі на засадах філософського, загальнонаукового, конкретно наукового рівнів та на рівні конкретного дослідження. З цією метою проаналізовано нормативно-правові, психолого-педагогічні джерела з проблематики дослідження, зміст понять «методологія», «методологічний підхід». Зазначено, що підґрунтям для вибору методологічного підходу до підготовки майбутніх учителів початкових класів визначено філософські засади діалектики, що виявляє загальнонаукову світоглядну позицію авторки, становить підґрунтя стратегії дослідної практики, впливає на обрання конструктів та алгоритмів для реалізації дослідної стратегії. Визначено і схарактеризовано методологічні підходи, що забезпечують ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі, зокрема діалектичної єдності теорії та практики, системний, синергетичний, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-зорієнтований, інклюзивний, які становлять концептуальне підґрунтя продукування моделі (системи) підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі [1].

У статті «Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі» йдеться про складники структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. Розглянуто складники підготовки

вчителів за блоками, зокрема методологічним, цільовим, теоретичним, змістовно-організаційним, діагностично-рефлексивним. Встановлено критеріальний апарат оцінювання ефективності моделі як системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі; з'ясовано зміст мотиваційно-цільового, когнітивного, організаційно-функціонального, контрольного-оцінювального компонентів представленої моделі; визначено змістове тематичне наповнення освітніх компонентів професійного циклу підготовки учителів: «Інклюзивна освіта», «Організаційні засади діяльності асистента вчителя», «Філософія інклюзивної освіти» [2].

У статті «Професійна підготовка вихователя ЗДО до діяльності в умовах інклюзивної освіти» зазначено, що основним завданням інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами є розвиток їхніх пізнавальних можливостей, формування особистісних якостей, соціальних потреб та інтересів. Інклюзивна освіта передбачає освіту кожної дитини незалежно від особливостей її розвитку і дає їй можливість бути залученою у загальний освітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання. У подальшому така дитина може бути рівноправним членом суспільства. Встановлено, що професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти до діяльності в умовах інклюзивної освіти має здійснюватися відповідно до специфіки інклюзії, що є важливим освітнім етапом, який передбачає забезпечення якісної та рівноправної освіти для всіх без винятку. Виявлено, що комплексна цілеспрямована діагностика сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами може бути забезпечена застосуванням мотиваційного, організаційного, креативного, особистісного, контрольного-регулювального, емпіричного, емпатійного, свідомоформуючого, почуттєво-комунікативного, оцінювально-результативного, проєктувального та морально-етичного компонентів. Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що запропоновані авторами висновки та

рекомендації можуть бути використані для розвитку конкретних умінь, зокрема таких, як адаптація освітніх матеріалів, робота з різними потребами дітей з вадами розвитку, співпраця з батьками та іншими фахівцями, а також для розроблення індивідуалізованих освітніх програм, застосування різних адаптивних методів і матеріалів, зміцнення практичної бази та впровадження інноваційних підходів у підготовку вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [22].

У статті «Формування професійної спрямованості майбутніх спеціальних педагогів засобами педагогічних дисциплін та виховної роботи» зазначено, що спеціальна освіта на сучасному етапі потребує змін щодо професійної підготовки фахівців у посиленні її компетентнісної орієнтації в різних аспектах. Висвітлено проблему формування професійної спрямованості майбутніх спеціальних педагогів в умовах освітнього процесу. Проаналізовано проблеми формування професійної спрямованості майбутніх спеціальних педагогів засобами викладання педагогічних дисциплін та проведення виховної роботи. Виявлено, що професійна спрямованість спеціального педагога передбачає володіння низкою професійних якостей, серед яких: соціальна активність, настанова на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості дитини; високий рівень професійної мотивації, особистісне усвідомлення педагогічних цілей і завдань; адекватна самооцінка та рівень домагань, гуманістична спрямованість особистості. Акцентовано, що професія спеціального педагога гармонійно поєднує медичні, педагогічні та психологічні знання, вміння й навички і тісно переплітається з різними видами «не педагогічної» діяльності, зокрема соціально-педагогічної, реабілітаційної, консультативно-діагностичної, психотерапевтичної, корекційної. Така комплексна діяльність сприяє інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в життя суспільства засобами спеціальної освіти та інклюзивного навчання. На основі аналізу досвіду викладання педагогічних дисциплін та проведення виховної роботи зі спеціальності 016 (Спеціальна освіта у професійно-спрямованому

контексті) виявлено їх цілі, основні етапи, змістові та організаційні особливості застосування. Розглянуто можливості використання різних форм навчальної діяльності у вивченні педагогічних дисциплін та видів виховної і профорієнтаційної роботи як потужних засобів формування професійної спрямованості майбутніх спеціальних педагогів на етапі їхньої підготовки в університеті [19].

У статті «Освітня траєкторія як засіб професійної підготовки фахівців спеціальної освіти у сучасних реаліях» обґрунтовано актуальність підготовки майбутніх логопедів до інклюзивного навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Розкрито сутність поняття «професійна підготовка логопеда» як інтегральної якості особистості, її роль у поліпшенні якості вищої освіти. Зазначено, що в умовах соціально-економічних змін у суспільстві, нових поглядів на якість освіти в цілому є необхідність у реформуванні й осучасненні основних положень підготовки фахівців спеціальної освіти, що потребує її відповідності європейським і новим державним стандартам України. Розглянуто проблему спеціальної підготовки майбутніх корекційних педагогів до організації освітнього процесу дітей з тяжкими порушеннями мовлення, її роль у поліпшенні якості вищої освіти. На основі проведеного аналізу науково-літературних джерел подано загальну структуру професійної підготовки фахівця, що охоплює формування у здобувачів освіти системи знань і вмінь засобами здійснення індивідуалізації освітнього процесу в закладах вищої освіти, залучення здобувачів до проектування й реалізації індивідуальної траєкторії у засвоєнні освітніх компонентів. Висвітлено організаційні питання та етапи складання індивідуальної освітньої траєкторії, що передбачає послідовність елементів навчальної діяльності кожного здобувача освіти, яка відповідає його здібностям, можливостям, мотивації, інтересам. Схарактеризовано напрями реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти: змістовий (реалізується через варіативні навчальні плани й освітні програми), діяльнісний (реалізується через нетрадиційні педагогічні технології, нові

інформаційні технології), процесуальний (визначає організаційний аспект і види спілкування) [11].

У статті «Практичні аспекти підготовки майбутнього педагога до роботи в інклюзивних класах» розглянуто питання практичної підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Визначено поняття «інклюзивна компетентність» і «готовність до роботи в інклюзивному освітньому середовищі», виявлено додаткові професійні функції педагога (діагностична, корекційна, рефлексивна) в умовах освітньої інклюзії та компоненти (психологічний, методологічний, когнітивний, поведінковий, практично-реабілітаційний, методичний) процесу підготовки майбутнього вчителя до роботи в інклюзивних класах. До методичних шляхів підготовки майбутніх вчителів віднесено співпрацю з інклюзивними закладами освіти, моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності під час практичних і лабораторних занять у закладі освіти, виконання індивідуальних і групових творчих проєктів, залучення до участі в соціальному проєктуванні на рівні територіальних громад і освітніх інституцій. Серед ефективних методів і прийомів визначено метод занурення в професійне середовище, прийом практичної проблематизації теоретичного матеріалу, метод діагностичного спостереження, використання прийомів сторітелінгу, проєктну діяльність. Наголошено, що використання інтерактивних практико-орієнтованих форм навчання, моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності (через ділові та рольові ігри, тренінги), спостереження за освітнім процесом в інклюзивному закладі освіти, активне залучення студентів у цей процес на етапі виробничих практик не тільки сприяють ефективній підготовці майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, а й мотивують їх до самоосвіти й самовдосконалення в професії [6].

У статті «Професійна підготовка фахівців спеціальної та інклюзивної освіти: актуальні потреби та напрями розвитку на прикладі комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної

ради» висвітлено досвід роботи авторів в університеті з підготовки фахівців у сфері освітньої інклюзії. Проаналізовано сучасні вимоги до підготовки фахівців спеціальної освіти. Зазначено, що сучасна освітня політика в усьому світі, зокрема і в Україні, спрямована на толерантне ставлення до людей з особливими потребами, визнання їх рівних прав і можливостей. Наголошено, що задля забезпечення рівного доступу до якісної освіти необхідно адаптувати заклади освіти до індивідуальних потреб дітей, а також потрібна якісна підготовка фахівців спеціальної освіти, які зможуть відповідати сучасним викликам та сприяти розвитку інклюзивного суспільства. Встановлено, що майбутній вчитель-дефектолог має володіти знаннями про основи навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, методами різних видів корекції та діагностики, процесами соціальної адаптації та реабілітації. Важливим аспектом професійної підготовки майбутніх учителів визначено формування їх емоційного інтелекту, розвитку емпатії та інших важливих навичок. Акцентовано на вагомій ролі педагогічної практики в підготовці майбутніх учителів-дефектологів. Зазначено, що ефективність професійної діяльності майбутніх вчителів у сучасному освітньому середовищі залежить і від володіння широким спектром цифрових компетенцій, які виявляються у вмінні працювати з різними програмними інструментами, створювати цифрові ресурси, ефективно спілкуватися в інтернеті та використовувати цифрові технології для розв'язання проблем навчання. Наголошено, що це особливо є важливим для вчителів спеціальної освіти. Обґрунтовано, що в умовах глобалізації та постійних змін спеціалісти у сфері спеціальної освіти мають володіти специфічною професійною компетентністю, що забезпечує їхню адаптивність, креативність і стійкість до професійних викликів. Ця компетентність визначається системою цінностей, знань і навичок, необхідних для ефективної роботи в динамічному освітньому середовищі. У підсумку зазначено, що якість підготовки спеціалістів залежить не тільки від знань з корекційної педагогіки та спеціальної психології, а й уміння

ефективно використовувати цифрові інструменти, створювати індивідуальні навчальні програми та забезпечувати інтерактивну взаємодію з учасниками освітнього процесу [14].

У статті «Психологічна готовність майбутніх педагогів до реалізації завдань інклюзивної освіти» зазначено, що світовий досвід у сфері освіти демонструє готовність дати можливість дітям з особливими освітніми потребами та людям з інвалідністю знайти своє місце у суспільстві. Актуальність дослідження розкрито через аналіз науково-педагогічної літератури з питань психологічної готовності до упровадження інклюзивної освіти та важливості цього процесу для реалізації природного потенціалу дітей з особливими освітніми потребами. Проаналізовано значення психологічної готовності майбутніх педагогів як одну з необхідних умов ефективного здійснення професійної підготовки до реалізації завдань інклюзивного освітнього процесу. Визначено компоненти психологічної готовності майбутніх педагогів, учителів-асистентів до професійної діяльності. Розглянуто вплив психологічної готовності на формування професійної самосвідомості студентів – майбутніх фахівців. Акцентовано на значимості соціально-психологічної адаптації дитини в загальноосвітньому просторі та ролі вчителя в цьому процесі. Наголошено, що стратегія розвитку національної системи освіти має формуватися відповідно до сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів. Сприяти реалізації цієї стратегії має належним чином організована й запроваджена в практику інклюзивна освіта, яка у співіснуванні із загальною і спеціальною сприятиме створенню комфортного середовища для дітей з різними стартовими можливостями. Підсумовано, що все це відповідає пріоритетам державної політики, які окреслено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, що полягають в особистісній орієнтації освіти, створенні рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти, забезпеченні варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти з урахуванням здібностей та індивідуальних можливостей здобувачів освіти [21].

У статті «Аналіз рівня готовності майбутніх педагогів до організації і забезпечення інклюзивного навчання як інновації сучасної професійної освіти» проаналізовано рівень готовності майбутніх педагогів професійного навчання до організації і забезпечення інклюзивного навчання. Обґрунтовано з позицій системного й філософсько-антропологічного підходу, що для педагогіки інклюзії інтегративна соціально-педагогічна парадигма є цінною з позиції вивчення й пояснення способів і механізмів побудови соціального простору відносин як чинника виховання й соціалізації людей з урахуванням їхніх особливостей і можливостей. З метою вивчення готовності майбутніх педагогів професійного навчання до професійної педагогічної діяльності в умовах інклюзивного середовища проведено емпіричне дослідження, об'єктом якого стали здобувачі вищої освіти технологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Використано оригінальну анкету, яка охоплювала чотири блоки суджень. Визначено когнітивний, практичний, мотиваційний, рефлексивний критерії, які у своїй сукупності дали можливість виявити міру готовності студентів до професійної педагогічної діяльності в умовах інклюзії. З'ясовано, що більшість респондентів вважають, що їх готовність до професійної педагогічної діяльності з організації і забезпечення інклюзивного навчання за всіма чотирма компонентами відповідає середньому рівню. У висновках наголошено на доцільності й систематичності роботи з формування й підвищення рівня готовності до професійної педагогічної діяльності з організації й забезпечення інклюзивного навчання. Показано, що вивчення проблеми залучення особистості в освітнє середовище сприяє поєднанню таких напрямів, як соціальний розвиток особистості, педагогізація соціального середовища, забезпечення взаємодії особистості й середовища [3].

У статті «Роль інклюзивної освіти у формуванні професійної готовності майбутніх учителів-дефектологів» розглянуто професійну готовність майбутнього вчителя-дефектолога як інтегральну професійно-особистісну

характеристику, що передбачає не лише теоретичну й практичну готовність до виконання професійних функцій, а й усі суб'єктні якості особистості (активність, самостійність, відповідальність, комунікативність, емоційна гнучкість тощо), які забезпечують її ефективність. Узагальнено, що майбутній вчитель-дефектолог має бути компетентним у питаннях специфіки організації інклюзивного навчання, особливостей психофізичного розвитку дітей з різними пізнавальними можливостями, змісту, методів і прийомів надання корекційної допомоги вихованцям у структурі навчального заняття та в позаурочний час. Визначено компоненти формування професійної готовності майбутнього вчителя-дефектолога в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні, зокрема, емпіричний, свідомоформуючий, емпатійний, почуттєво-комунікативний, контрольно-регулювальний, оцінювально-результативний [10].

У статті «Алгоритми готовності майбутнього педагога до організації корекційно-розвивальної роботи як складової інклюзивного навчання» окреслено основні аспекти, що впливають на підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору і пов'язані з організацією інклюзивного навчання та корекційно-розвивальної роботи. Окремо звернуто увагу на аспекти підготовки педагогів, які стосуються емоційного та соціального інтелекту, формування відповідного ставлення та світогляду, розвитку Soft Skills, критичного мислення, запуску «автоматичного творчого механізму». Для цього описано структурні компоненти, що можуть стати основою алгоритму програми підготовки майбутніх педагогів і які пов'язані з формуванням лідерських якостей; вмінням використовувати напрацювання та створювати мультидисциплінарну команду психолого-педагогічного супроводу; дослідженням дисциплін спеціальної освіти (дефектології, логопедії, тифлопедагогіки, сурдопедагогіки тощо); вивченням моделей супроводу дітей з особливими освітніми потребами; опрацюванням нестандартних форм усвідомлення та переживання на прикладах, образах власного досвіду; формуванням умінь, що дають змогу педагогу стати

ментором, фасилітатором, коучем освітнього процесу; спілкуванням під час вивчення окремих тем із практиками; вивченням через набуття практичного досвіду спілкування; вивченням можливостей застосування та інноваційної ролі ІКТ, елементів доповненої та віртуальної реальності у формуванні відкритого суспільства для дітей з особливими освітніми потребами [9].

Польська дослідниця Р. Колодзейчик у статті «Готовність учителів до роботи в інклюзивній системі освіти» зазначає, що в освіті спостерігаються зміни, спрямовані на популяризацію навчання здобувачів в системі інклюзивної освіти. Цей процес триває по всій Європі і є незворотним; інклюзивна освіта вже є реальністю в деяких школах, тоді як в інших це цілком далека ідея. Проаналізовано процес формування готовності вчителів до роботи в системі інклюзивної освіти на тлі змін, що відбуваються в освіті упродовж останніх десятиліть. Подано образ і профіль ідеального вчителя інклюзивної освіти з урахуванням його особистісних якостей, схильності до професії, його кваліфікації та компетенцій, практичних навичок. Розглянуто фрагмент співавторського дослідження, проведеного у 2019 р. серед понад 700 вчителів з різних типів шкіл і рівнів освіти, у порівнянні з іншими польськими та міжнародними дослідженнями, пов'язаними з учителями. Досліджено думки вчителів щодо інклюзивної освіти, труднощів і потреб, які вони відчують на шляху до ефективної інклюзії. Викладено напрями змін та передові практики підготовки вчителів до компетентної та ефективної роботи у сфері інклюзивної освіти [26].

У статті «Шляхи вдосконалення підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі» актуалізовано питання впровадження інклюзивної освіти в Україні та удосконалення підготовки вчителів до роботи в інклюзивному середовищі. Наголошено на необхідності психологічного й педагогічного супроводу. Проаналізовано нормативно-правову базу інклюзивної освіти. Зазначено, що інклюзивне середовище сприяє ліквідації соціального відчуження між дітьми з різними показниками їх психічного й фізичного розвитку. Звернуто увагу на потребу в створенні спеціальних умов

і суттєвих змін у системі інклюзивної освіти. Акцентовано, що Концепція модернізації сучасної освіти передбачає підготовку кваліфікованих, компетентних фахівців на рівні світових стандартів, соціально та професійно обізнаних, що стосується і педагогів з інклюзивної освіти. Визначено, що інклюзивна освіта підпорядкована специфічним принципам, зокрема таким, як принцип безбар'єрності, принцип соціалізації, принцип рівності, принцип науковості, принцип співпраці, принцип просвітництва, принцип універсальності, принцип відповідальності. До шляхів удосконалення інклюзивної освіти віднесено зміни в навчальних планах і програмах, які б передбачали питання інклюзивної освіти, створення інклюзивного освітнього середовища, підготовку спеціальних методик навчання, розроблення спеціального навчально-методичного забезпечення, упровадження в інклюзивне середовище спеціальних та узгоджених із лікарями установок для фізичних вправ тощо [18].

Статтю «Удосконалення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти» присвячено дослідженню шляхів удосконалення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. Акцентовано, що інклюзивна освіта феноменологічно пов'язана з розвитком інклюзивного суспільства, що засвідчує етапність її розбудови: ексклюзія, сегрегація, інтеграція, інклюзія. Визначено гуманістичні засади інклюзивної освіти, її цінності та принципи, що базуються на визнанні значущості кожного суб'єкта освітнього процесу. Виокремлено основні чинники впливу на підготовку та перепідготовку педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. Окреслено основні причини неготовності педагогічних працівників забезпечити дітям з особливими освітніми потребами якісне інклюзивне навчання. З'ясовано, що підготовку педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти важливо здійснювати на всіх рівнях: від системи навчання здобувачів вищої освіти до системи підвищення кваліфікації досвідчених практиків. Зазначено, що в Україні активізувався пошук стратегічних напрямів професійної підготовки педагогічних кадрів до

роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Акцентовано увагу на перспективні завдання підготовки педагогів для освітньої інклюзії, розв'язання яких необхідно покласти на педагогічні заклади вищої освіти. Доведено, що нагальною потребою має стати удосконалення змісту підготовки педагогічних фахівців у галузі інклюзивної освіти. Окреслено перспективні шляхи удосконалення системи підготовки педагогічних фахівців закладів дошкільної загальної середньої освіти до роботи в умовах освітньої інклюзії. До шляхів удосконалення віднесено упровадження нових спеціалізацій, наповнення навчальних планів дисциплінами інклюзивного спрямування, використання інклюзивно зорієнтованих змістових модулів до загальних навчальних курсів і методик фахових дисциплін педагогічних спеціальностей [12].

Стаття «Теоретико-методична підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до роботи в умовах інклюзії в освіті: формування інклюзивної компетентності» висвітлює суть та особливості професійної діяльності групи фахівців соціономічних спеціальностей в інклюзивному освітньому середовищі. Уточнено деякі поняття терміносистеми «інклюзивна освіта» та розкрито сутність визначення «інклюзивна компетентність». Схарактеризовано вихідні положення діяльності фахівців у наданні освітніх і додаткових послуг підтримки інклюзивної освіти. Визначено організаційно-педагогічні умови формування інклюзивної компетентності та обґрунтовано необхідність упровадження навчальних дисциплін «Інклюзивна освіта», «Основи інклюзивної педагогіки». Зазначено, що збільшення кількості здобувачів інклюзивної освіти потребує зміни в підготовці спеціалістів соціально-економічних спеціальностей професії «людина-людина»: менеджери та педагоги, ерготерапевти, соціальні працівники, реабілітологи, медичні психологи. Наголошено, що сформована інклюзивна компетентність уможливорює якісні освітні та додаткові соціальні, розвивальні та корекційно-реабілітаційні послуги в процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Розкрито поняття «інклюзивна компетентність фахівців соціономічних спеціальностей». Інтерпретовано терміни: «універсальний дизайн», «інклюзивне освітнє середовище», «розумне пристосування», «інклюзивні цінності», «принципи гуманної педагогіки». Визначено педагогічні умови професійної підготовки майбутніх спеціалістів за соціономічними спеціальностями в закладах вищої освіти. З'ясовано, що запорукою успішного впровадження інклюзивної освіти є інклюзивна компетентність, набута в процесі підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей [13].

У статті «Формування інклюзивної компетентності викладачів закладів вищої освіти як наукова проблема» висвітлено проблему формування інклюзивної компетентності викладачів закладів вищої освіти. Досліджено ключові аспекти інклюзивної освіти та їх вплив на розвиток компетентності педагогічних кадрів. На основі узагальнення теоретичних пошуків уточнено поняття «інклюзивна компетентність викладача закладу вищої освіти», виокремлено його структурні компоненти (мотиваційно-особистісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний). Розглянуто теоретичні аспекти інклюзивної компетентності в контексті співпраці зі здобувачами з особливими освітніми потребами різних нозологій. Акцентовано увагу на ролі викладача як ключового елемента у створенні підтримуючого та відкритого для всіх здобувачів вищої освіти навчального середовища. Визначено перспективи вдосконалення методичної роботи викладачів, які забезпечать підвищення інклюзивної компетентності (формування позитивного ставлення до інклюзивного середовища вищої школи; методичний супровід формування інклюзивної компетентності; внесення відповідних змін у плани роботи кафедри щодо набуття практичного досвіду з побудови інклюзивного середовища у закладі вищої освіти та проведення моніторингу самооцінювання готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання) [24].

У статті «Інклюзивна компетентність педагога як одна із ключових компетентностей в умовах Нової української школи» розкрито сутність понять «компетентність», «професійна компетентність», «інклюзивна компетентність» як складник професійної компетентності вчителя. З'ясовано, що професійну компетентність визначено як поєднання теоретичної і практичної готовності фахівця до виконання професійних функцій. Інклюзивну освіту визначено як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання. Інклюзивна компетентність потрактовано як рівень знань і вмінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання. Виокремлено компоненти інклюзивної компетентності (мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексивний). З'ясовано сутність кожного з компонентів інклюзивної компетентності. Обґрунтовано критерії та доцільність внесення інклюзивної компетентності до складу професійних компетентностей як спеціальної компетентності [23].

У статті «Особливості формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів як складової професійної компетентності» обґрунтовано сутність поняття інклюзивної компетентності як складника професійної компетентності майбутніх педагогів; схарактеризовано особливості його формування з метою впровадження й розвитку інклюзивної освіти в український простір. Наголошено на залежності успішності адаптації особистості в освітньому середовищі та в суспільстві від сформованості інклюзивної компетентності. Акцентовано на необхідності внесення до цілісної структури компетентності педагога сукупності загальних, базових, спеціальних та особистісних компетентностей. Виокремлено принципи, на основі яких здійснюється формування інклюзивної компетентності (цілісне становлення майбутнього педагога, педагогічна комунікативність, перехід здобувача вищої освіти до суб'єкт-суб'єктних стосунків; мотивоване освоєння навичок успішної комунікації, активна взаємодія усіх суб'єктів

освітньої діяльності, комплексний підхід, опора на позитивне, стимулювання розвитку особистісних якостей педагогів тощо). Розглянуто стратегічні дії у діяльності майбутніх педагогів, основні критерії (мотиваційний, когнітивний, рефлексивний, операційний), на основі яких визначено рівні сформованості певних властивостей педагога. У зв'язку із впровадженням в освітній процес дистанційного навчання особливу увагу акцентовано на внесенні до складу операційного критерію інформаційної компетентності [15].

У статті «Розвиток інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи як наукова проблема» розглянуто деякі аспекти розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників початкової школи як наукової проблеми. Інклюзивну освіту потрактовано як систему освітніх послуг, яка забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також їх соціалізацію та інтеграцію в соціум, що відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. З'ясовано, що професійною компетентністю є єдність теоретичної і практичної готовності фахівця до виконання професійних функцій. Схарактеризовано специфіку соціально-психологічної діяльності педагогічних працівників (вчителя та асистента вчителя) в умовах інклюзивного навчання як необхідність індивідуальної програми розвитку, вибір ефективних педагогічних технологій, злагодженість роботи команди психолого-педагогічного супроводу та створення безпечного освітнього середовища, що потребує підвищення їх компетентності працювати в інклюзивному класі. Проаналізовано стан проблеми в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі, що дає можливість розглядати поняття «інклюзивна компетентність» як інтегральну особистісно-професійну компетентність сучасного педагога, ключову компетентність, яка сприяє організації якісного освітнього процесу для всіх здобувачів освіти в умовах інклюзивного навчання. Обґрунтовано, що одним із ключових завдань і стратегічною метою професійної освіти є формування інклюзивної компетентності у педагогів як складника їх професії [16].

У статті «Педагогічна рефлексія у контексті професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, фахівця з інклюзивної освіти» за результатами аналізу теоретичних джерел обґрунтовано сутність понять «рефлексія», «педагогічна рефлексія», «професійна рефлексія», «професійна компетентність майбутнього вчителя початкової школи» та «професійна компетентність вчителя початкових класів у сфері інклюзивного навчання», визначено місце і роль педагогічної рефлексії у структурі професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, фахівця з інклюзивної освіти. Розкрито необхідність формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, фахівця з інклюзивної освіти. З'ясовано, що сформованість педагогічної рефлексії є регулятором особистісних досягнень, пошуку особистісного сенсу в спілкуванні з іншими та спонукає до самопізнання, професійного зростання, вдосконалення майстерності, творчої діяльності, успішної реалізації реформи освіти, а також запобігає професійному вигоранню педагога. Подано класифікацію рефлексії за типами, видами практик, змістом, формою діяльності, цілями. Розглянуто форми та методи використання педагогічної рефлексії в освітньому процесі професійної підготовки фахівців початкової освіти, інклюзивної освіти та наведено приклади окремих вправ [20].

У статті «Формування інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти» висвітлено теоретичні й методичні засади формування інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти, обґрунтовано сучасні тенденції формування педагогічної культури фахівців в умовах інклюзивного навчання та надано методичні рекомендації щодо її формування. Розглянуто шляхи впровадження в українське суспільство новітньої парадигми підготовки фахівців зазначеної категорії як складника системи соціальної захищеності, відповідальності та соціальної єдності України в умовах сучасних інтеграційних викликів і зміцнення соціальної згуртованості загалом. Подано аналітичний огляд дослідження формування

інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти. Розглянуто багатовекторну модель підготовки фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти, у тому числі й післядипломної освіти. Окреслено перспективи модернізації професійної підготовки в умовах новітнього суспільства, зокрема у формуванні інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти [25].

У статті «Інклюзивна культура здобувачів педагогічної освіти як показник їхньої професійної культури» розкрито проблему формування інклюзивної культури у майбутніх педагогів як показника їхньої професійної культури, наголошено на актуальності формування інклюзивної культури у всіх учасників освітнього процесу і суспільства загалом, що визначає новий вектор його подальшого розвитку – рівноправне залучення людей з обмеженими можливостями здоров'я в соціум. Зазначено, що інклюзивну культуру визначено в гуманному, толерантному, бережливому ставленні людей один до одного, побудові на ідеях цінності кожної особистості, співпраці на основах партнерства, усвідомленні створення умов для розвитку всіх учасників освітнього процесу, покладанні на інклюзивні цінності, які стають основою для інклюзивної освіти.

Розкрито завдання формування інклюзивної культури здобувачів педагогічної освіти: формування мотивів інклюзивної діяльності, спрямованих на осмислення особливостей роботи з дітьми з вадами розвитку та їхніми батьками, оволодіння сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок та компетенцій, необхідних для успішної роботи з дітьми та їхніми батьками в умовах інклюзивної освіти, готовність до самоконтролю та самооцінювання в процесі інклюзивної діяльності. Констатовано, що формування інклюзивної культури в освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти має бути спеціально організованим безперервним процесом, який побудовано на дотриманні певних інклюзивних цінностей: визнанні цінності різноманітності людей, відкритості освітньої організації для всіх учасників освітнього процесу, пріоритетності принципу рівноправності, цінності співробітництва та педагогічної підтримки в

освітньому процесі. Підсумовано, що цілеспрямоване формування інклюзивної культури в освітньому середовищі освітніх закладів, які готують педагогів, є важливою умовою як успішності залучення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я в освітній процес, так і умовою для формування інклюзивної культури у майбутніх педагогів [17].

У статті «Особливості розвитку інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» розкрито особливості розвитку інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. За результатами аналізу наукових джерел інклюзивну культуру майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потрактовано як інтегративну якість особистості, що виявляється в толерантному ставленні до вихованців і передбачає визнання цінності відмінностей усіх дітей з урахуванням потреб кожного з них та стимулює усіх учасників освітнього процесу до співпраці і взаємодопомоги. Наголошено, що випускники закладів дошкільної освіти мають бути готовими до створення освітнього середовища, що визнає інтелектуальний досвід та психологічні особливості кожного вихованця, потребує забезпечення фізичного доступу, можливостей для оптимального навчання та соціального досвіду, а також створення сприятливого клімату. Акцентовано на важливості інклюзивної освіти як шляху до скорочення соціальної ізоляції дітей з особливими потребами. Визначено компоненти інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: мотиваційно-потребнісний, ціннісно-смысловий та поведінково-вольовий [5].

Заслужують на увагу й електронні ресурси, присвячені проблематиці, що розглядається. Так, у бібліографічному огляді «Інформаційно-аналітичний супровід розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі», підготовленому в межах виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди

України» як поточний результат роботи відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського і спрямованому на реалізацію Концепції громадянської освіти в Україні на 2024-2030 рр., узагальнено й упорядковано наукові здобутки з питань розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Констатовано, що проблема розвитку й формування громадянської компетентності педагогів для роботи безпосередньо в інклюзивному освітньому середовищі є практично не дослідженою. Зазначено, що найбільшу увагу приділено питанню розвитку й формування громадянської компетентності у дошкільнят, здобувачів освіти різних вікових груп, здобувачів вищої освіти, педагогів. Водночас малодослідженим залишається питання формування громадянської компетентності у осіб з особливими освітніми потребами (одиничні праці) і практично не вивченим є питання формування громадянської компетентності педагогів, що готуються до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Тож метою електронного ресурсу є спроба віднайти, узагальнити й упорядкувати нечисленні наукові праці із зазначеної тематики та надати певного спрямування й орієнтиру для подальших досліджень у цьому напрямі. З огляду на зазначену проблему висвітлено альтернативне авторське бачення інформаційно-аналітичного супроводу розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Зазначено, що заявлена наукова проблема, зважаючи на проаналізовані праці, ґрунтується на компетентнісному, діяльнісному, особистісному, середовищному, інклюзивному, екологічному, контекстному, міждисциплінарному підходах. Зауважено, що виклики сучасного життя в Україні оголюють актуальність формування справжнього громадянина та розвитку громадянської компетентності, насамперед у педагогів (у тому числі педагогів інклюзивного освітнього середовища), оскільки саме педагог покликаний розвивати й формувати громадянську компетентність у здобувачів освіти. Авторські ідеї полягають у тому, що, по-перше, інклюзивна

компетентність ґрунтується на громадянській компетентності, по-друге, громадянська компетентність викладача є умовою для розвитку громадянської компетентності здобувачів освіти, а громадянська компетентність здобувачів освіти (у тому числі й осіб з особливими освітніми потребами) є показником громадянської компетентності педагога. Відповідно до такого бачення на проблему сформовано розділи електронного ресурсу [7].

***

Отже, огляд охоплює джерела, які формують комплексне бачення щодо професійної підготовки вихователів, учителів і викладачів освітньої інклюзії як інтегративного соціально-педагогічного феномену. Матеріал розділу є цінним ресурсом для науковців, освітян, здобувачів вищої педагогічної, спеціальної й інклюзивної освіти, управлінців у сфері освіти, оскільки він узагальнює сучасний стан проблеми й окреслює практичні орієнтири для подальших досліджень і вдосконалення системи підготовки кадрів для освітньої інклюзії в умовах трансформації освіти та соціальних викликів.

Водночас слід зазначити, що деякі проблеми інклюзивної освіти і підготовки фахівців для роботи в інклюзивному освітньому середовищі потребують вдосконалення і можуть бути перспективними для майбутніх досліджень. Серед таких проблем: недостатня дослідженість використання цифрових технологій, емоційного інтелекту в підвищенні якості підготовки педагогів до інклюзивного навчання; малочисельність емпіричних досліджень; недостатня оцінка ефективності програм підготовки педагогів для роботи в умовах освітньої інклюзії; проблема створення інструментів внутрішнього моніторингу готовності педагогів до інклюзивної практики; вивчення проблем педагогів-практиків, створення гнучких, модульних програм підвищення кваліфікації, адаптованих під реальні виклики шкільної інклюзії; проблеми професійного вигорання у сфері інклюзивної освіти,

ризика емоційного вигорання педагогів та механізми його профілактики, психологічна підтримка педагогів, формування «інклюзивної стійкості» тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. Методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* 2024. С. 126–138. DOI: <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2024-1-126-138>.

2. Акімова О. М. Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. *Академічні візії.* 2024. Вип. 38. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1585/1470> (дата звернення: 30.03.2025).

3. Аналіз рівня готовності майбутніх педагогів до організації і забезпечення інклюзивного навчання як інновації сучасної професійної освіти / В. В. Борисов, О. М. Торубара, С. В. Борисова, С. М. Лупінович. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.* 2019. Вип. 4. С. 138–147. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7762> (дата звернення: 13.04.2025).

4. Баранець Я. Ю. Методологія підготовки кадрів закладів освіти з інклюзивним навчанням. *Інноваційна педагогіка.* 2023. Вип. 57 (1). С. 100–103. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2023_57\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2023_57(1)_21) (дата звернення: 13.04.2025).

5. Гомонюк О., Перепелюк І., Гурська А. Особливості розвитку інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Psychology Travelogs.* 2023. Вип. 4. С. 93–101. DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2023-4-10>.

6. Давидюк М. О. Практичні аспекти підготовки майбутнього педагога до роботи в інклюзивних класах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід,*

проблеми. 2023. №67. С. 112–120. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-67-112-120>.

7. Інформаційно-аналітичний супровід розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі: бібліографічний огляд (част. 1) / упоряд. С. С. Рашидова. *Віртуальний читальний зал освітянина. Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проект)*; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; НАПН України, 2025. 23 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/745028/> (дата звернення: 11.04.2025).

8. Козіброда Л. В. Особливості підготовки вчителів до роботи в інклюзивному середовищі. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2020. Вип. VIII (38), І.: 230. С. 55–58. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-230VIII38-13>.

9. Коргун Л. М., Хіля А. В. Алгоритми готовності майбутнього педагога до організації корекційно-розвивальної роботи як складової інклюзивного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 64. С. 97–107. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-97-107>.

10. Кузава І. Роль інклюзивної освіти у формуванні професійної готовності майбутніх учителів-дефектологів. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., Полтава, 12–13 трав. 2022 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 121–127. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/26345> (дата звернення: 09.04.2025).

11. Кулешова В. В., Мальована В. В., Самойлова І. В. Освітня траєкторія як засіб професійної підготовки фахівців спеціальної освіти у сучасних реаліях. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Т. 2, № 53. С. 49–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.10>.

12. Малишевська І. Удосконалення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід*,

перспективи. 2020. Вип. 17(1). С. 59–67. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.59-67](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.59-67).

13. Пелех Ю., Філоненко М., Шевців З. Теоретико-методична підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до роботи в умовах інклюзії в освіті: формування інклюзивної компетентності. *Молодь і ринок.* 2023. № 1 (209). С. 53–57. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273457>.

14. Пехарева А., Ільченко О., Тарасова В. Професійна підготовка фахівців спеціальної та інклюзивної освіти: актуальні потреби та напрями розвитку на прикладі комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. *Молодь і ринок.* 2024. Вип. 10 (230). С. 132–138. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314238>.

15. Потапюк Л. М., Ковальчук В. В. Особливості формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів як складової професійної компетентності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2024. Вип. 2 (103). С. 127–136. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-127-136>.

16. Провальна Н. Розвиток інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи як наукова проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2023. № 4 (128). С. 80–90. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2023.04/080-090>.

17. Рашидова С. С. Інклюзивна культура здобувачів педагогічної освіти як показник їхньої професійної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2024. Вип. 3 (110). С. 116–127. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-116-127>.

18. Романишина Л., Бопко І., Лоїк Г. Шляхи вдосконалення підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2021. № 5 (109). С. 389–396. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/02/39.pdf> (дата звернення: 20.02.2025).

19. Серeda І. В., Стельмах Н. В. Формування професійної спрямованості майбутніх спеціальних педагогів засобами педагогічних дисциплін та виховної

роботи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57 (1). С. 114–117. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2023_57\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2023_57(1)_24) (дата звернення: 13.04.2025).

20. Третьяк О., Міщень О. Педагогічна рефлексія у контексті професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, фахівця з інклюзивної освіти. *Іноватика у вихованні*. 2020. Вип. 11(1). С. 144–152. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2020_11\(1\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2020_11(1)_19) (дата звернення: 16.04.2025).

21. Фаловська І. Д., Бойчук М. Ф. Психологічна готовність майбутніх педагогів до реалізації завдань інклюзивної освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 4. ч. 2. С. 176–183. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.26>.

22. Фасолько Т., Врочинська Л., Пехарева А. Професійна підготовка вихователя ЗДО до діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 2, № 63. С. 294–300. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-2-48>.

23. Фіголь Н. А. Інклюзивна компетентність педагога як одна із ключових компетентностей в умовах Нової української школи. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 164–170. DOI: <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2022-14.17>.

24. Формування інклюзивної компетентності викладачів закладів вищої освіти як наукова проблема / В. М. Пугач, С. В. Дембіцька, О. В. Кобилянський, І. М. Кобилянська. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 217. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-217-48-54>.

25. Шеремет М., Супрун Д. Формування інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти. *Вища освіта України*. 2022. Вип. 3. С. 13–18. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2022.3\(86\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2022.3(86).02).

26. Kołodziejczyk R. Gotowość nauczycieli do pracy w systemie edukacji włączającej. *Roczniki Pedagogiczne*. 2020. t. 12(48), № 3. S. 125–142. DOI: <https://doi.org/10.18290/rped20123-7>.

Psychological and Pedagogical Organisation of Inclusive Education

(analytical review)

Author-compiler

Svitlana Stanislavivna RASHYDOVA

Ph. D (in Education), Associate Professor, Senior Researcher of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

The section summarises the results of research in the field of inclusive education, namely, the training of pedagogical staff to work in an inclusive educational environment. The focus is on theoretical and practical, methodological and methodological aspects, new approaches to the professional and pedagogical training of specialists (educators, teachers, lecturers) to work in an inclusive environment, their readiness to work in an inclusive educational environment. Attention is paid to the development of an inclusive culture of teachers as an important prerequisite for creating a barrier-free educational environment. The analysis covers the means of forming such a culture through pedagogical reflection, individual educational trajectory, educational work, adapted methods, active involvement in social design, and communication with specialists in various fields. The emphasis is on the development, formation and improvement of inclusive competence as a result of professional teacher training and as an integrative professional quality that combines knowledge, skills, values and personal readiness for effective interaction with children with special educational needs. The review was prepared to fulfil the tasks of the planned scientific research 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023-2025), which is being carried out by the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education at the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine. As well as in the context of implementing the National Strategy for the Development of Inclusive Education for the period up to 2029 (Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 527-r of 7 June 2024).

Keywords: Information and Analytical Support, Inclusive Educational Environment, Inclusive Space, Inclusive Education, Persons With Special Educational Needs, Inclusive Culture of Teachers, Inclusive Competence of Participants in the Educational Process.

Довідкове видання
Reference Edition

АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ

Analytical Herald in the Sphere of
Education and Science

ДОВІДКОВИЙ БЮЛЕТЕНЬ
Reference Bulletin

Випуск 22 / Issue 22

Електронне видання
Electronic Edition

Відповідальна за випуск, науковий редактор

РОСТОКА М. Л.

Responsible for release, Scientific Editor
ROSTOKA M. L.

Літературний редактор

ВАСИЛЕНКО Н. М.

Literary Editor
VASYLENKO N. M.

Підписано 20.08.2025. Зам. № 6119/1.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.

Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.

e-mail: info@tvoru.com.ua

<http://www.tvoru.com.ua>

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine

ВІДДІЛ НАУКОВОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТИ
Department of Scientific Information and Analytical Support of Education

Наукове дослідження

«Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації
освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід»
(2023-2025)

Scientific Research

«Information and Analytical Support for Digital Transformation
of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience»
(2023-2025)

ORCID: 0009-0008-7742-7906

DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468>

<http://dnpb.gov.ua/ua>